

BOSNA I HERCEGOVINA: ŠTA REPUBLIKA SRPSKA HOĆE?

Evropski izvještaj br.214 – 6. oktobar 2011.

SADRŽAJ

IZVRŠNI SAŽETAK I PREPORUKE	i
I. UVOD	1
II. POLITIČKA SCENA.....	2
A. VLADA REPUBLIKE SRPSKE	2
B. OPOZICIJA	3
III. PRIJETEĆI EKONOMSKI KRAH	5
A. PRIHODI I REFORME	6
B. ISTOK I ZAPAD, REGIONALIZACIJA I CENTRALIZACIJA	7
C. KORUPCIJA I VLADAVINA ZAKONA.....	8
1. Sudstvo i tužilaštvo	9
2. Policija	10
IV. REPUBLIKA SRPSKA I BIH DRŽAVA	10
A. PERCEPCIJE	11
B. PRIJETNJA REFERENDUMOM	12
C. SRPSKE NAMJERE I CILJEVI	16
1. Povrat prenesenih nadležnosti.....	16
2. Zaštita entetskog glasanja	17
3. Snovi o nezavisnosti?.....	19
V. PREPREKE POMIRENJU I POVRATKU.....	20
A. RAT: ČINJENICE	21
B. RAT: NESLAGANJA.....	22
C. DOLAZAK KUĆI: POVRATAK U RS	24
D. POMIRENJE	25
VI. ZAKLJUČAK.....	26
ANEKSI	
A. MAPA BOSNE I HERCEGOVINE	28
B. POJMOVNIK SKRAĆENICA I AKRONIMA.....	29
C. O MEĐUNARODNOJ KRIZNOJ GRUPI.....	30
D. IZVJEŠTAJI I ANALIZE KRIZNE GRUPE U EVROPI OD 2008	31
E. POVJERENSTVO KRIZNE GRUPE	32

BOSNA I HERCEGOVINA: ŠTA REPUBLIKA SRPSKA HOĆE?

IZVRŠNI SAŽETAK I PREPORUKE

Flert Republike Srpske sa referendumom u junu 2011. je podsjetnik da manji BiH entitet i dalje prijeti stabilnosti ove države i zapadnog Balkana. Malo je vjerovatno da će se RS odcijepiti ili da će Bošnjaci pokušati da ju eliminišu, ali ako njeni srpski lideri nastave gurati svaki konflikt sa Sarajevom do ivice, kao što su to ponavljali do sada, postoji rizik od katastrofe. Dovoljno je da samo jednom posustane agilnost lidera i strpljenje naroda pa da se desi ozbiljno nasilje. Dugoročno, odlučnost RSa da svede Bosnu i Hercegovinu (BiH) na malo više od koordinatora između snažnih entiteta može toliko potkopati državu da se ona uruši, povlačeći za sobom i RS. RS pati i od svojih unutrašnjih problema, posebno kulture nekažnjivosti političkih i ekonomskih elita i stalno prisutnog zadaha ratnih zločina. Njeno rukovodstvo, posebno njen predsjednik, Milorad Dodik, trebaju kompromise sa Sarajevom u izgradnji države i provođenju hitnih reformi na nivou entiteta.

RS je zaprijetila referendumom početkom 2011. što je moglo dovesti do izlaska Srba iz BiH institucija i dovesti BiH na ivicu rata. Situacija se stabilizovala u junu, kada je Evropska unija (EU) ponudila proces dijaloga o sudstvu, čiju je reformu RS zahtijevala. Državni i entitetski lideri su se sastali i počeli razmatrati složeni pravni sistem ove države imajući u vidu njegovo usaglašavanje sa evropskim zakonodavstvom (*acquis communitaire*). Proces će biti dug i mukotrpan, ali RS može postići djelotvornu promjenu samo kroz Parlamentarnu skupštinu BiH i Ustavni sud.

Međunarodna zajednica se hrve sa RS godinama. Kada bi imali slobodu izbora, većina u entitetu bi više voljela neovisnost, ali to je neprihvajivo ostatku BiH i međunarodnoj zajednici. RS je preslab da izbori put do nezavisnosti i ne bi dobila međunarodno priznanje kao država. Njeni lideri odbacuju glavninu projekta izgradnje države koji vodi međunarodna zajednica koji je dao Bosni i Hercegovini njenu sadašnju administrativnu strukturu. Neki bošnjački i međunarodni posmatrači vjeruju da je međunarodna spremnost posustala, dajući Srbima prostora da sabotiraju državu, dok drugi međunarodni i srpski posmatrači tvrde da su međunarodne intervencije te koje zadržavaju Srbe u njihovom tvrdokornom mentalitetu. Reakcija EU, potpomognuta SAD i drugim,

na političke i pravne izazove koje je RS napravila u junu nudi neprisilne alternative koje će svakoj strani biti teško odbaciti.

Bošnjaci, Hrvati i međunarodna zajednica nemaju druge nego da se suoče sa RS elitama, posebno predsjednikom Dodikom. On je najveći populist i najteži lider kojeg je RS imala u zadnjim godinama, ali on i njegova stranka još uvijek imaju najveću podršku. Opozicija je na izborim u oktobru 2010. imala bolje rezultate od očekivanih, posebno u utrci za srpsku poziciju u BiH predsjedništvu, ali Dodikova stranka Savez Nezavisnih Socijaldemokrata, SNSD, kontroliše vladu i predsjedništvo RSa, kao i Narodnu skupštinu Republike Srpske. Nacionalizam i zaštita RSa ostaju ujedinjujuća fiks ideja ovog entiteta.

RS je podijeljena na istočnu i zapadnu polovicu. SNSD je naizgled nepobjediva u politički i ekonomski utjecajnijem zapadnom dijelu, kontrolišući svaku opštinu bilo direktno ili u koaliciji sa nekom od manjih stranki i zadire u tradicionalnu istočnu bazu Srpske Demokratske Stranke (SDS). Dodikova vlada odlučuje o svim budžetskim pitanjima, kao i o većini investicija koje idu na istok. Mnoge istočne opštine se, posebno one koje vodi opozicija, osjećaju uskraćenima i polako počinju tražiti veću ekonomsku i političku decentralizaciju, ali ovo pada u drugi plan pred naporima da se zaštiti cjelovitost RSa.

Korupcija i slaba vladavina prava potkopavaju ekonomski rast. RS, kao i ostatak BiH, veoma sporo izlazi iz recesije koja je rezultirala iz globalne finansijske krize. Privatizacija Telekoma RSa i rafinerije nafte je dala RS-u bogatstvo u gotovini u periodu 2006-2008, kreirajući lažni privid prosperiteta. Ali ova sredstva su malo učinila za dalji rast i nedavna povećanja poreza i očekivana smanjenja u socijalnim uslugama mogu dovesti do socijalnog nezadovoljstva.

Mnogi Srbi vjeruju kako se od njih traži da preuzmu svu krivicu za rat u periodu 1991-1995, uz optužbe da su bili okupatori i agresori. Daleko najveći broj ratnih žrtava su bili bošnjački civili, koji su pretrpjeli teško etničko čišćenje, čiji je najužasniji i najveći primjer masovno ubistvo u Srebrenici. Srbi strijepe da će im RS biti oduzeta ako priznaju da su počinili genocid u Srebrenici. Ali

ovo je neosnovan strah. Upravo suprotno; zbog toga bi bilo potrebno da njene elite priznaju odgovornost svojih ratnih lidera i podrže napore ka pomirenju kako bi stekli više poštovanja i povjerenja u cijeloj BiH.

PREPORUKE

Vladi Republike Srpske:

1. Prestati sa testiranjem hitnih ovlasti Ureda Visokog predstavnika (OHR) i legitimnosti državnih institucija sazivanjem referenduma; umjesto toga raditi na popravljanju onih državnih institucija koje se dovode u pitanje na sljedeće načine:
 - a) korištenjem svih raspoloživih procedura Parlamentarne skupštine BiH; i
 - b) preispitivanjem osporenih aspekata institucija u pitanju na Ustavnom sudu BiH.
2. Poboljšati odnose sa vladama BIH i Federacije BiH, održavajući redovne i česte zajedničke sesije.
3. Prestati podržavati i finansirati komemoracije ratnih događaja koje dovode do podijela u društvu.
4. Podržati i finansirati akcije za uspostavljanje historijske istine o ratu i za pomirdbu BiH građana, kao što su:
 - a) dodjeljivanje nagrada osobama i ustanovama odgovornim za spašavanje života članova proganjениh zajednica; i
 - b) objavljivanje opcija za povratnike za održavanje veza sa Federacijom, uključujući zdravstvene i socijalne službe.

Predsjedniku Republike Srpske:

5. Promovirati reforme:
 - a) da bi se ojačala vladavina zakona i iskorijenila korupcija;
 - b) usmjerene ka decentralizaciji;
 - c) da bi se usmjericile investicije u manje razvijena područja, posebno ona gdje se desio povratak i u istočnu RS.
6. Održati govore u Parlamentarnoj skupštini BiH i na obilježavanju godišnjica u Potocarima u cijelosti priznajući odgovornost ratnog rukovodstva RSa, uključujući bivše predsjednike RSa, za genocid u Srebrenici i zločine protiv čovječnosti širom BiH.

Narodnoj skupštini Republike Srpske:

7. Doraditi Ustav RSa da bi se veto Vitalnog nacionalnog interesa ograničio na pitanja od istinskog nacionalnog interesa i da bi se uklonila nejasnoća koja omogućava Ustavnom судu da zaobiđe taj veto.

Evropskoj Uniji:

8. Objaviti da niti neovisnost niti centralizacija nije u skladu sa brzim ranijim napretkom BiH prema članstvu u EU.
9. Nastaviti sa dijalogom na visokom nivou o sudstvu i proširiti njegov format na obradu problematičnih pitanja, istovremeno cijelovito informišući međunarodne partnerne o napretku.

Sjedinjenim Američkim Državama:

10. Podržati napore EU u reformi sudstva i drugim pitanjima.

Sarajevo/Brisel, 6 oktobar 2011.

BOSNA I HERCEGOVINA: ŠTA REPUBLIKA SRPSKA ŽELI?

I. UVOD

Republika Srpska (RS), čiji je legitimitet potvrđen Dejtonskim mirovnim sporazumom 1995., se dugo smatrala glavnim sigurnosnim problemom zbog pokušaja njenog rukovodstva da potkopa Bosnu i Hercegovinu (BiH).¹ Priča u pozadini kreacije RSa se razlikuje u zavisnosti sa kim se razgovara. Za većinu Bošnjaka i Hrvata, ona je rezultat krvave kampanje etničkog čišćenja; većina Srba tvrdi da je stvorena prije rata 1992-1995. da bi se zaštitili osnovni srpski interesi.

Nakon bošnjačkog i hrvatskog proglašenja nezavisnosti BiH i odvajanja od Jugoslavije u oktobru 1991., bosanski Srbi su osnovali Sabor srpskog naroda BiH 24. oktobra 1991. i Srpsku Republiku Bosnu i Hercegovinu 28. februara 1992. (ime je kasnije skraćeno u Republika Srpska). Nakon referendumu za neovisnost BiH u martu 1992., koji je većina Srba bojkotovalo i širokog međunarodnog priznanja BiH kao neovisne države u aprilu 1992., Srpska Republika BiH je prekinula sve veze sa vladom BiH. U tom stadiju, kao i danas, umjereni procenat bosanskih Srba – posebno u većim urbanim područjima kao što su Sarajevo i Tuzla – su podržali neovisnost i multietničku vladu BiH.

Intenzivne borbe su počele u aprilu 1992. i kako je rat eskalirao, RS je proširila teritoriju. Žestoka kampanja etničkog čišćenja tokom proljeća i ljeta kulminirala je srpskim zaposjedanjem više od 70% BiH teritorije. Gubici linija fronta koji su uslijedili i Dejtonski mirovni sporazum smanjili su RS na 49% teritorije BiH. Etničko čišćenje i masovna izmeštanja promjenili su demografsku kartu RSa. Dok su u 1991. Bošnjaci činili 28,77% a Hrvati 9,99% populacije na području RSa, 1997. su ti procenti pali na

2,19% i 1,02%. Procenat Srba je skočio sa 54,3 na 96,79 od ukupno procjenjene populacije RS od 1.437.000.²

RS je mnogo više centralizirana i jednostavnije uređena nego drugi BiH entitet, Federacija Bosna i Hercegovina, (FBiH), sa jakim predsjednikom i vladom koju predvodi premijer i šesnaest ministarstava. Parlament ima 83 mesta. Sastoji se od 63 opštine, ali su njihove ovlasti slabije nego kod opština u FBiH i one se oslanjaju na visoko centralizirani sistem pod kontrolom Banja Luke. Iako ju većina građana RSa smatra domovinom srpskog naroda Bosne i Hercegovine, ona formalno pripada svim konstitutivnim narodima BiH. Pošto je srpska većina velika, svega nekolicina Hrvata i Bošnjaka su na rukovodećim pozicijama, sem onih koje su određene specifičnim kvotama. Geografski, RS je podijeljena na urbaniji, bolje razvijeni zapad i ruralniji i izolovaniji istok. Ta dva dijela su spojena Brčko Distrikтом, područjem koje je pod upravom oba entiteta i međunarodnom supervizijom.

Nakon rata i uklanjanja stare političke elite, RS je naporno radila na poboljšavanju svog imidža. Implementirala je odluke Ustavnog suda BiH da bi se učinila inkluzivnijom mijenjajući imena gradova sa srpskim prefiksima kao i svoju zvaničnu himnu, počela se suočavati sa ratnim zločinima, surađuvati na međunarodnim naporima za ojačanje državne uprave BiH i privlačiti strana ulaganja. Ovo je pomoglo Bosni i Hercegovini da se bitno razvije u odnosu na stanje u kom je bila na kraju rata, kad je BiH država bila samo labav upravitelj koji ujedinjuje dva neprijateljska entiteta. Obradovan ovim napretkom Savjet za implementaciju mira (Peace Implementation Council – PIC) – međunarodno tijelo odgovorno za Dejtonski sporazum – razmatralo je ukidanje izvršnih ovlasti Visokog predstavnika, međunarodnog guvernera BiH.

Međutim od 2006. lideri RSa su blokirali većinu napora na ojačavanju još uvjek slabih centralnih institucija BiH. Pod vodstvom karizmatičnog Milorada Dodika (tadašnjeg premijera), RS je otisla unazad, narušavajući državne institucije kreirane nakon rata. Konfrontirala sa se Uredom Visokog predstavnika (OHR) kroz seriju eskalirajućih konfliktata; otvoreno govorila o traženju neovisnosti; i oživjela inflamatorni nacionalizam koje je iritirao i

¹ Termini Bosna i Hercegovina, Bosna i BiH koji su korišteni u ovom izvještaju odnose se na državu koja se sastoji od dva entiteta: Republike Srpske (RS) sa srpskim većinskim stanovništvom i Federacije Bosne i Hercegovine (FBiH, Federacija) sa većinskim bošnjačkim stanovništvom. U Federaciji također živi i značajan broj Hrvata.

² Intervju Krizne grupe, međunarodni zvaničnici, mart 2011., citirajući procjene agencija za humanitarnu pomoć od 1996.

uznemirio Bošnjake. Srpski lideri su tvrdili da je sve to blo neophodno da bi se ispravile godine pasivnog prihvatanja međunardonih naredbi i neophodno da bi se odbranili prerogativi RSa i njeno samo postojanje. Kulminacija se desila u ljeto 2011., kada je RS najavila referendum navodno da bi odredila da li njeni građani prihvataju zakone koje je nametnuo OHR, posebno one koji uspostavljaju državni sud BiH i tužilaštvo.³

U nekom smislu, srpska krutost se isplatila. Danas, нико ozbiljno ne dovodi u pitanje dalje postojanje RSa a centralističke nade Sarajeva su postale bitno umanjene. Ipak, plaćena je visoka cijena u pogoršanim ličnim i političkim odnosima među vrhovnim liderima BiH, međunarodnom okljevanju da zatvori OHR i ekonomskoj krizi koja je gora od posljedica same globalne recesije. Sve ovo je doprinijelo trenutnoj političkoj paralizi BiH, koja je dovela državu u situaciju da nema vladajuće koalicije već skoro godinu dana. Veze RS sa ostatkom BiH se osipaju. Srbi u RSu imaju malo kontakata sa Bošnjacima ili Hrvatima i vide RS – ne BiH – kao svoju domovinu. Isključivi fokus njenih lidera na izgradnju RSa kao države proizvodi tenzije. EU je uspjela da ublaži referendumsku krizu blagovremenom intervencijom u junu, nudeći "strukturalni dijalog" po pitanjima sudstva. Ali povratak RSA na Dejton se ne završava sa sudstvom; i druga državna tijela će doći na red.

Krizna grupa je upozorila u nekoliko nedavnih analiza i izvještaja na opasnosti sadržane u političkom konfliktu između RSa, njenih susjeda u drugom BiH entitetu i međunarodne zajednice. Ovaj izvještaj je prvi u zadnjih deset godina koji se usko fokusira na samu RS.⁴ Ovaj izvještaj treba posmatrati zajedno sa analizom problema u drugom entitetu, Federaciji BiH, od septembra 2010.⁵ Nakon ovih istraživanja, Krizna grupa namjerava da obradi državni nivo i potrebu za njegovim hitnim reformama u jednom od narednih izvještaja.

II. POLITIČKA SCENA

Političkim spektrom RSa dominiraju patriotske stranke i političari, kojima je stalo da grade i brane RS kao državu. Nije nužno da oni žele neovisnost, ali instistiraju na minimalnom miješanju od strane Sarajeva. Savez Nezavisnih Socijaldemokrata (SNSD) je 2006. preuzeo ulogu nosioca patriotizma RSa od Srpske Demokratske Stranke (SDS) a druge stranke su počele tragati za novim političkim identitetima pošto su izgubili glavninu svoje jedinstvene privlačnosti.⁶

A. VLADA REPUBLIKE SRPSKE

Izbori u oktobru 2010. su samo neznatno narušili političku dominaciju SNSDa i njenog lidera Milorada Dodika.⁷ Uprkos jednoj od najskupljih i medijski najbolje pripremljenih kampanja koje su ikad viđene u BiH, izgubili su nekoliko mjesta u Narodnoj skupštini RSa (RSNA),⁸ a njihov kandidat za srpskog člana predsjedništva, Nebojša Radmanović, je jedva pobijedio Mladena Ivanića iz Partije Demokratskog Progresa (PDP).⁹ Dodik je ubjedljivo pobijedio u trci za predsjednika RSa, iako je njegov glavni protivnik, Ognjen Tadić iz koalicije oponizacionih stranaka na čelu sa SDSom imao dobre rezultate.

⁶ "Međunarodna zajednica je stvorila Dodika kao monolit koji je sada nemoguće zaobići. Dodik je preuzeo program od SDSa i pomakao se od lijevo do radikalno desno, što se dopalo većini građana RSa. Dodik je preuzeo glavninu SDSove ideologije, a dok su lideri SDSa i PDPa vodili svoje unutrašnje bitke, ljudi su se pitali zešto da uopšte za njih glasaju", Intervju Krizne grupe, Zoran Žuža, RS politički analitičar, Pale, 9. februar 2011.

⁷ Vladajuća koalicija se sada sastoji od dvije manje stranke, Socijalističke partije i Demokratskog narodnog saveza.

⁸ Od 2006. do 2010., SNSD je izgubio 5,3% glasova i četiri mjesta u RSNA, sa 41 na 37 mjesta. Glavna oponička stranka, SDS, je dobila 17.000 novih glasova i otisla sa sedamnaest na osamnaest mjesta, dok su ostale oponičke stranke također napredovale. Nova oponična stranka, Demokratska partija bivšeg predsjednika RS Dragana Čavića je dobila 21.604 glasova i tri mjesta u Narodnoj skupštini na svojim prvim izborima, iako je jedan od njenih delegate kasnije prešao u SNSD klub. Rezultati Centralne izborne komisije, online.

⁹ Radmanović je dobio samo 10.000 glasova više od Ivanića (50,05% glasova na spram 47,15%) i pobijedio zahvaljujući jakoj organizaciji njegove stranke koja je dovela glasače na glasačka mjesta na dan izbora nakon što su inicijalni rezultati pokazali da je imao manje glasova od Ivanića. SNSD je također podržao Emila Vlajkija – pro-srpskog radikalnog porijekla – za poziciju hrvatskog podpredsjednika RSa, Intervju Krizne grupe, SNSD zavničnici, mart-april 2010. SNSD i Hrvatska demokratska zajednica (HDZ) su kritikovali SDP zbog izbora hrvatskog člana BiH predsjedništva, Željka Komšića zahvaljujući uglavnom bošnjačkim glasovima, a ignorisali su to da je Vlajki izabran srpskim glasovima.

³ Vidi Evropsku analizu Krizne grupe br. 62, *Bosna i Hercegovina: Državne institucije pod napadom*, 6. maj 2011.; i Sekciju IV.B ispod.

⁴ Evropski izvještaj Krizne grupe br. 118, *Cijena grijeha: Suočavanje bosanske Republike Srpske*, 8. oktobar 2001.

⁵ Evropski izvještaj Krizne grupe №209, *Federacija Bosna i Hercegovina: Paralelna kriza*, 28. septembar 2010.

Direktna podrška političara i folk zvijezda iz Srbije je imala samo ograničenu vrijednost.¹⁰

Funkcija predsjednika je snažna pozicija, i osoba koja je na tom mjestu ima ovlasti da smijeni vladu, raspusti Narodnu skupštinu ili da sazove njihove sjednice.¹¹ Ipak, dok je Dodik bio premijer, on je odlučivao o većini političkih, ekonomskih i socijalnih pitanja, potiskujući tadašnjeg predsjednika RS na marginu.¹² Ovaj autokratski pristup je uzrokovao probleme u svakodnevnoj upravi. Dodik i ostatak višeg SNSDovog rukovodstva je stoga odlučio 2010. da jasnije razdvoji te dvije izvršne uloge. Kao predsjednik, Dodik se uglavnom nosi sa političkim, Ustavnim i strateškim pitanjima, dok se novi premijer RSA fokusira na ekonomiju, socijalne usluge i svakonevne poslove rukovođenja.¹³

Pronalaženje odgovarajućeg premijera koji bi ušao na Dodikovo staro mjesto je trajalo dva mjeseca, dijelom zbog rastućih ekonomskih izazova.¹⁴ SNSD je napokon odabrao mladog i ambicioznog bivšeg bankara i ministra finansija RSA Aleksandra Džombića.¹⁵ Njegova vlada, odobrena 29. decembra, je sadržavala šest prijašnjih i deset novih ministara, uglavnom tehnokrata koji su rijetko ulazili u političku arenu.¹⁶ Za sada ta podjela zadataka

¹⁰ Srpski predsjednik Boris Tadić, Ministar inostranih poslova Vuk Jeremić, čak i popularna srpska folk pjevačica Svetlana Ceca Ražnatović, su učestvovali u SNSD skupovima, pozivajući građane da glasaju za tu stranku i Dodika. Ovo je bilo prvi put da se bilo koji beogradski srpski lider otvoreno uključuje u izbornu kampanju u RSu. "Tadić podržao SNSD", B92, 29. septembar 2010., online. "Vuk Jeremić: RS ima samo jedan izbor, a to je Milorad Dodik", izvještaj novinske agencije Beta sa SNSD predizbornog skupa u Banja Luci, 2. oktobar 2010., online.

¹¹ Pozicija je u suštini napravljena na početku rata za Radovana Karadžića.

¹² Kandidat SNSDa Milan Jelić je bio izabrani predsjednik RSA 2006. Nakon njegove smrti od srčanog udara 30. septembra 2007. drugi SNSD kandidat, Rajko Kuzmanović, je bio izabran da ga zamjeni 9. decembra 2007. Dodik je dobio mjesto premijera 1997. i 2005.

¹³ Intervju Krizne grupe, viši SNSD zvaničnici i osobe bliske Dodiku, Banja Luka, septembar-decembar 2010.

¹⁴ SNSD je već razmatrao žrtvovanje budućeg premijera prije izbora ako bi pogoršani ekonomski uslovi uzrokovali velike javne proteste, Intervju Krizne grupe, viši SNSD zvaničnik, Banja Luka, avgust 2010.

¹⁵ Džombić je ekonomski stručnjak i ne smatra se članom Dodikovog unutrašnjeg kruga. Intervju Krizne grupe, RS stručnjak, Banja Luka, mart-maj 2011.

¹⁶ Od šesnaest ministara, deset je iz SNSDa, četiri iz Socijalističke partije i DNSa. Jedna ministarska pozicija je data Hrvatu iz HDZa a druga manjinama. SNSD je kritikovao novu vladu FBiH zbog nelegitimnih predstavnika iz hrvatskih nacionalnih stranka, dok RS vlada također nije imenovala ni jednog ministra iz stranaka (SDA i SDPa) koje se smatraju pretežno bošnjačkim.

dobro funkcioniše; Dodik se ne bavi mikroupravljanjem i izbjegava većinu ekonomskih i socijalnih pitanja, dok se Džombić drži podalje od političkih.

B. OPOZICIJA

SDS je stvorila Republiku Srpsku 1992. i upravljava njeome bez ozbiljne opozicije dokom krvavih '90. Bez prijatelja nakon rata, stranka se urušila pod upornim pritiskom OHR i krivičnih istražitelja Međunarodnog tribunala za zločine na području bivše Jugoslavije (ICTY).¹⁷ Danas je to hibrid tvrdokornih nacionalista i umjerenih tehnokrata; suprostavlja se SNSD-u na nivou entiteta ali surađuje sa tom strankom na državnom nivou. Dok se vrhovni lideri SDS-a ne opterećuju optužbama za ratne zločine, stranka pažljivo održava svoj nacionalistički identitet. SDS je 9. jula 2011. Diskretno reizabralo u glavni odbor određeni broj zvaničnika koji su povezivani sa ratnim dešavanjima, uključujući i Dragomira Vasića, komandanta policije za vrijeme operacije u Srebrenici.¹⁸

SDS nije ništa više prijateljski nastrojeno prema Sarajevu od SNSDa. Njen predsjednik, Mladen Bosić, smatra da je politička paraliza nakon izbora u oktobru 2010. znak da je BiH propala kao država: "Ona opstaje samo zahvaljujući stranoj infuziji, [onoliko] koliko ta infuzija bude trajala".¹⁹ Međutim on je ublažio svoj ton, najavljujući "novi politički koncept" zasnovan na "napuštanju politike isključivog konflikta" i prihvatanje da "je RS odbranjena i da ju više nije moguće da ukinuti ili srušiti".²⁰

SDS još uvijek uživa podršku mnogih srpskih nacionalista zbog njene historijske uloge, ali se u toku izbora 2010. borila da pronađe načine da se razlikuje od SNSDa i izgubila je pozicije čak i na istoku, njenom

¹⁷ Od SDSovih vrhovnih ratnih lidera, jedan (Nikola Koljević) je sebi oduzeo život a tri su osuđena od strane ICTY-a zajedno sa mnogim regionalnim šefovima. OHR je uklonio sa pozicija njihove mnoge više stranačke zvaničnike; imovina stranke je zamrznuta od strane SADA, a njeni lideri dobili zabranu putovanja.

¹⁸ Za Vasića, vidi Međunarodni krivični tribunal za bivšu Jugoslaviju (ICTY), *Tužilac protiv Momčila Perišića*, zapisnik sa suđenja, 25. maj 2009. Drugi vrijedni pomera uključuju Milenka Stanića (vidi ICTY, *Tužilac protiv Radovana Karadžića*, zapisnik sa suđenja, 23. avgust 2011a) i Milovan Bjelica (vidi ICTY, *Tužilac protiv Momčila Krajišnika*, zapisnik sa suđenja, 6. i 7. april 2006.).

¹⁹ Intervju Krizne grupe, Mladen Bosić, predsjednik, SDS, Banja Luka, 3. novembar 2010.

²⁰ Dejan Šajinović, "Mladen Bosić: Ponudit ćemo novi politički koncept", *Nezavisne novine* 16. avgust 2011. (online). Bosić je nadalje kazao da je očekivao da stranke iz FBiH odustanu od njihovih "stalnih pokušaja da smanje ovlasti RSA i Srba uopšte".

tradicionalnom uporištu.²¹ Snažno se suprodstavlja pridruživanju BiH NATOU i zahtijeva da se na pitanje članstva odgovori referendumom.²² SNSD, koja je podržavala članstvo u NATOU, je prihvatala ideju o referendumu nekon što je prisiljena u koaliciju sa SDSOM na državnom nivou 2010.²³

PDP favorizira inkluzivniju poruku koje je fokusirana na BiH zajedno sa Demokratskom Partijom (DP) i drugim manjim strankama. PDP sada ima sedam zastupnika u RSNA i njihov kandidat je sa malom razlikom izgubio srpsku poziciju u BiH predsjedništvu. DP ima samo dva mesta u RSNA ali vlada izgleda čini sve da marginalizira njenog lidera Dragana Čavića, uklanjajući ga iz Senata bez obzira na njegovu poziciju bivšeg predsjednika RSA.²⁴ Međunarodna podrška koju uživa mu neće pomoći u RS.

Opozicija je demoralisana: "Teško je zamisliti dolaženje na vlast u narednih četiri do osam godina".²⁵ Njihove ideologije su previše udaljene da bi se postigla ugodna koalicija – od krajnje desnice (SDS i Radikali) i desnog centra (PDP) do lijevog centra (DP).²⁶ Stranke se moraju čuvati od prelazaka u vladajuću koaliciju a posebno su ograničeni time što je najveća od njih, SDS uspostavila zajedničku platformu sa SNSDom na državnom nivou. To im ograničava prostor da se suprodstave vlasti RSA i smanjuje potencijalne efekte kritika drugih stranaka.

Bivši premijer Mladen Ivanić²⁷ i bivši predsjednik Čavić su imali šanse u vlasti u periodu 2000-2005, kada su

otvorili vrata prema manje nacionalistikoj i manje agresivnoj RS. Ivanićeva retorika je uvijek bila blaža od Dodikove, ali je i PDP također govorio o mogućnosti organizovanja referendumu za neovisnost ili povezivanju statusa RS sa statusom Kosova.²⁸ Također se suprodstavlja prenošenju više ovlasti sa entiteta na državni nivo bez potpune saglasnosti RSA.

Dok su Ivanić i Čavić politički veterani, neke nove stranke, kao što je Nova Socijalistička Partija (NSP), koju je formirao Načelnik Foče Zdravko Krsmanović, privlače pažnju. Kada je Krsmanović preuzeo poziciju 2004. njegov izazov je bila revitalizacija područja koje je bilo pod posebnim sankcijama SADA i koje su u velikoj mjeri zaobilazila strana ulaganja.²⁹ Žustro se sukobeći sa kriminalom i pomažući bošnjački povratak, on je promijenio imidž Foče i nije se suzdržavao od kritika na račun Dodikove vlade. Iako su se povratnici suočavali sa istim problemima ako i drugdje u istočnoj RS, bilo je malo međunarodne kritike na račun načelnika a strane visoke delegacije su ga često posjećivale. On je dobio opštinske izbore kao neovisan kandidat i preživjeo pokušaje uklanjanja sa funkcije.³⁰

Međutim, Krsmanović još nije postao jaka figura u cijelom entitetu. SNSD je 2010. osvojio pet puta više glasova u Foči od NSP koalicije.³¹ Njegov novi fokus na politiku RSA se ne dopada tradicionalnim pristašama: "Načelnik je izgubio kompas ... učinio je mnogo dobrih svari ali od formiranja njegove stranke njegov cijeli fokus se sveo na borbu sa njegovim protivnicima".³² Međunarodna podrška rijetko donosi glasove; uistinu, veća je vjerovatnoća da će uzrokovati sumnju kod glasača.

Manje opozicione stranke imaju ograničen utjecaj, uglavnom među intelektualcima u urbanim područjima zapadne

²¹ 10. jula 2010. neposredno prije komemoracije srebreničkog masakra, SDS je dala ordene časti nekim od njihovih osnivača, uključujući Biljanu Plavšić, koja je služila kaznu za ratne zločine i Karadžiću, koji se trenutno nalazi na suđenju u Hagu.

²² Mnoge bosanske Srbe brine da bi ih članstvo u NATOU moglo staviti na suprotnu stranu od Srbije, koja ostaje posvećena vojnoj neutralnosti.

²³ Intervju Krizne grupe, viši SDS i SNSD zvaničnici, Banja Luka, februar-maj 2011. SNSD je ponudio dogovor SDSu za koaliciju na državnom nivou da bi skrenuo kompetitivnu ponudu od SDPa.

²⁴ Senat je savjetodavno tijelo koje imenuje predsjednik RSA. "Dodik je privatizovao RS", Banja Luka Live, 24.januar 2011.

²⁵ Intervju Krizne grupe, Mladen Ivanić, PDP predsjednik, Banja Luka, februar 2011.

²⁶ Dragan Babić, SDS gradonačelnik Bileće, kaže, "sve stranke se mijenjaju; ko bi mogao i zamisliti koaliciju između SDSa i SNSDa? Sjetite se samo Dodikove retorike od 1998. na ovamo. U ovoj situaciji ujedinjenje opozicionih stranaka je jedini način na koji nešto može biti učinjeno.", Intervju Krizne grupe, Bileća, 24. mart 2011.

²⁷ Predratni novinar i profesor ekonomije Ivanić je osnovao PDD 1999. Iako nikad nije bio dio SDSa, njegova stranka je uključila mnoge SDS članove koji su ju napustili kada se urušila pod unutrašnjim podjelama i vanjskim sankcijama. Ivanić i njegova stranka su uspjeli ostati dio različitih vlada-

jućih koalicija balansiranjem između srpskih nacionalista i pro-zapadnih pozicija.

²⁸ Senad Pećanin, "Ne može biti stabilne vlade bez SDSa" (intervju sa Mladenom Ivanićem), BH Dani, 24. novembar 2000. (online na engleskom jeziku na www.ex-yupress.com).

²⁹ Jer su ratni lideri i njihovi suradnici i dalje imali značajnu moć u gradu. Intervju Krizne grupe, Zdravko Krsmanović, Foča, 17. april 2011.

³⁰ Sve stranke u Opštinskom vjeću u Foči su ga pokušale smjeniti ali je glasanje za opoziv 2007. propalo zbog tehničkih razloga u vezi glasanja u odsustvu. Krsmanović tvrdi da su razlozi u pozadini bili lični i politički, dok opozicijske stranke tvrde da su djelovale zbog korupcije i finansijske zloupotrebe. Za vrijeme lokalnih izbora 2008., Krsmanović je bio ponovo izabran sa 4.780 glasova ispred SNSD kiidata sa 3.358 glasova.

³¹ Krsmanović je lično dobio samo 874 glasova.

³² Intervju Krizne grupe, Izet Kundo, povratnik u Foču, Foča, 17. april 2011.

RS. Neki posmatrači vjeruju da će većina Srba glasati za najradikalnijeg branitelja srpskog naroda sve dok postoji percepcija prijetnje RSu.³³ Drugim riječima, Sve dok SNSD eskalira krizu u BiH, vjerovatno je da neće biti ozbiljnije doveden u pitanje zbog društveno ekonomskih problema.³⁴

Neki opozicioni lideri se žale da su mediji koji su pod kontrolom vlade odbili da im daju ikakav prostor više od šest mjeseci.³⁵ U forumima u kojima je moguće čuti glas opozicije, kao što je Narodna skupština RSa, nedostatak televizijskog prenosa uživo ograničava njihovu dostupnost glasačkom tijelu.³⁶ Civilno društvo je opasno slabo. Čvrsta kontrola koju sprovodi vlada, češće kroz blage stimulacije nego represiju ga je izgleda neutralisala do te mjere da su "najaktivniji NGOi izgleda udruženja penzionera".³⁷ Čak i organizacije koje su poznate po svom utjecaju na politiku, kao što je Udruženje ratnih veterana je odbilo poduzeti ikakve aktivnosti koji bi "mogle destabilisati RS u trenutku kada je izložena napadu".³⁸ Studentske organizacije i grupe ostaju nemoćne, pošto vjeruju da ne mogu utjecati na promjenu; fokus grupe koje je Krizna grupa imala na univerzitetским kampusima u RS su pokazale nedostatak inicijative. Studenti čeznu za evropskim standardima života ali nemaju ideja kako da ih postignu i uglavnom ih zanima postizanje kratkoročnih mat-erijalnih ciljeva.³⁹

III. PRIJETEĆI EKONOMSKI KRAH

Međunarodna pomoć se sljevala u Bosnu i Hercegovinu nakon 1995., a bila je usmjerena primarno na gradove i sela u Federaciji koji su bili pogodeni djelovanjem srpskih snaga. RS, koja je bila pod formalnim i neformalnim sankcijama jer su optuženi ratni zločinici imali važne pozicije u vladi i policiji, tako obstruirajući implementaciju Dejtonskog mirovnog sporazuma, tvrdi da je od datih 12 milijardi \$ primila samo oko 1,9 milijardi \$.⁴⁰

Uprkos sankcijama i nedostatu strane pomoći, životni standard mnogih Srba se značajno povećao. Novi putevi i električna energija sada dosežu do izoliranih dijelova istočne RS.⁴¹ Istočno Sarajevo i Pale više nisu izletišta i prazne livade nego velika stambena naselja. Srpska urbana migracija se ubrzala nakon što je etničko čišćenje otjeralo ne-Srbe iz njihovih domova u urbanim centrima kao što su Bijeljina i Trebinje⁴² i uskratilo gradovima njihove tradicionalne profesionalne klase.⁴³ Gradski život, uprkos teškim posljednjim uslovima je bio dobrodošlo olakšanje za ljudi koji su došli iz siromašnih ruralnih područja. Rat je doprinio društvenoj koheziji i socijalnoj pokretljivosti. Srbi gotovo univerzalno pripisuju razvoj infrastructure i veće mogućnosti zapošljavanja postojanju RSa.⁴⁴ Nekolicina ima kritičko viđenje nastanka entiteta i strašne sudbine bivših nesrpskih stanovnika.

Globalna ekomska kriza nije poštedjela RS, ali se ljudi hvale kako "mogu preživjeti na ratnim količinama ulja i brašna dok god štite RS".⁴⁵ Nacionalistički političari koriste ova osjećanja, tvrdeći da je RS izložena stalnim prijetnjama iz Sarajeva i OHRA da bi odvukli pažnju od ekonomskih jada.⁴⁶ Vinko Radovanović, gradonačelnik Istočnog Sarajeva je kazao, "sve tri grupe koriste

³³ "Zašto se niko ne usprotivi vladi koja pravi najskupljí autoput na svijetu? Jer su nacionalni interesi i dalje dominantni i ljudi još uvijek biraju da glasaju za prazna obećanja referendumu o nezavisnosti i zaštite of iluzornih prijetnji iz Sarajeva. Ovo je plitka politika koja narodu ne daje ništa za jelo ali se oni i dalje osjećaju nahranjeni njome. To znači da će ljudi i dalje biti sretni da jedu bajat hljeb sve dok ga jedu u RSu", Intervju Krizne grupe, Zoran Žuža, RS politički analitičar, Pale, 9. februar 2011.

³⁴ "Dokid štiti sopstveni kapital, ne RS. Lakše je vladati ljudima za vrijeme konflikta, tenzija i krize.", Intervju Krizne grupe, Zdravko Krsmanović, gradonačelnik Foče, 13. april 2011.

³⁵ Intervju Krizne grupe, opozicijski lideri, Banja Luka mart-juni 2011.

³⁶ Intervju Krizne grupe, Dragan Čavić, DP predsjednik, Banja Luka, 2. mart 2011.

³⁷ Intervju Krizne grupe, Damir Miljević, NVO aktivista, Banja Luka, februar 2011.

³⁸ Intervju Krizne grupe, Pantelija Ćurguz, Udruženje ratnih veterana RSa, Banja Luka, 19. april 2011.

³⁹ Fokus grupe Krizne grupe, Poslovna škola u Banja Luci, Univerzitet u Banja Luci, februar-april 2011.

⁴⁰ Milorad Dodik, predsjednik RSa, *Utišak Nedelje*, televizijski intervju, B92 TV, 8. maj 2011.

⁴¹ Intervju Krizne grupe, Nevesinje/Gacko/Bileća/ Trebinje, 22.-24. mart 2011.

⁴² Uprkos brutalnim kampanjama etničkog čišćenja i činjenici da su značajne bošnjačke manjine napustile opštine, broj stanovnika u regionalnim centrima kao što su Trebinje i Bijeljina se čak i povećao u odnosu na predratni period. Trebinje se uvećalo sa 30.000 na 37.000 iako je oko 5.000 Bošnjaka bilo prisiljeno otići, dok je populacija Bijeljine porasla sa 92.000 na 110.000 iako je izgubila 30.000 Bošnjaka.

⁴³ Od otomanskih vremena, Bošnjaci su u mnogim malim gradovima imali cijenjena zanimanja, kao što su liječnici i advokati. Ovo je preraslo u porodične tradicije i nastavilo se sve do rata.

⁴⁴ Intervju Krizne grupe, Nevesinje/Gacko/Istočno Sarajevo/Bijeljina/Trebinje, februar-april 2011.

⁴⁵ Intervju Krizne grupe, Damir Miljević, NVO aktivista, Banja Luka, februar 2011.

⁴⁶ Intervju Krizne grupe, Zoran Žuža, RS politički analitičar, Pale, 9. februar 2011.

međuetničke tenzije da bi kontrolisali društvene tenzije; čim ljudi ostanu bez hljeba, pažnja im se usmjerava na nacionalna pitanja. I mediji kao i građani su u službi vlasti. Ljudi šute i gledaju razvoj situacije”.⁴⁷

A. PRIHODI I REFORME

Prodaja RS Telekoma 2006. Telekomu Srbije za €646 miliona je bila prva značajna strana investicija.⁴⁸ Ruska kompanija je 2008. kupila rafineriju nafte u Brodu za 120 miliona €. Ove dvije privatizacije su dale vlasti RSa skoro isti iznos koliko je iznosio njen godišnji budžet.⁴⁹ Sa ovim prilivom, RS je dobila osjećaj superiornosti nad Federacijom. Političke elite su tvrdile da je njihov centralizirani sistem efikasniji nego kompleksna birokratija drugog entiteta.⁵⁰

Novac je omogućio investiranje u infrastrukturu i povećanja plata ali nije doveo do značajnijeg ekonomskog rasta. Ostalo je oko €200 miliona od ovih sredstava,⁵¹ pri čemu se ne očekuju dalje veće privatizacije. Konsolidovani deficit u 2010. je bio 1,1 milijarde KM (562 miliona €), u odnosu na 731 miliona KM (374 miliona €) 2009.⁵² Vlada tvrdi da su fondovi upotrijebljeni za “obrtne investicije”, ali opozicija, kao i zvanična tijela kao što je ured revizora, se pitaju da li su ta sredstva bila korištena transparentno i efikasno.⁵⁴

RS tvrdnje da je njihovo ekonomsko funkcionisanje značajno bolje od onog u Federaciji ne opstaje pod detaljnijim posmatranjem. Jedan ekonomista je primjetio: “Uprkos svom novcu, RS nije u bitno boljoj ekonomskoj situaciji od FBiH; možda je čak i u goroj. Oba entiteta su gurale svoje stvarne probleme pod čilime dugi niz godina, ali dok FBiH ima širu industrijsku osnovu i nekoliko velikih preuzeća koja još čekaju privatizaciju,

⁴⁷ Intervju Krizne grupe, Istočno Sarajevo, 11. februar 2011.

⁴⁸ “Telekom Srpske prodat Telekomu Srbije”, Radio Slobodna Evropa, 5. decembar 2006.

⁴⁹ Budžet RSa za 2011 je 1,6 milijardi KM (€818 miliona); “Usvojen Budžet Republike Srpske”, B92, 22. decembar 2010.

⁵⁰ Intervju Krizne grupe, Banja Luka, Istočno Sarajevo, Nevesinje, Trebinje, februar-april 2011.

⁵¹ Intervju Krizne grupe, Zoran Tegeltija, ministar finansija RSa, Banja Luka, 21. april 2011.

⁵² Konsolidovani deficit uključuje deficite budžeta kao i penzionog i zdravstvenog fonda koji su akumulirani u proteklim godinama, telefonski intervju Krizne grupe, RS i međunarodni finansijski zvaničnici, 9. septembar 2011.

⁵³ “Obrtne investicije” znače da se novac troši tako da se obezbjeđuju mogućnosti za ponovne investicije, prije svega davanjem zajmova sa niskim kamataima, čije vraćanje finansira nove zajmove. Intervju Krizne grupe, Aleksandar Džombić, premijer RSa, Banja Luka, 21. april 2011

⁵⁴ Intervju Krizne grupe, službenik u uredu revizora RSa, Banja Luka, mart-april 2011.

RS nema mnogo više od slabe poljoprivrede”.⁵⁵ Lokalni i međunarodni eksperci kažu da su razlike među entitetima neznatne i da se cijela država suočava sa daljim ekonomskim i socijalnim poteškoćama.⁵⁶ Širom BiH GDP rast je bio anemičnih 0,8% u 2010., sa projekcijom rasta na 2% u 2011. Nezaposlenost u RS je 24%, što je blizu prosjeka u državi od 25%.⁵⁷

Vlada je kazala da su bili prisiljeni povećati poslovne porreze u pokušaju da povećaju prihode, podrivajući ključni poticaj za investiture.⁵⁸ Obećali su da će kompenzirati javna preduzeća, sugerijući da će teret u cijelosti pasti na leđa već oslabljenog privatnog sektora. Već na koljenima zbog opšte finansijske krize, mnoga mala preduzeća su otpustila radnike 2011. ili su se zatvorila.⁵⁹

Potrebne su velike reforme da bi se poboljšala zdravstvena njega i penzije. Zvaničnici priznaju da će planirane reforme dovesti do tog da će oko 80% trenutnih penzionera imati umanjena primanja.⁶⁰ Zoran Mastilo, direktor penzionog fonda je otpušten 20. jula.⁶¹ Kao i drugdje u BiH i regiji, socijalna potrošnja i penzije su neodrživo visoki. Beneficije će trebati bolje usmjeriti na one kojima su najpotrebnije, i vjerovatno podržati komercijalnim penzionim fondovima.

Sa slabom industrijskom bazom, RS pokušava da razvije poljoprivredu i koristi prirodne resurse.⁶² Visoka dele-

⁵⁵ Intervju Krizne grupe, viši međunarodni ekonomski stručnjak, Sarajevo, 29. juni 2011.

⁵⁶ Intervju Krizne grupe, međunarodni ekonomski stručnjak, Sarajevo, 3. avgust 2011.

⁵⁷ Intervju Krizne grupe, međunarodni ekonomski stručnjaci avgust 2011.

⁵⁸ Intervju Krizne grupe, Dragan Čavić, bivši RS predsjednik, Banja Luka, 2. mart 2011. Vlada tvrdi da uprkos promjenama, samo Crna Gora nudi povoljnije poreske povlastice u regiji; Intervju Krizne grupe, Aleksandar Džombić, premijer RSa, Banja Luka, 21. april 2011. Doprinosi koje plaća poslodavac u RSu su na drugom mjestu najnižih u regiji sa svega 33%, odnosno odmah iza Crne Gore sa 20% i mnogo niži od onih u Federaciji od 41,5%. Investiciona i razvojna banka Republike Srpske (www.irbrs.net). Investicije uključuju rusku kompaniju koja je ušla u strateško partnerstvo vezano za rudnik cinka u Srebrenici; rafineriju nafte u Brodu; planirana investicija od \$1,4 milijarde od ČEZa za elektranu u Gacku je propala i obje strane su ušle u pravnu bitku na bečkom sudu.

⁵⁹ Intervju Krizne grupe, Dragan Čavić, bivši RS predsjednik, Banja Luka, 1. mart 2011.

⁶⁰ Intervju Krizne grupe, Aleksandar Džombić, premijer RSa, Banja Luka, 21. april 2011.

⁶¹ “Vlada RS smijenila Zorana Mastila”, *Nezavisne Novine*, 21. jul 2011.

⁶² U aprilu 2011., vlada RS je najavila projekat izgradnje hidroelektrane na Dabru blizu Trebinja sa procjenom troškova od 350 miliona KM (€179 miliona). Investicija bi bila obezbjedena iz fondova i zajmova RSa i na kraju bi trebala omogućiti ot-

gacija je nedavno posjetila Kinu tražeći investicije i posudbe.⁶³ Međutim, malo je vjerovatno da bi kineske kompanije investirale velike sume a ponudiće značajne posudbe samo na osnovu vladinih garancija. Mnogo pažnje se dalo obećanom ogranku Južnog gasovoda čiji početak konstrukcije je predviđen za 2013. u susjednoj Srbiji.⁶⁴ Međutim RS vlada ne predviđa ekonomski razvoj do 2014.⁶⁵ Ovi problemi su uobičajeni u regiji, ali političke tenzije i nepovoljan imidž bi još mogli i pogoršati ekonomske i socijalne napetosti.⁶⁶

B. ISTOK I ZAPAD, REGIONALIZACIJA I CENTRALIZACIJA

Istočna i zapadna polovina RSa su dugo bili na različitim nivoima razvoja i bogatstva ali sada to dovodi do rastuće tenzije. Područja zapadno od Brčko Distrikta imaju koristi od investicija, mogućnosti zapošljavanja i obučene radne snage koji gravitiraju Banjaluci. SNSD uporiše, zapadna RS se također obogatila u toku vladavine ove stranke. Istočna RS se sastoji od uglavnom opustošenih, osiromašenih gradića duž kanjona rijeke Drine i planinskih zabačenih predjela istočne Hercegovine. Tu postoji percepcija da novac koji se zaradi u istočnoj RS rijetko i ostaje тамо. Profiti od hidroelektrane u Trebinju, na primjer, su navodno iskorišteni za finansiranje sportskih klubova u Mrkonjić Gradu i Prijedoru.⁶⁷ Niti jedan jedan od ministara u vladi nije došao iz istočne RS.⁶⁸

Ovaj disbalans i rastuća ogorčenost su ubjedile vladu u Banjaluci da pokrene fond za razvoj istočne RS u 2007., iz

varanje 1.700 novih radnih mesta. "Nove hidroelektrane osnažiće Srpsku", 19. april 2011., Capital.ba (online).

⁶³ Premijer Džombić je predvodio delegaciju u posjeti Kini u maju 2011., vodeći ju između ostalog na potpisivanje memoruma između razvojne banke RSa i Kineske uvozno izvozne banke.

⁶⁴ "Krak Južnog Toka Ide Kroz RS", *Nezavisne Novine*, 16. septembar 2010.

⁶⁵ "Džombić: RS neće izaći iz krize do 2014.", *Dnevni Avaz*, 5. maj 2011.

⁶⁶ "RS sijeće granu na kojoj sjedi i RS i cijela BiH. Stalnim izazivanjem međunarodne zajednice, odgađanjem reformi koje zahtjeva EU i uništavanjem svog imidža, vlada RSa tjeru od sebe razvojne agencije i strane investitore", Intervju Krizne grupe, viši međunarodni ekonomski stručnjak, Sarajevo, 29. juni 2011.

⁶⁷ Intervju Krizne grupe, Nebojša Kolak, novinar, Trebinje, 23. mart 2011. Uobičajena je praksa u oba entiteta i distriktu Brčko da profiti od državnih preduzeća stoje na raspolaganju vladama tako da ih one slobodno koriste za finansiranje onog što smatraju neophodnim, uključujući podršku budžetima, finansiranje lokalnih zajednica, NVOa i sportskih klubova.

⁶⁸ Više ljudi živi u zapadnoj RS nego u istočnoj; na izborima 2010., oko 58% glasova je bilo na zapadu a 42% na istoku.

kojeg je investirano oko 145 miliona \$ u infrastrukturu,⁶⁹ razvojne poljoprivredne kredite i stanovanje⁷⁰. Predstavnici opozicije tvrde da su ovi projekti precjenjeni i da dio novca odlazi firmama koje su povezane sa vladom. Načelnici kažu da se još uvijek premalo radi na otvaranju novih radnih mjesta koja su potrebna tom području.⁷¹

Pored suprotinih mišljenja o tom da li vlada tretira istočnu i zapadnu RS jednakom, velika većina lokalnih zvaničnika i građana se slaže da je RS veoma centralizirana, ako ne i "najcentraliziraniji entitet na svijetu".⁷² Ovo pojačava političke, ekonomske, društvene i prihodoške podjele između istoka i zapada. Banja Luka kontroliše protok kapitala,⁷³ uključujući entitetske i opštinske investicije,⁷⁴ prikupljanje poreza, opštinske budžete⁷⁵ i raspodjelu državnih kredita.⁷⁶ Lokalna uprava je finansijski, administrativno i politički oslabljena, što je posebno vidljivo u opštinama koje vode opozicione stranke (Doboj, Bijeljina, Bratunac, Gacko, Nevesinje, Istočno Sarajevo i njihove opštine) ili stranke sa sjedištem u Federaciji (Srebrenica).⁷⁷

⁶⁹ Uključujući novi put koji povezuje Istočno Sarajevo i Jashorinu, novu sportsku dvoranu u Vojkovićima, novi tunel na Stamboliću i novi put preko Čemernog. Vidi internetsku stranicu Investicijorazvojne banke RSa (www.irbrs.net); Intervju Krizne grupe, gradonačelnici Istočnog Sarajeva, Banja Luka, Trebinja, Gackog, februar-april 2011.

⁷⁰ Između 2008. i 2011., 86 miliona KM (€44 miliona) je dato za poljoprivredne zajmove u 29 opština istočne RS dok je još 37 miliona KM (19 miliona €) otišlo na stambene zajmove. Intervju Krizne grupe, Branislav Subotić, predsjednik Fonda za razvoj istočne RS, Istočno Sarajevo, 9. februar 2011.

⁷¹ Intervju Krizne grupe, načelnici Istočnog Sarajeva, februar 2011.

⁷² Intervju Krizne grupe, Zdravko Krsmanović, gradonačelnik Foče, Foča 13. april 2011.

⁷³ "Dodik centralizira sve kroz novac, ne prisilu", Intervju Krizne grupe, Milan Radmilović, gradonačelnik Gacka, Gacko 24. mart 2011.

⁷⁴ Ovo miješanje vlade RS sa lokalnim investicijama je nekoliko godina blokiralo privatizaciju i rekonstrukciju banje Crni Guber u Srebrenici – nekada jedne od najvećih kompanija i poslodavaca u gradu, Intervju Krizne grupe, Ćamil Duraković, vršilac dužnosti gradonačelnika Srebrenice, 30. mart 2011.

⁷⁵ RS vlada odobrava sve opštinske budžete. Intervju Krizne grupe, načelnici Istočnog Sarajeva, februar 2011.

⁷⁶ Intervju Krizne grupe, Tomislav Popović gradonačelnik Višegrada, 17. april 2011.

⁷⁷ Iako opštinska vlada kojom upravlja SNSD obično uspijeva da utiče i dobije barem minimalnu podršku od vlade RSa kroz unutrašnje stranačke kanale, većina onih opština koje pripadaju opozicionim partijama osjećaju se namjerno zanemarenima, zaobiđenima i uskraćenima za fondove i projekte. Čak i kada entitetska vlada pruži neku podršku, opštinske vlade koje pripadaju opozicionim partijama smatraju da se njihova mišljenja obično ne uzimaju u obzir. Intervju Krizne grupe, istočna RS, februar-april 2011.

Mnoge opštine, posebno one kojima upravlja opozicija se osjećaju uskraćenima⁷⁸ i žale se da Banja Luka ignoriše čak i njihove najmanje zahtjeve za zajmove.⁷⁹ Načelnik iz opozicione stranke je izrazio frustraciju da “mi kao opština ne možemo ništa učiniti – Banja Luka odlučuje o tome što su naši prioriteti”⁸⁰. Vlada jako opovrgava disbalans, govoreći da su investicije imale pozitvan učinak na svaku opštinu u istočnoj RS.

Dok neki lokalni lideri smatraju da ovaj sistem samo treba “fino doraditi i učiniti efikasnijim”,⁸¹ drugi pozvaju na veću decentralizaciju, sa većim ovlastima prebačenim na opštine.,⁸² ili čak sa uvodenjem dodatnog, regionalnog sloja administracije.⁸³ Nova uprava RSA je barem svjesna problema, a ministar finansija Zoran Tegeltija je kazao da je u prvim mjesecima svog mandata obišao petnaest od 63 opštine u RSu da bi uvidjeo njihove specifične probleme.⁸⁴ Iako bi lokalna samouprava i decentralizacija bile korisne, ne postoji stvarna spremnost u vladi da se sproveđe reforma dok god postoje problemi na nivou države.⁸⁵

C. KORUPCIJA I VLADAVINA ZAKONA

Korupcija, posebice u organima vlasti, je problem kao i u cijeloj BiH, no u RSu je to više centralizirano i očigledno pojednotsavljen.⁸⁶ SNSD vlada tek treba da se suoči sa

⁷⁸ Intervjui Krizne grupe, gradonačelnici Istočnog Sarajeva/Bileće/Foče, februar-april 2011.

⁷⁹ Intervju Krizne grupe, Vinko Radovanović, gradonačelnik Istočnog Sarajeva, 11. februar 2011.

⁸⁰ “Banja Luka ignoriše naše zahtjeve. Čekali smo šest mjeseci samo da dobijemo odgovor od investicione banke RSA na našu aplikaciju za zajam od 3 miliona KM (1,5 miliona €) za izgradnju nove opštinske zgrade. Većina investicija ide u zapadnu RS”, žalio se Vinko Radovanović, DS gradonačelnik Istočnog Sarajeva, Intervju Krizne grupe, Istočno Sarajevo, 11. februar 2011.

⁸¹ Intervju Krizne grupe, Tomislav Popović, gradonačelnik Višegrada, Višegrad 13. april 2011.

⁸² Intervju Krizne grupe, Milan Radmilović, gradonačelnik Gacka, Gacko 24. mart 2011.

⁸³ “Postoje razlike među regijama u RSu, i regionalizacija možda nije loša ideja – nešto slično je ovde učinila Austro-Ugarska Ovdje su uvijek postojale tri odvojene regije: Trebinje, Semberija i Krajina. Neka vrsta srednjeg administrativnog nivoa bi i RSu bila od koristi”, Intervju Krizne grupe, Vinko Radovanović, gradonačelnik Istočnog Sarajevo, Istočno Sarajevo 11. februar 2011.

⁸⁴ Intervju Krizne grupe, Zoran Tegeltija, minister finansija RS, Banja Luka, 21. april 2011.

⁸⁵ “Nakon što se problem riješi na državnom nivou moraćemo preći na decentralizaciju RS, kao i jačanje lokalnih zajednica”, Intervju Krizne grupe, savjetnik predsjednika RS Dodika, Banja Luka, 1. mart, 2011.

⁸⁶ “Policija RSA je potopuno pod kontrolom vlade a sudstvo neće raditi protiv vlade. Vlada također kontroliše ostale seg-

time; viši zvaničnici RS su se žalili da su “mediji puni izvještaja o djelovanjima protiv kriminala i korupcije, ali u stvarnosti, rezulati su veoma slabi. Za borbu protiv kriminala potrebna je politička volja, ali ono što sada imamo je farsa”⁸⁷.

Korupcija i neprihvatljivi tenderski procesi su posebno prisutni u projektima izgranje javnih ustanova i javnih nabavki.⁸⁸ Vlada je često zaobilazila zakonom-propisane javne natječaje u korist direktnih pregovora sa odabranim preduzećima. Pošto takve prakse nisu prihvatljive međunarodnim finansijskim institucijama i razvojnim agencijama, RS je izgubila značajne investicije.⁸⁹ Jedan primjer se odnosi na kompaniju koja je odabrana direktnim ugovorom za izgradnju mreže puteva ali nije uspjela dobiti potrebne fondove iz međunarodnih sredstava zbog nedostatka ispravnog natječajnog procesa, pa je posao propao. Kao premijer, Džombić je poboljšao tenderske prakse i osigurao dodatno finansiranje u vrijednosti od nekih 70 miliona € iz Evropske banke za obnovu i razvoj (EBRD) za izgradnju autoputa Banja Luka-Prnjavor.

Poslovni ljudi povezani sa SNSD su dobili mnoge tendere dajući veoma niske ponude koje bi se kasnije drastično povećavale kroz anekse ugovora. Viši zvaničnici su se žalili Kriznoj grupi da su ugovori za renoviranje zgrada koje pripadaju institucijama i agencijama RSA dati firmama koje su bliske vlasti što je povećalo troškove kroz naknadne anekse i uključivalo besplatne stanove i druge beneficije za šefove tih institucija kako bi ignorisali korupciju.⁹⁰

Mnogi domaći i međunarodni zvaničnici sumnjaju da je Dodikova agresivna kampanja protiv Sarajeva i OHRA i njegov potez sa planiranim referendumom protiv državnog tužilaštva vođeni strahom da bi ga državni tužioci mogli optužiti za korupciju i zloupotrebu položaja.⁹¹ Lo-

mente, medije, sindikate, ratne veterane i druge NVÖe. Vlada nema korektiva. Samo opozicija to može ali opozicija se ne čuje. Jedini način na koji se može pokazati da opozicija postoji jeste da se izade na ulice i da se počnu razbijati stvari, ali za to je prerano”, Intervju Krizne grupe, Mladen Ivanić, PDP predsjednik, Banja Luka, 28. februar 2011.

⁸⁷ Intervju Krizne grupe, zvaničnik vlade RSA Banja Luka, 1. mart 2011.

⁸⁸ Intervjui Krizne grupe, zvaničnici vlade RSA, lokalni i strani stručnjaci, Banja Luka februar-juni 2011.

⁸⁹ “RS je vjerovatno izgubila tri godine od projekata izgradnje zbog direktnog izbora izvođača radova”, Intervju Krizne grupe, viši međunarodni finansijski službenik, Sarajevo, 14. mart 2011.

⁹⁰ Intervju Krizne grupe, viši član sudstva RSA, Banja Luka, 19. april 2011

⁹¹ Intervjui Krizne grupe, lokalni i međunarodni zvaničnici, 2010.-2011.

kalni ogranak antikorupcionog posmatrača Transparency International (TI) ga je optužio za konflikt interesa nakon što je Investiciono razvojna banka RSa (IRBRS) odobrila zajam od 1,5 miliona € kompaniji čiji suvlasnik je Dodikov sin.⁹² IRBRS i vlada RS su odbacile tu tvrdnju, i uskoro nakon tog TI je suspendovao svoje aktivnosti i povukao osoblje iz banjalučkog ureda zbog onog što su nazvali kampanjom uz nemiravanja od strane vlade i medija.⁹³ U julu 2011., Vrhovni sud RSa je podržao odbacivanje tužbe TI od strane nižeg suda, po tehničkoj osnovi tvrdeći da u vrijeme davanja zajma nije postojao zakon o konfliktu interesa u RSu.⁹⁴

Veći skandal se desio 2009., kada je Državna agencija za istraživanje i zaštitu (SIPA) poslala izvještaj državnom tužilaštvu o sudjelovanju Dodika i desetine drugih viših RS zvaničnika i biznismena u korupciji, prevari i zlostuprebi pozicije.⁹⁵ Kao reakcija na to, Dodik je zaprijetio da će povući predstavnike RSa iz državnih institucija.⁹⁶ Slučaj se fokusirao na uloge Dodika i njegovih suradnika u nekoliko projekata, uključujući izgradnju autoputa Banja Luka-Gradiška i izgradnje zgrade predsjedništva RS. Prema uredu revizora RSa, visina troškova je povećana kroz anekse ugovora.⁹⁷ Nakon što su radili na ovom slučaju dvije godine, državno tužilaštvo je prebacilo dokumente u junu 2011. u ured RS tužilaštva, pošto je odlučeno da većina pitanja potпадa pod nadležnost entiteta; zadržali su samo dio materijala koji bi se mogli ticati organiziranog kriminala, što je nadležnost državnog nivoa.⁹⁸

1. Sudstvo i tužilaštvo

Mnogi su to doživjeli kao još jedan poraz Državnog tužilaštva BiH, koje do sada nije uspjelo osigurati osudu niti jednog bošnjačkog, hrvatskog ili srpskog političkog

⁹² Transparency International (TI) je tvrdio da je ovo bio sukob interesa pošto je Dodik istovremeno predsjednik skupštine banke i predsjedavajući njenog kreditnog odbora, saopštenje za medije TI 29. juni 2009., online.

⁹³ „Ured Transparency International u BiH je primoran da suspendira operacije iz sigurnosnih razloga”, saopštenje za medije TI, 9. jul 2009., online.

⁹⁴ Oni su također rekli da je državi zakon suviše nejasan da bi se mogao primijeniti. „Dodik nije bio u sukobu interesa”, B92, 21. jul 2011. (online).

⁹⁵ „Lider Bosanskih Srba optužen za korupciju,” *The New York Times*, 24. februar 2009.

⁹⁶ „SNSD prijeti povlačenjem iz vlasti”, *Radio Slobodna Evropa*, 24. februar 2009. (online).

⁹⁷ Intervju Krizne grupe, zvaničnik u uredu revizora RSa, Banja Luka, 11.mart 2011. Detalji se mogu naći u izvještaju revizora na www.gsr-rs.org.

⁹⁸ Telefonski intervju Krizne grupe, glasnogovornik državnog tužilaštva, Boris Grubešić, 25. juni 2011. Državno tužilaštvo je nadležno za procesuiranje organizovanog kriminala, dok korupcija i prevare potpadaju pod jurisdikciju entiteta.

lidera, uprkos tome što su ih nekolicinu doveli na suđenje za korupciju i prevaru. Entitetski i lokalni sudovi također nisu uspjeli osuditi nikog od vrhovnih lidera. Viši sudski službenik je u reakciji na kritiku kazao, “svako u RSu je korumpiran, a to nije neobično. Sva politička retorika je pravljenje magle, to su laži čija je svrha da zavara glasače da bi povjerovali da se vlasti bore za nacionalne interese, dok se u stvarnosti radi o ličnom bogaćenju. Situacija je ista u FBiH,...ali je sva kritika usmjerena na nas u RSu”.⁹⁹

Viši sudski zvaničnik RSa je kazao Kriznoj grupi da u RSu, kao i drugdje u Bosni i Hercegovini, “najviše što možemo učiniti je da optužimo nekog načelnika ili ministra” zaduženog za neku malu firmu, ali svi veliki biznismeni i vladini zvaničnici su van dometa.¹⁰⁰ Dok je sudstvo nominalno neovisno – državni Visoki savjet za sudstvo i tužilaštvo u Sarajevu imenuje sve sudije i tužioce – ipak je ugrađeno u restriktivnu društvenu i političku mrežu. Sudstvo ne može ništa političkoj upravi RSa. Policija odgovarači u akcijama ili gubi dokaze; svjedoci se ne pojavljuju; sudije oslobođaju na osnovu tehničkih detalja.¹⁰¹

Šefovi tih institucija se međusobno okrivljavaju. Ured revizora RSa je objavio godišnji izvještaj u kojem navodi ova pitanja no pokretanje istrage ili podizanje optužbi je zadatak tužioca.¹⁰² Glavni tužilac Amor Bukić je nedavno okrivio sudove, govoreći da oni traže izvanredne dokaze, pa tako da i kada tužilac ima hrabrosti da podigne optužbe protiv važnih osoba, redovno nema uspjeha.¹⁰³ “Sud nije problem; ured tužioca je problem – veoma su selektivni u odabiru slučajeva”, žalio se viši zvaničnik u Vrhovnom sudu Rsa.¹⁰⁴ I tako se krivnja za dopuštanje obstajanje korupcije i dalje prebacuje među RS revizorom, tužiocem i sudovima.

Privatni vlasnici i menadžeri govore sa ogorčenjem da je nemoguće “išta obaviti a da se nekome prvo ne plati mito”. “Fiktivne firme” koje ne poštuju rokove za plaćanje se jednostavno zatvore i opet registruju,¹⁰⁵ a neki u poslovnoj zajednici RS zahtijevaju donošenje zakona protiv njih.

⁹⁹ Intervju Krizne grupe, Banja Luka, 20. april 2011.

¹⁰⁰ Ibid.

¹⁰¹ Intervju Krizne grupe, zvaničnici RS sudstva, Banja Luka, april 2011.

¹⁰² Intervju Krizne grupe, zvaničnik u uredu revizora RSa, Banja Luka, 2. mart 2011.

¹⁰³ „Više korupcije – manje procesa”, Centar za istraživačko novinarstvo, CIN, juni 2011. (online)

¹⁰⁴ Intervju Krizne grupe, Banja Luka, 19. april 2011.

¹⁰⁵ Intervju Krizne grupe, Veljko Goljanin, preduzeće Majnex, Pale, 11. februar 2011.

2. Policija

Širom BiH policija je prošla treninge i izgradnje kapaciteta koje je sponzorirala međunarodna zajednica već više od 10 godina i generalno se smatra profesionalnom.¹⁰⁶ Međutim, međunarodni stručnjaci su primjetili da je od nedavno reforma policije u RS počela "posustajati", kako je politička kontrola nad policijom i njihovim operacijama ojačala.¹⁰⁷ Zvaničnici Evropske policijske misije (EUPM) su izvjestili da lokalni načelnici policije okljevaju donositi odluke bez konsultacija sa ministrima unutrašnjih poslova.¹⁰⁸

Međunarodna zajednica je također zabrinuta zbog zakona iz jula 2011. koji dopušta policajcima koji nisu dobili certifikate IPTFa (Međunarodna policijska misija UNa)¹⁰⁹ da dobiju posao i unapređenja na više pozicije. Neki to vide kao kršenje odluka Savjeta bezbjednosti UNa.¹¹⁰ U maju i julu, EUPM i OHR su upozorili ministra unutrašnjih poslova Stanislava Čađu i RSNA predsedavajućeg Igora Radojičića da ne usvajaju taj zakon.¹¹¹ EUPM je kazao da taj zakon nije u skladu sa principima EU i da "će dovesti do nemamjenjenih tumačenja i zloupotreba u budućnosti", dok je OHR naglasio njegovu nedosljednost sa "međunarodnim obavezama Bosne i Hercegovine koje proizilaze iz pisma Predsjednika

[Savjeta sigurnosti]."¹¹² Čađo je to odbacio, informišući obje organizacije da je RS već u julu zaposlio osamnaest službenika koji nisu dobili certifikate, prije nego je zakon i donesen. A kao neko obrazloženje, Čađo je govorio o "problemu koji mu je ostavljen pred vratima" od strane drugih.¹¹³ Međunarodna zajednica razmatra svoj odgovor. To pitanje je teško, jer suprostavlja poštovanje autoriteta Savjeta sigurnosti sa fundamentalnim pravima na odgovarajući proces koji je IPTF povremeno kršio.¹¹⁴

¹⁰⁶ Prema istraživanju Gallup Balkan Monitora iz 2010. 61,8% građana RS imaju poprilično ili djelomično povjerenje u lokalnu policiju, Gallup Balkan Monitor (online). Istraživanje UNa iz 2010. pokazuje da je 78,4% građana RS odobrava rad policije; "Izvještaj za rano upozoravanje 2010", UN razvojni program (UNDP), str. 78.

¹⁰⁷ Intervju Krizne grupe, viši zvaničnik EU policije, Sarajevo 14. jul 2011.

¹⁰⁸ Intervju Krizne grupe, EUPM zvaničnik, Sarajevo, juni 2011.

¹⁰⁹ Neposredno nakon rata, Međunarodne policijske snage UNa (UNIPTF), koje su imale mandat da nadgledaju rad i reformu lokalne policije, su provele strog proces certificiranja kako bi spriječili da mnogi policajci sa upitnom ili zamrljanom ratnom biografijom ili neprofesionalnim ponašanjem nastave služiti u policiji. Ovo je bila osnova za ključnu reformu policije, ali je bilo kompromitovano sa nekoliko slučajeva u kojima je IPTF decertificirao neke policajce na osnovu nepotpunih ili pogrešnih informacija ili procjene.

¹¹⁰ Intervju Krizne grupe, EU zvaničnik, Sarajevo, 21. jul 2011. Uloga UNIPTF-a je bila definisana Aneksom 11 Dejtonskog sporazuma. Vidi "Na Olimpu: Kako je UN prekršio ljudska prava u Bosni i Hercegovini, i zašto ništa nije učinjeno da se to ispravi", izvještaj Evropske inicijative za stabilnost (European Stability Initiative, ESI), 10. februar 2007., i "Prekretnica na Olimpu", izjava ESIja, 16. maj 2007. UN je dopustio policajcima koji nisu dobili certifikate da opet apliciraju za posao u policiji ali ne za predhodne pozicije.

¹¹¹ Korespondencija između EUPMa, OHRA, ministra unutrašnjih poslova RSa i predsedavajućeg RSNA dostavljena Kriznoj grupi.

¹¹² Decertifikacija policajaca je predmet izjave predsedavajućeg UN Vijeća sigurnosti, S/PRST/2004/22, 25. juni 2004.: "...Savjet bezbjednosti poziva autoritete Bosne i Hercegovine da osiguraju, i putem usvajanja ili amandmana na domaće zakone, da sve odluke IPTFa o certifikaciji budu u cijelosti i izvršno primjenjene i da se zaposlenje osoba kojima je uskraćena certifikacija od strane IPTFa prekine i da te osobe budu isključene iz zapošljavanja, bilo sada ili u budućnosti, na bilo koju poziciju u bilo kojoj agenciji za sprovođenje zakona u Bosni i Hercegovini"; također pismo predsedavajućeg Savjeta sigurnosti, april 2007.

¹¹³ Intervju Krizne grupe, Stanislav Čađo, minister unutrašnjih poslova RSa, Banja Luka, 23. avgust 2011. Čađo je tvrdio da policajci kojima nisu odobreni certifikati nisu ponovo zaposleni na njihova stara radna mjesta i da mogu aplicirati samo na regularne pozicije. Zvaničnici EUPMa su sumnjali da će te osobe biti tiho unaprijedene korištenjem novog zakona; telefonski intervju Krizne grupe, zvaničnik EUPMa, septembar 2011.

¹¹⁴ Evropski izvještaj Krizne grupe br. 180, *Obezbjedivanje budućnosti BiH: Nova strategija međunarodnog uključivanja*, 15. februar 2007., str. 8.

IV. REPUBLIKA SRPSKA I BIH DRŽAVA

Uz podršku snažnog nacionalističkog jedinstva, Dodik je povremeno prijetio otcljepljenjem od BiH. Ali vrlo često se zadržavao na izražavanju dubokog nepovjerenja i netrpeljivosti prema državi, tvrdeći, na primjer, da ima više džamija u Sarajevu nego u Theeranu i da kad bi bio prisiljen da bira da li da navija za hrvatski ili bosanski sportski tim, prije bi se opredjelio za hrvatski.¹¹⁵ Ovi komentari ne samo da ljute Bošnjake nego i narušavaju povjerenje i pouzdanje projektnog Bosanskog Srbina u državne institucije. Ali i javno i privatno, Dodik tvrdi da RS može ostati dio BiH i da je odlučan u nastojanju da radi na njenom transformiranju u labavu federaciju, konfederaciju ili uniju neovisnih država. RS većima veliki stepen autonomije unutar BiH; bilo kakva dalja preraspoređivanja nadležnosti se mogu desiti samo kroz pregovore uz pozitivnu političku volju. Ali povjerenje i jake institucije koje mogu izaći na kraj sa razlikama, su osnova bilo kakvog uspješnog federalnog sistema a vlast RS više radi na njihovom podrivanju nego na njihovoj izgradnji.

A. PERCEPCIJE

RS je fokus primarne lojalnosti većine Srba; oni smatraju BiH sa mješavinom rezigniranosti i sumnje. Samo 13% se poistovjećuje sa BiH, dok se skoro 70% poistovjećuje sa srpskom nacionalnošću, pravoslavljem i RSom.¹¹⁶ Mnogi zamjeraju međunarodnoj zajednici da je jako priklonjena u korist Bošnjaka. Vjeruju da je njihov rat bio odbrana protiv hrvatskih i bošnjačkih pokušaja da ih odvuku od Srbije i dominiraju nad njima, i vide RS kao teško stecenu ratnu nagradu. Usmjereni su na razvijanje RSa kao države u državi, status koji smatraju garantovanim Dejtonskim sporazumom.¹¹⁷

Uz rast političkih tenzija, Srbi se sve više okreću Srbiji. Podrška pridruživanju RSa Srbiji je porasla sa 64% u 2005. na 81% u 2010.¹¹⁸ Mladi izražavaju svoju privrže-

¹¹⁵ "Sarajevo ima više džamija od Teherana", intervju Milorada Dodika na večernjim vijestima hrvatske Nova TV 5. decembra 2010.

¹¹⁶ "Fokus Gallupa na BiH", 2010., str. 5.

¹¹⁷ Intervju Krizne grupe, Banja Luka/Istočno Sarajevo/Bijeljina, februar-maj 2011.

¹¹⁸ Zbir onih koji su djelomično ili potpuno za. Slično, 2005., nekih 16% Hrvata su bili djelomično ili potpuno za to da se zasebni hrvatski entitet pripoji Hrvatskoj, dok je 58,4% bilo više za izdvojeni entitet unutar BiH. Ove brojke su rasle u 2010. na 26 i 70% pojedinačno. U isto vrijeme, broj Bošnjaka koji su bili djelomično ili potpuno za centraliziranu BiH je pao između 2005. i 2010. sa 92,1 na 82%. Dr Roland Kostic sa Uppsala Univerziteta je napravio ova istraživanja i prikupio podatke, a u suradnji sa Ipsos-PULS.

nost Beogradu sa divljim proslavama širom RSa kada sportski timovi Srbije postignu neku veliku pobjedu.¹¹⁹ Ipak Srbija je i dalje strana zemlja koja nudi samo marginalnu finansijsku, političku i socijalnu podršku. Osim Bijeljine, ni jedan dio RSa nema oči uprte više u Beograd nego u Banja Luku.

Srpske lojalnosti i pokušaji lidera RSa da ih iskoriste izazivaju kontroverzu. Pozivi na državotvornost i suverenitet alarmiraju međunarodne faktore i Bošnjake, koji ukazuju na to da nema "mesta za ikakav "suverenitet" entiteta i da ovlasti entiteta ni na koji način nisu izrazi njihove državnosti".¹²⁰ No Ustavni argumenti nemaju neki poseban značaj za većinu Srba, koji smatraju RS jedinom državom koja je bitna. Dajući mišljenje o međunarodnim naporima na stvaranju zajedničkih policijskih snaga u BiH u proteklim godinama, viši srpski lider je kazao, "da su uspjeli sa policijskom reformom, imali bi smo suverenu BiH" – očigledano zadovoljan što je reforma propala.¹²¹ Ostatak BiH vidi RS potpuno drugačije – kao genocidnu kreaciju, bez istorijskog osnova, zasnovanu na etničkom čišćenju.¹²² Umjesto da se uključe u debatu oko porijekla RSa, Srbi svu kritiku vide kao direktnu i neposrednu prijetnju njihovom opstanku.

Srbi i Bošnjaci stvaraju dva suprostavljeni istorijski narativa, potkopavajući odanost zajedničkoj državi. Svakog 1. marta kada Sarajevo obilježava godišnjicu referendumu o BiH nezavisnosti iz 1992.,¹²³ eksplodira medijski rat,¹²⁴ a Srbi oplakuju taj dan kao dan "velike nesreće".¹²⁵ Drugi svjetski rat u socijalističkoj Jugoslaviji je pažljivo kultivisan kao vrijeme herojske međuetničke suradnje. Mnogi Srbi se sada žale da Bošnjaci ignoriraju srpske partizanske heroje iz Drugog svjetskog rata, dok sami sve više obilježavaju četničke borce i istorijske srpske pobjede, posebno u istočnoj BiH.¹²⁶ Stari praznici, kao što

¹¹⁹ Fokus grupe Krizne grupe, Filozofski fakultet, Univerzitet u Banja Luci, 1. mart 2011.

¹²⁰ "Izjava Visokog predstavnika Valentina Inzka", obavještenje za medije OHRA, 27. juli 2011.

¹²¹ Intervju Krizne grupe, Udrženje ratnih vojnih veterana, Bratunac, 30. mart 2011. O neuspjehu policijske reforme vidi Evropski izvještaj Krizne grupe br. 198, *Nepotpuna tranzicija BiH: Između Dejtona i Evrope*, 9. mart 2009., str.11-14.

¹²² Fokus grupe Krizne grupe, Islamski centar, Višegrad, 13. april 2011.

¹²³ Izlaznost na referendumu za nezavisnost je bila 63,4% sa 99,7% glasova za. Većina Srba je bojkotovala, ali su neki glasali za nezavisnost.

¹²⁴ "Dan Nezavisnosti BiH između proslave i bojkota", Radio Slobodna Evropa, 1. mart 2011., (online).

¹²⁵ Slavko Jovičić Slavuj, SNSD delegat, 64. sjednica BiH Predstavničkog doma, 24. novembar 2009.

¹²⁶ Četnici su bili rojalisti, borci otpora, od kojih su neki ušli u suradnju sa silama Osovine u takmičenju sa partizanima koje su

je dan državnosti socijalističke BiH koji se slavio 25. novembra, se odbacuju kao datumi "koji neće dobiti nikakvu podršku od nas".¹²⁷ S druge strane, pobjede iz rata 1992.-1995. i datumi koji se tiču formiranja RSa se slave sa mnogo pompe, praćene obnovom objekata, iznad svega crkava i manastira, što često čini da se bošnjački povratnici osjećaju nelagodno.¹²⁸

Na stranu politika, međuetnički odnosi su značajno poboljšani i generalno mirni: više od 60% Bosanaca iz svih etničkih grupa, uključujući Srbe, tvrde da imaju povjerenje prema članovima drugih grupa.¹²⁹ Odnosi između susjednih opština razdvojenih entitetskim linijama se poboljšavaju. Srbi u Istočnom Sarajevu vide svoju blizinu sa BiH glavnim gradom kao svoju najveću ekonomsku prednost, dok Srbi u istočnoj Hercegovini teže boljim vezama sa Mostarom. Lokalni političari visoko cijene suradnju sa svojim partnerima preko međuentitetskih linija – bilo da se radi o Istočnom Sarajevu, Trnovu ili Berkovićima.¹³⁰ Međutim, čak i najumjereniji Srbi u ovim opštinama odbacuju bilo kakvu promjenu entitetskih postavki, na primjer spajanje Kantona Sarajevo sa Istočnim Sarajevom u zajednički district.¹³¹ Za njih, dobri odnosi ovise i postojanju dva entiteta, dok njihovi bošnjački susjadi imaju tendenciju da tvrde da entiteti ometaju suradnju.

Srbi nisu sretni što ih mediji u Federaciji označavaju kao genocidne agresore i okupatore. Mnogi osjećaju da "oni [Bošnjaci] treba da učine da se osjećamo dobrodošlim u BiH, trebaju da nas private, a ne da nas zamjene".¹³² "Svi volimo Džeku ali se trebamo osjećati dobrodošlima u BiH da bi smo počeli i navijati za njega", kazao je srpski zvaničnik.¹³³ Tvrde da nema budućnosti za BiH ako druga strana "misli da nam je privlačno živjeti sa nekim ko nas

ismijava, zlostavlja, vrijeda ili pokušava da me nadglaša".¹³⁴

RS zvaničnici su ponosni na "kompaktnu, efikasnu strukturu RSa".¹³⁵ Njena ekonomska i administrativna superiornost u odnosu na Federaciju je predmet vjere u entitet, čiji lideri tvrde da Srbi u stvari finansiraju BiH vladu. Oni smatraju centralne institucije skupima i neefikasnima – "99% njih su ekonomski paraziti"¹³⁶ – i dovode u pitanje logiku "vještačkog" kreiranja BiH države sa "više uposlenika na centralnom nivou nego u staroj Jugoslaviji".¹³⁷ Napadajući institucije na centralnom nivou zbog fiskalne neefikasnosti je lak način za lidere RSa da opravdaju zahtjeve za većom autonomijom. Ali to je također samoispunjavajuće predviđanje, pošto u velikom broju slučajeva ove institucije ne rade zbog političke ili finansijske opstrukcije od strane RSa.

RS želi punu kontrolu nad odgovarajućim dijelom prihoda i troškova na osnovu njihovog koncepta "čistih računa".¹³⁸ To znači dobijanje odvojenog računa i popunu kontrole nad PDVom prikupljenim u RSu. Raspodjela prihoda se mijenjala sa uvođenjem fiskalnih kasa,¹⁴⁰ ali za RS lidera to je nedovoljno i prekasno, i oni tuže Federaciju zahtjevajući isplatu nekih 50 miliona KM (25.6 miliona €) koje su preplaćene FBiH u protekle tri godine. Iako RS naizgled ima jak slučaj pravno, njihova tvrdnja da će ih "ta suma učiniti solventnim" je preuvećana.¹⁴¹

B. PRIJETNJA REFERENDUMOM

U protekloj deceniji Srbi su opetovano prijetili održavanjem referendumu da bi izrazili svoje nezadovoljstvo sa državom BiH ili OHROM. Umjereni Mladen

predvodili komunisti; neki četnici su počinili zločine protiv Bošnjaka i Hrvata.

¹²⁷ Ibid.

¹²⁸ Intervju Krizne grupe, bošnjački povratnik, Višegrad, 13. april 2011. Bošnjaci nisu zadovoljni zbog zanemarivanja partizanske istorije područja u novostvorenim narativima koji slave nacionalističke pokrete. Novac se upumpava u izgradnju crkava i manastira u kojima se onda događaju nacionalistička okupljanja što ostavlja gorak okus u ustima mnogih bošnjačkih povratnika, kojima se stalno govori da novaca nema.

¹²⁹ "Fokus Gallupa na BiH", 2010.

¹³⁰ Intervju Krizne grupe, Istočno Sarajevo/Trnovo/Trebinje, februar-mart 2011.

¹³¹ Intervju Krizne grupe, SNSD/SDS/PDP zvaničnici, Istočno Sarajevo, 9.-11. februar 2011.

¹³² Intervju Krizne grupe, Mićo Mićić, gradonačelnik Bijeljine, Bijeljina, 17. mart 2011.

¹³³ Intervju Krizne grupe, gradski zvaničnik, Bijeljina, 17. mart 2011.

¹³⁴ Intervju Krizne grupe, Branislav Mikević, gradonačelnik Nevesinja, Nevesinje, 21. mart 2011.

¹³⁵ Intervju Krizne grupe, RS zvaničnici, Banja Luka, mart/maj 2011.

¹³⁶ Intervju Krizne grupe, Gavrilo Bobar, SNSD/privatnik, Bijeljina, 17. mart 2011.

¹³⁷ Intervju Krizne grupe, RS zvaničnici, Banja Luka, mart/april 2011.

¹³⁸ Intervju Krizne grupe, savjetnik predsjednika RSa Dodika, Banja Luka, 20. april 2011.

¹³⁹ Fraza "čisti računi" je postala poznata za vrijeme "Hrvatskog proljeća" 1971. kao poklič protiv eksplotacije i tlačenja Hrvatske od strane Beograda. Intervju Krizne grupe, Milorad Dodik, Slavko Mitrović, Nikola Špirić, Aleksandar Džombić, Banja Luka, mart/april 2011.

¹⁴⁰ Ovaj proces je završen u RSu 2010. a u FBiH se završava 2011. Fiskalne kase automatski izvještavaju centralnu datoteku o transakcijama i PDVu. Kada to bude sprovedeno u cijeloj državi, biće moguće tačno podijeliti prikupljeni PDV.

¹⁴¹ Intervju Krizne grupe, Milorad Dodik, predsjednik RSa, 20. april 2011.

Ivanić je već 2000. postavio tri uvjeta koja bi dovela do referenduma: očuvanje imena "Republika Srpska" od pravnih izazova; kontinuirana tolerancija međunarodne zajednice prema bošnjačkim pokušajima da se ukine RS; i nezavisnost Kosova.¹⁴² Njemu se 2004. pridružio i predsjednik RSa Dragan Čavić koji je kazao, "ako bošnjački političari hoće priču o mijenjanju BiH Ustava, onda ćemo mi tražiti pravo...na samoopredjeljenje."¹⁴³ Ostali su nastavili. U martu 2006., Narodna skupština je objavila svoju "punu spremnost" da sazove referendum "u odbranu naših legitimnih interesa" zbog osporavanja zastave, himne, pečata i praznika RSa od strane lidera stanke iz Federacije, Sulejmana Tihića iz Stranke demokratska akcije (SDA) pred Ustavnim sudom BiH.¹⁴⁴ Uprkos njihovom gubitku tog sudskog spora i primoranosti da promijene svoje oznake, Narodna skupština RSa je tihod odustala od prijetnje.¹⁴⁵

Dodik je zagovarao referendum sa najvećom konzistentnošću i ozbiljnošću od svih srpskih političara. Između 2003. i 2010. pozivao je na to više puta po barem sedam različitih tema.¹⁴⁶ Nakon uspješnog referendumu za neovisnost Crne Gore u maju 2006. natuknuo je o implikacijama za BiH, govoreći, "Sviđa mi se ovakva vrsta demokratskog izražavanja volje naroda".¹⁴⁷ To je izazvalo

oštru reakciju od OHRa ali to ga nije odvratilo.¹⁴⁸ Ideja o referendumu za nezavisnost se ukorijenila u politici RS u ljeto 2006. Do sredine juna, hiljade Srba su demonstrirali u Banja Luci zahtjevajući secesiju, a i druge veće stranke u RSu, SDS i PDP, su istupile u korist referendumu.¹⁴⁹ Dodik je iskoristio ovu plimu da postigne većinsku pobjedu na izborima u oktobru 2006. U novembru 2007. RSNA je prijetila referendumom – formulisano kao "spremnost na korištenje svih legalnih i demokratskih sredstava" – tokom dramatične konfrontacije sa Visokim predstavnikom nakon što je nametnuo promjene pravila procedure Savjeta ministara i domova Parlamentarne skupštine.¹⁵⁰ Ta prijetnja je odbačena u decembru 2007., kada se OHR povukao.¹⁵¹

Dodik i RSNA nisu sazvali referendum nakon kosovskog objavljivanja nezavisnosti u februaru 2008., što su očekivali mnogi analitičari. Opozicijska SDS, podržana Radikalima i mnogim NVOima su zahtijevali isto pravo kao i Kosovo, no RS vlada je to odbacila kao "nacionalistički oportunizam".¹⁵² Bošnjački lider blizak Dodiku tvrdi da odluka srpskog lidera da propusti mogućnost koju je dalo Kosovo je dokaz da on uistine ne traži nezavisnost.¹⁵³ RSNA se zadovoljila sa još jednom nejasnom prijetnjom, o referendumu za nezavisnost ako bi "veći broj zemalja članica UNa a posebno zemalja regije i

¹⁴² Ivanić je objasnio da je njegova izjava bila "smisljena kao upozorenje a ne kao poziv na referendum u ovom trenutku nego [tek] nakon cijele serije "ako""; on je također smatrao da će nezavisnost Kosova izazivati "nezaustavljiv" zahtjev za istim kod Srba u RSu. Senad Pećanin, "Ne može biti stabine vlade bez SDSa" (intervju sa Mladenom Ivanićem), *BH Dani* 24. novembar 2000. (prijevod na engleski jezik online na www.exupress.com).

¹⁴³ "Lider SDS-a i RS – Dragan Čavić – najavljuje referendum o nezavisnosti RS", Deutsche Welle, 28. septembar 2004. (online).

¹⁴⁴ "Deklaracija o predmetu, broj U-4/04 u vezi sa inicijativom pred Ustavnim sudom Bosne i Hercegovine", RSNA deklaracija 01-267/06, 24. mart 2006.

¹⁴⁵ Sud je presudio protiv RSa 31. marta (zastava, himna i grb) i 18. novembra 2006. (praznici). Također je naredio Federaciji da promjeni svoju zastavu i pečat; nekoliko godina kasnije RSNA se žalila da su oni ispoštovali presudu a FBiH nije i da još uvjek koristi "neustavan grb", kojim "sve odgovorne osobe javno krše zakon, za šta ih niko ne progoni"; "Rezolucija o ciljevima i mjerama politike Republike Srpske", rezolucija RSNA 01-1593/08, 15. oktobar 2008.

¹⁴⁶ O reformi odbrane (novembar 2003.); očuvanje imena RSa (mart 2004.); policijska reforma (novembar 2006.); odbrana protiv pokušaja ukidanja RS (mart 2008.); NATO članstvo (oktobar 2009.); OHRove odluke o produženju mandata stranih sudija i tužilaca (decembar 2009.) i za podršku Dejtonskog mirovnog sporazuma (januar 2010.). Gearóid Ó Tuathail i Adis Maksić, "Da li je Bosna i Hercegovina neodrživa? Implikacije za Balkan i Evropsku Uniju", *Euroazijska geografija i ekonomija*, vol. 52, br. 2 (2011.), str. 284.

¹⁴⁷ *Dnevni Avaz*, 27. maj 2006., citirano u neobjavljenoj tezi, "Diskurs o referendumu u politici Republike Srpske 2006-

2008: analiza njegove pojave i performativna struktura", Adisa Maksića, Politehnički institut Virginia, 15. oktobar 2009.

¹⁴⁸ "Ambasador Butler traži pojašnjenje od premijera RSa o izvještajima o referendumu", izjava za medije, OHR, 26. maj 2006.

¹⁴⁹ Maksić, "Referendum", op. cit., str. 27-28. Čavić iz SDSa je optužio Dodika da koristi pitanje referenduma kao predizborni trik; Gordana Katana, "Crnogorsko glasanje oživljava separatističke snove u Bosni", Balkan Investigative Reporting Network (BIRN), 8. juni 2006. (online). Čavić je kasnije spomenuo da je referendum o nezavisnosti ilegalan prema Dejtonu ali bi mogao postati prihvatljiv ako bi Dejtonski sporazum bio "unilateralno prekršen od bilo koje strane"; "Čavić: referendum je nemoguć", B92, 17. avgust 2006. (online). Kako su se izbori primicali te jeseni, on je otisao dalje, tvrdeći da se RS "neće odreći prava na referendum dok god [to pravo] postoji na svijetu" i je to bio "jedini legitiman način protiv svakog pokušaja ukidanja RSa", intervju, *Večernje novosti*, 29. septembar 2006.

¹⁵⁰ Zaključak RSNA 01-1720/07, 5. novembar 2007. Vidi izvještaj Krizne grupe, *Nepotpuna tranzicija BiH: Između Dejtona i Evrope*, op. cit., str.13.

¹⁵¹ "Autentična interpretacija" odluke Visokog predstavnika je bila objavljena da bi odgovorila na mnoge brige Srba 3. decembra 2007., dan nakon što je BiH potpisala Sporazum o stabilizaciji i pristupanju sa EU.

¹⁵² Maksić, "Referendum", op. cit., str. 52-56.

¹⁵³ Intervju Krizne grupe, Fahrudin Radončić, predsjednik, Stranka za bolju budućnost, Sarajevo, 27. oktobar 2010.

Evrope” priznao nezavisnost Kosova.¹⁵⁴ Visoki predstavnik Miroslav Lajčák, iako “duboko zabrinut” ovom rezolucijom, nije poduzeo nikakve korake protiv nje i pohvalio je RSNA i Dodika zbog njihovih poziva na smirenost.¹⁵⁵

Vlada je reaktivirala opciju referenduma 2009. u toku još jedne napete konfrontacije sa OHROM.¹⁵⁶ Nakon što je Visoki predstavnik produžio mandate međunarodnim sudijama i tužiocima u BiH sudstvu do 2012. (odлуka koju je predložila Krizna grupa), Vlada RS je 14. decembra najavila da namjerava održati referendum.¹⁵⁷ Dodikova namjera je bila koliko da podrije OHROvu izvršnu moć toliko i da ukine odluku o strancima u državnom sudstvu.¹⁵⁸ Šest mjeseci ranije,¹⁵⁹ on je već izjavio da neće prihvatići dalje zakone koje nameće Visoki predstavnik po bilo kom pitanju.¹⁶⁰ Ovo stalno prebacivanje – od prijetnji referendumom za nezavisnost do referendumu protiv autoriteta OHRA – sugerire da sadašnje rukovodstvo RSa možda ovaj koncept smatra prije svega kao omiljeno oruđe mobiliziranja javne podrške. Međutim, održavanje takvog glasanja, doslovno o

bilo kom pitanju, bi barem u njihovim očima, dokazalo da ljudi u RSu imaju pravo samoopredjeljenja.¹⁶¹

Prijetnja referendumom se nadvijala tokom 2010. RSNA je 10. februara usvojila nacrt zakona o referendumu i nakon što je odbijen apel bošnjačkih parlamentaraca Ustavnog suda RSa da ukine taj zakon kao prijetnju njihovim vitalnim nacionalnim interesima, on je stupio na snagu 19.maja. Njime su uspostavljene nove pravne procedure i vremenski rokovi za održavanje referendumu.¹⁶² U toku kampanje za oktobarske izbore, Dodik i drugi SNSD zvaničnici su se često obavezivali da će održati referendum, naglašavajući da je to presudan dio prava na samoopredjeljenje.

Dodiku nije trebalo dugo da sazove referendum nakon što je preuzeo predsjedničku fotelju. Odluka da se pokrene u tom pravcu u aprilu 2011. je navodno bila njegova i iznenadujuća čak i za njegove najbliže suradnike.¹⁶³ Vremenski okvir je bio navodno povezan sa OHROvom intervencijom u formiranju vlade Federacije, što je u očima mnogih bosanskih Srba i Hrvata pokazalo naklonjenost

¹⁵⁴“Rezolucija o nepriznavanju jednostrano proglašene nezavisnosti Kosova i Metohije i opredjeljenjima Republike Srpske”, 22. februar 2008.

¹⁵⁵“Visoki predstavnik reaguje na rezoluciju RSNA”, obavještenje za medije, OHR, 22. februar 2008.

¹⁵⁶Vidi Evropska analiza Krizne grupe br. 57, *Dvojna kriza BiH*, 12. novembar 2009., str. 2-3. U septembru 2009., OHR je nametnuto devet zakona, koje je sve premijer Dodik odbacio.

¹⁵⁷ Specifično po pitanju “da li će odluke Visokog predstavnika biti prihvaćene ako prevaziđu mandat koji je rezultat toga što je Republika Srpska inter alia jedan od potpisnika Annexa [o civilnoj implementaciji] kao i svih drugih annexa Daytonskog sporazuma”. “Stavovi vlade Republike Srpske o odluci Visokog predstavnika u BiH od 14. decembra 2009.”. 28. decembra, RSNA je usvojila zaključak ove vlade svojim zaključkom, 01-1879/09, i naložila vladu da napravi nacrt amandmana na zakon o referendumima (zaključci 01-1880/09).

¹⁵⁸OHR “Odluka o daljem produžavanju mandata međunarodnog člana visokog savjeta za sudstvo i tužilaštvo Bosne i Hercegovine i imenovanje Svena Mariusa Urkea za sprovođenje takvog mandata, 14. decembar 2009.; izvještaj Krizne grupe, *Nepotpuna tranzicija Bosne i Hercegovine*, op. cit.

¹⁵⁹U maju i junu 2009. Visoki predstavnik je prisilio RS da povuče set uveliko simboličkih deklaracija koje su kritikovale navodno nepravilne transfere nadležnosti sa entiteta na državu. RS je popustila, ali je Dodik kazao Upravnom odboru PICa da

“RS neće više prihvatićti [upotrebu OHROvih upravnih] bonskih ovlasti”. Analiza Krizne grupe, *BiH dvojna kriza*, op. cit., str. 3.

¹⁶⁰Kao i često pozicija RS je bila manje apsolutna nego što je izgledalo; Dodik je bio spremjan da prihvati produženje mandata stanaca u Apelacionom odjelu Suda BiH Intervju Krizne grupe, Milorad Dodik, Banja Luka, 25. novembar 2009.

¹⁶¹Mnogi međunarodni zvaničnici i diplomate su vjerovali da će trenutno rukovodstvo RSa nastaviti insistirati na održavanju referendumu o doslovno svakom pitanju, samo da bi dokazali da mogu. Ipak pošto je vlada RS stalno potiskivala granice dalje, niko nije siguran kuda bi taj proces otisao nakon što bi se neki referendum zaista i održao; mnogi se plaše da bi prvi nebitan referendum bio vježba za referendum o nezavisnosti. Intervju Krizne grupe, međunarodni zvaničnici i diplomati, 2010.-2011.

¹⁶²Stari RS zakon o referendumu iz 1993 je bio pripremljen za ratnog lidera RSa Radovana Karadžića koji je htio da ga upotrijebi protiv mirovnog plana koji su pripremili Cyrus Vance i David Owen. On je činio rezultata referenduma pravno obvezujućim za sve RS institucije. Na referendumu od 15. i 16. maja 1993., 96% Srba u RSu je glasalo protiv mirovnog plana. Međutim, zakon nije bio uskladen sa novim institucijama RSa i procesima donošenja odluka, pošto kratki vremenski okvir koji je bio potreban nije mogao biti ispoštovan u novom administrativnom okruženju. Novi zakon je produžio vremenski okvir ali je također i omekšao mjeru do koje su rezultati referenduma bili pravno obvezujući za RS institucije: “relevantna institucija će usvojiti odgovarajuće akte unutar šest mjeseci od dana održavanja referendumu, i u skladu sa Ustavom i zakonom.” Intervju Krizne grupe, domaći i međunarodni zvaničnici i stručnjaci, 2010.-2011.

¹⁶³Intervju Krizne grupe, RS i međunarodni zvaničnici, Banja Luka i Sarajevo, juni-juli 2011. Tragovi konfuzije u RSNA dokumentima također ukazuju na užurbanost. Istog dana, RSNA je odlučila da sazove referendum o “nametnutim zakonima, i o povredama Evropske konvencije o ljudskim pravima od strane Visokih predstavnika”, ali je u stvari zakazala referendum o tome da li građani podržavaju “zakone nametnute od strane Visokog predstavnika u BiH, posebno zakone o BiH državnom sudu i tužilaštvu”. Ovo sugerira da je određeno pitanje bilo samo slučajno a da je glavni razlog bila mobilizacija podrške protiv autoriteta OHRA.

međunarodne zajednice prema Bošnjacima i multietničkim strankama ali je također dalje oslabilo međunarodnu podršku OHRa.¹⁶⁴ RSNA je zakazala referendum 13.aprila; Dodikov zapaljivi govor na toj sjednici je podsjetio članove njegove stranke na ratnu retoriku SDSa.¹⁶⁵ Prkosio je ovlastima Visokog predstavnika koje je nekada sa dobrodošlicom prihvatao kada su korištene da razriješe njegove političke suparnike.¹⁶⁶ Dodik može biti pomirljiv, kao kada je zaustavio ilegalnu izgradnju pravoslavne crkve u blizini memorijalnog centra u Srebrenici u periodu maj-juni 2011. ali takvi postupci su zasjenjeni kada daje rasističke izjave i prijetnje.¹⁶⁷

Odluka da održi referendum je bila pogrešna. Dodik je loše procijenio dubinu domaće i međunarodne averzije. Međunarodna zajednica se ujedinilaiza Visokog predstavnika Inzka, koji je izgledao slab prije izbijanja krize sa referendumom. Postalo je očigledno da će OHR zabraniti održavanje referenduma putem svojih ovlasti i ovlasti državnih institucija i da RS ide u pravcu konfrontacije sa visokim ulozima kojoj se nije nadala. OHR, SAD i EU su razmatrali nametanje sankcija protiv rukovodstva RSa.¹⁶⁸ SNSD je pripremio rezervne planove za povlačenje svojih predstavnika iz državnih institucija.

EU je obezbjedila izlaz koji će takođe smanjiti tenzije po drugim pitanjima između RSa, Sarajeva i međunarodne

zajednice. Catherine Ashton, Visoka predstavnica EU za vanjske poslove i sigurnosnu politiku, je u toku svojih posjeta Sarajevu i Banja Luci 13.maja ponudila "strukturirani dijalog" na visokom nivou o pitanjima sudstva između Evropske komisije i bosanskih zvaničnika u zamjenu za odustajanje od odluke o referendumu. Ashton je predložila da se već zakazani sastanak podkomiteta u Banja Luci koji je dio BiH procesa pristupanja EU fokusira samo na sudstvo, sa Štefanom Füleom, EU Komesarom za proširenje i evropsku politiku susjedstva kao predsjedavajućim i sa prisustvom Dodika. Ovo "nevjerovatno poklapanje"¹⁶⁹ je omogućilo Dodiku časnu odstupnicu. RSNA je 1.juna povukla odluku o referendumu, zaključujući da "za sada", referendum "nije neophodan, istovremeno potvrđujući svoje pravo da ga održi u budućnosti.¹⁷⁰

Sastanak na kom je započet ovaj dijalog je održan u Banja Luci 6. i 7. juna. Na njemu se trebalo izaći na kraj sa tenzijama među predstavnicima državnog i entitetskog nivoa, sa zvaničnicima iz RSa koji su osporavali legalnost njihovih kolega iz Federacije i odbijali razgovarati sa njima. Mnogi međunarodni partneri, posebno unutar OHRa, ambasada SADA, Velike Britanije i Turske su se osjećali nedovoljno informisanima o inicijativi Catherine Ashton i bili su veoma skeptični.¹⁷¹ Svi lokalni igrači pojedinačno i njihovi mediji su oslikali njenu posjetu kao njihov trijumf i poraz druge strane i pokušali okrenuti zvaničnike EU i SAD jedne protiv drugih. Međutim, sastanak nije bio ni pobjeda ni poraz ni za koga. To je bio prvi korak u kompleksnom i tehničkom višegodišnjem procesu koji će – ako bude uspešan – poboljšati vladavinu zakona u Bosni i Hercegovini i dovesti zemlju bliže članstvu u EU.¹⁷² Ovaj tehnički format dijaloga bi se mogao upotrijebiti u drugim problematičnim oblastima, zamjenjujući uzaludne i opasne verbalne duele bosanskih političara.¹⁷³

Sa sadašnjim tako slabim povjerenjem među liderima, referendumi nisu način donošenja političkih odluka u BiH. Umjesto toga, političke elite bi trebale koristiti složene institucijske okvire koji postoje za zaštitu prava manjina. Kada je RSNA 2007. tražila ispravku nakon nametanja, navela je da je OHR prekoračio svoje ovlasti i zahtijevala da se uključe domaće institucije, uključujući

¹⁶⁴ Intervju Krizne grupe, RS i međunarodni zvaničnici, Banja Luka i Sarajevo, juni-jul 2011.

¹⁶⁵ Za detalje vidi Evropska analiza Krizne grupe br. 62, *BiH: Državne institucije pod napadom*, 6. maj 2011.; Intervju Krizne grupe, viši član SNSDa, Sarajevo, 19. maj 2011.

¹⁶⁶ "Pravo je Visokog predstavnika da doneše ovu odluku, pošto Dejtonski mirovni sporazum uključuje klausulu koja ga postavlja iznad Ustava BiH i entiteta", Milorad Dodik u beogradskom časopisu *Vreme*, komentirajući otpuštanje predsjednika RSa Nikole Poplašena od strane Visokog predstavnika Carlosa Westendorpa, 13. mart 1999., (online). "Srpski narod mora jasno reći da nam je dosta tiranije međunarodne zajednice, da više nećemo prihvati ucejene i prijetnje i da posebno nećemo prihvati ukidanje nadležnosti koje su nam date Dejtonskim mirovnim sporazumom", "Dodik: Dosta je tiranije međunarodne zajednice, RS televizija, RTRS (online), 15. april 2011.

¹⁶⁷ Intervju Krizne grupe, SAD zvaničnik, Sarajevo, 30. maj 2011.

¹⁶⁸ Neposredno nakon što je RSNA usvojila odluku o održavanju referendumu, međunarodna zajednica – sa izuzetkom Rusije – podržala je prvi korak OHrovog plana: upotrebu bosanskih ovlasti kojom bi te odluke bile stavljene van zakona. U slučaju da je RS ignorisala tu odluku i nastavila sa održavanjem referendumu, OHR i SAD State department su pripremili drugu reakciju, uključujući sankcije protiv RSA i nekih njenih lidera. U slučaju održavanja referendumu, SAD je rezmatala i druge opcije, uključujući žalbu protiv dodjeljivanja arbitraže za Brčko i zahtjeva da se Brčko Distrikt dodjeli Federaciji, intervju Krizne grupe, evropski i američki zvaničnici i diplomat, juni-august 2011.

¹⁶⁹ Intervju Krizne grupe, EU zvaničnik, Brisel, juni 2011.

¹⁷⁰ Zaključak RSNA 01-868/11, 1. juni 2011.

¹⁷¹ Intervju Krizne grupe, diplomatski kor, maj 2011.

¹⁷² "Cijela poenta je da se radi o veoma dosadnoj tehničkoj vježbi. Svi se slažu sa prvim zaključkom i sada odgovoraju na naš upitnik ...može biti otrežnjavajuće za Dodika", Intervju Krizne grupe, EU zvaničnik, Brisel, juni 2011.

¹⁷³ Intervju Krizne grupe, EU zvaničnici, Brisel, juni 2011.

BiH sud i parlament.¹⁷⁴ Kada je RSNA 2011. odbila da prihvati autoritet OHRA, direktno se okrenula opciji referenduma bez predhodnog pokušaja da to proradi kroz mogućnosti lokalnih institucija. Ovo je zabrinjavajući trend. RS bi trebala popravljati sporne državne institucije ili odluke prvo i najprije putem domaćih institucija: Parlamentarne skupštine BiH i Ustavnog suda BiH.

C. SRPSKE NAMJERE I CILJEVI

Koliko god bili dramatični, referendumi su samo jedna taktika u dugotrajnoj borbi RSa protiv autoriteta OHRA i države BiH. Za sada je ostavljen po strani, ali se takmičenje nastavlja. Ciljevi RSa su dosljedni više od decenije. Već 2000. Dodik je tvrdio da je nekoliko odluka koje daju ovlasti državi, uključujući uspostavljanje državne granične službe, regulaciju javnih preduzeća, zajedničke pasoše i neovisne komisije za medije, neustavno.

RSNA tvrdi da država BiH može sprovoditi samo one ovlasti koje su joj eksplicitno dodijeljene Dejtonskim sporazumom, ili "prema dogovoru entiteta".¹⁷⁵ Njena glavna namjera je da zaustavi bilo kakav dalji prenos ovlasti i mogućnost "preglasavanja"¹⁷⁶ Odredbe entitet-skog glasanja i vitalnog nacionalnog interesa su odbrana RSa protiv preglassavanja u BiH zakonodavstvu a njihovi naporci se fokusiraju na zaštitu istih. Iako srpski član predsjedništva može biti nadglasan ili zaobiđen po određenim pitanjima, on može staviti veto na većinu odluka; no ipak, predsjedništvo je izgleda sposobno da po mnogim pitanjima postigne koncenzus, i tu nema mnogo pritužbi.¹⁷⁷ RS je posebno zabrinuta zbog sudstva, gdje

nema zaštite protiv preglasavanja. Ustavni sud BiH je iznova naređivao RSu da donese amandman Ustava zbog primjedbi obojice srpskih (i, često, obojice hrvatskih) sudija – nešto što je u cijelosti unutar njegovih ovlasti. Također ni sud BiH nema posebna pravila koja štite interese RSa i time je omiljena meta RSa.

1. Povrat prenesenih nadležnosti

Od Dejtonskog sporazuma, državne ovlasti su se postepeno prebacivale sa entiteta na državni nivo. Većina prenosa je obavljena državnim zakonom koji zahtijeva pristanak predstavnika RSa u BiH parlamentu.¹⁷⁸ U nekim slučajevima, Visoki predstavnik je nametao zakone. Okosnica RS politike je zaustavljanje tog procesa. RSNA tvrdi da je jedini Ustavni način da se ovlasti i odgovornosti prebace sa entiteta na državu BiH je formalnim međuentitetskim dogовором, u kome RSNA zastupa RS.¹⁷⁹ Dejtonski Ustav navodi međuentitetski dogovor kao primarni mehanizam izgradnje države i nema razloga zašto ga se ne bi koristilo, ali neki Bošnjaci i međunarodni službenici zaziru od mogućih pokušaja RSa da retroaktivno odbaci reforme koje su usvojene bez eksplicitnog pristanka RSNA.

Najpotpuniji izraz stavova RSa se nalazi u vladinom dokumentu od marta 2009. koji analizira svih 68 prenesenih ovlasti i navodi da se mnoge od novih državnih ovlasti loše sprovode, ali ne da su same po sebi nelegalne.¹⁸⁰ Malo je vjerovatno da RS očekuje da će izbrisati sve državne institucije koje nastaju od 1995., ali pored državnog sudstva, namjeravaju da rastave ili detaljno revidiraju državni regulatorni kapacitet, Agenciju

¹⁷⁴"Deklaracija o najnovijim aktima i zahtjevima Visokog predstavnika u Bosni i Hercegovini", deklaracija RSNA 01-1707/07, 30. oktobar 2007. No onda je skupština odlučila da zatraži pregovore sa OHROM, tražila od BiH parlamenta da odbaci bonske ovlasti i tražila od PICa da anulira sopstvene bonske zaključke. Ako bi ove mjere propale, RSNA je rezervisao svoje pravo apelacije BiH Ustavnom суду.

¹⁷⁵Državni Ustav, Član III. 5 (a); vidi zaključci Narodne skupštine RSa 7 i 8, 13. april 2011.

¹⁷⁶Preglasavanje u bosanskom smislu se odnosi na donošenje odluke većinskim glasovima bez obzira na protivljenje definisane etničke grupe, čiji bi pristanak inače bio formalno ili neformalno potreban.. Vidi Evropski izvještaj Krizne grupe br. 209, *Federacija Bosna i Hercegovina: Paralelna kriza*, 28. septembar 2010., str.9.

¹⁷⁷Izuzetak je tendencija članova predsjedništva da daju političke izjave bez zajedničke platforme Provokativni govor Harisa Silajdžića, tadašnjeg bošnjačkog člana BiH predsjedništva, na Generalnoj skupštini Una u oktobru 2008. je doveo do RSNA rezolucije iz protesta. U rezoluciji (01-1593/08, 15. oktobar) se zahtjevalo da član predsjedništva iz RS stavi veto na sva buduća putovanja i izjave Silajdžića u inostranstvu, što je jasno prevazilazilo nadležnosti RSNA i stoga bilo neustavno.

¹⁷⁸Lideri RSa su povremeno implicirali da je većina novih državnih nadležnosti nametnuta od strane OHRA, što je netačno; vidi fn. 180, ispod.

¹⁷⁹Rezolucija 01-1593/08 (15. oktobar 2008.); deklaracija 01-523/09 (25. mart 2009.); zaključci 01-788/09 (14. maj 2009.); zaključak 01-610/11 (13. april 2011.); i zaključak 01-868/11 (1. juni 2011.). OHR je poništilo zaključke od maja 2009. ali nije reagovao na druge, slične izjave. Ovo može izgledati kao cjepidlačenje pošto su vijećnici u RS glasali za sve transfere i mogu (i hoće) blokirati nove kroz entitetsko glasanje, ali tu ima razlika. Međuentitetski dogovor je jača zaštita nego entitetsko glasanje.

¹⁸⁰"Informacija o efektima prenosa Ustavnih ovlašćenja sa Republike Srpske na institucije Bosne i Hercegovine", RS vrla, mart 2009. Broj "prenesenih nadležnosti" je varirao u izjavama zvaničnika u RSu, i u nedavnim intervjuima Krizne grupe se popeo do više od 80, ali document iz 2009.(68 nadležnosti) je i dalje stav RS zvaničnika; navodi 23 prenesene samim Ustavom ; tri putem međuentitetskog sporazuma, dva OHROM odlikom; i 37 putem pravnih akata. Još tri nadležnosti su navedene kao prenesene na osnovu Evropskog partnerstva i Sporazuma o stabilizaciji i povezivanju. Intervju Krizne grupe, RS zvaničnici, Banja Luka, avgust 2011.

za indirektno oporezivanje i dvije glavne objavještajne agencije.¹⁸¹

Rukovodstvo SNSDa vjeruje da je blizu dostizanja svojih ciljeva i sada kada je stalni pritisak na prenos ovlasti na državni nivo prestao, Banja Luka također može učiniti neke ustupke. "Mi moramo promijeniti naš stav nakon četiri godine odbijanja bilo kakvog prenošenja ovlasti", naznačio je savjetnik predsjednika Dodika, mada je naglasio da harmonizacija i koordinacija između entiteta ostaje RSov model izgradnje države.¹⁸² Poznati srpski parlamentatarac je ovo potvrdio, tvrdeći da je blokiranje svih pokušaja prenosa ovlasti bilo potrebno da bi se Sarajevo "izdresiralo" da prestane koristiti process izgradnje države u svrhu slabljenja RSa.¹⁸³

2. Zaštita entitetskog glasanja

Da bi izbjegli dalju centralizaciju i sačuvali RS što je više moguće autonomnom, Srbi su snažno branili svoje pravo na "entitetsko glasanje". Dejtonski statut dopušta veto zakona ako dvije trećine delegata izabranih iz oba entiteta tako glasaju, odredba zvana "entitetsko glasanje" ili entitetski veto.¹⁸⁴ Ovo je glavna garancija Banja Luci da se niti jedan zakon na državnom nivou ne može usvojiti bez saglasnosti RSa. Za građane RSa kao i političke lidere, to predstavlja osnovnu garanciju preživljavanja RSa, ne samo puko političko oruđe.¹⁸⁵ Pozivi Bošnjaka i međunarodnih posmatrača na poništavanje entitetskog glasanja da bi se država učinila funkcionalnijom se interpretiraju kao pokušaji poništavanja RSa.¹⁸⁶

RS predstvanici su glasanjem oborili mnoge važne zakone u toku zakonodavnih sesija u periodu 2006-2010. Ne mora značiti da su to bili loši zakoni ili oni koji su bili fundamentalna prijetnja opstanku entiteta. RS zastupnici su blokirali zakone koji su imali i najmanju naznaku jačanja države na račun entiteta. Izgleda da je njihova strategija bila: dopustiti samo one zakone koji su u skladu

sa RS vizijom veoma labave federalne ili konfederalne Bosne i Hercegovine.

Na primjer, RS je blokirala dopunjeni zakon o zaštiti svjedoka 2008., iako je on bio dio programa za Evropsko partnerstvo BiH i potreban da bi se omogućilo izmještanje zaštićenih svjedoka van BiH.¹⁸⁷ Delegat RSa je predložio ograničavanje programa zaštite svjedoka na malu grupu slučajeva.¹⁸⁸ Bez ovih amandmana, zakon bi dopustio entitetskim i kantonalnim sudovima u BiH da koriste isti program zaštite svjedoka – ali je to prepustio samim sudovima da odaberu, time ne namećući nove obaveze.¹⁸⁹ Srpski delegate su odbili kompromisni prijedlog, tvrdeći da bi taj zakon prebacio ovlasti sa RSa na državu.¹⁹⁰ Rasprava se brzo raspršila, pri čemu su RS predstavnici tvrdili da se plaše zloupotrebe. Niti jedna od primjedbi RSa nije bila dovoljno utemeljena, a odbacivanje je izgleda bilo pokušaj da se istroše kapaciteti državnog krivičnog zakonodavstva, protiv koje se RS buni na drugim osnovama. Nakon što su RS amandmani propali, RS je oborio zakon entitetskim vetom.¹⁹¹

Dvije godine kasnije, RS je doveo u pitanje BiH suradnju sa EU i NATOM stavljući veto na dopunu zakona o zaštiti povjerljivih informacija¹⁹² koji bi dopustio međunarodnim partnerima da dijele povjerljive informacije sa BiH, uključujući entitetsku i kantonalnu policiju. Međunarodni eksperti uposleni od strane EU su pripremili taj zakon.¹⁹³ RS delegate su najavili da bi ga mogli podržati samo sa amandmanima koji uklanjaju ono što su oni vidjeli kao prenos ovlasti sa entiteta na državu, posebno postavljanje državnog službenika ovlaštenog za izdavanje sigurnosnih odobrenja. Kazali su da se plaše da bi RS službenicima bila uskraćena sigurnosna odobrenja bez mogućnosti žalbe. Dugotrajni pokušaji pronalaženja

¹⁸¹ Intervju Krizne grupe, RS i međunarodni zvaničnici, Banja Luka i Sarajevo, 2011.

¹⁸² Intervju Krizne grupe, savjetnik predsjednika Dodika, Banja Luka, 23. avgust 2011.

¹⁸³ Intervju Krizne grupe, RS član BiH parlamenta, Banja Luka, 22. avgust 2011.

¹⁸⁴ Član IV (3) (d).

¹⁸⁵ Neki okrivljavaju odsustvo bilo kakve slične crte u predratnom Ustavu Bosne i Hercegovine za sudbinsku odluku bošnjačkih i hrvatskih delegate da traže nezavisnost od Jugoslavije u oktobru 1991 – glasanje koje Srbi smatraju krivim za rat koji je uslijedio. Intervju Krizne grupe, Vinko Radovanović, gradonačelnik Istočnog Sarajeva, Istočno Sarajevo, 11. februar 2011.

¹⁸⁶ Intervju Krizne grupe, Igor Radojičić, predsjedavajući Parlamenta RSa, Banja Luka, 2. novembar 2010.

¹⁸⁷ BiH je već imala zakon o zaštiti svjedoka, kao i oba entiteta (ali nisu imali programme za zaštitu svjedoka); nacrt zakona je sadržavao važna poboljšanja. Transkript 39. sesije BiH Predstavničkog doma, 5. novembar 2008., str. 47.

¹⁸⁸ Zločini protiv integriteta BiH, suprotno međunarodnom zakonu, ratni zločini, organizovani kriminal, i druga kršenja BiH krivičnog zakona nose kazne od tri godine zatvora ili više. Ibid, str. 48.

¹⁸⁹ Ibid, str. 47.

¹⁹⁰ Kompromis bi otvorio program entitetskim i kantonalnim slučajevima uključujući i kršenje državnih (BiH) zakona.

¹⁹¹ Transkript 60. sesije BiH Predstavničkog doma, 16. septembar 2009., str. 124.

¹⁹² Nacrt bi harmonizirao postojeće BiH zakonodavstvo sa EU i NATO standardima; transkript 44. sesije BiH Doma naroda, 19. april 2010.

¹⁹³ Telefonski intervju Krizna grupe, EU zvaničnik, Sarajevo, septembar 2011.

kompromisa su propali usred uzajamnih optuživanja.¹⁹⁴ Zvaničnici RSa sada tvrde da je taj zakon bio pokušaj da se preuzmu njihove obimne policijske baze podataka.¹⁹⁵ Zvaničnici RS insistiraju da više neće predavati ovlasti u zamjenu sa “obećanja o Evroatlantskim integracijama ...želimo prvo vidjeti rezultate”.¹⁹⁶

BiH process pristupanja EU je također pogoden. U januaru 2010., Savjet ministara je predložio zakon na 339 stranica o ugovorima.¹⁹⁷ EU je donošenje tog zakona postavila kao prioritet a bilo je važno i obezbjediti slobodno kretanje roba, osoba i kapitala širom zemlje. Veliki i šarolik tim eksperata (sa pravnih fakulteta iz Banja Luke i Sarajeva i iz EU, SAD i UNA) su radili na pripremi nacrta, uzimajući za osnovu jugoslovenski zakon o ugovorima i dorađujući ga da bi bio u skladu sa EU *acquis communitaire*.¹⁹⁸ Stranke iz Federacije su ga smatrali Ustavnim, pošto Dejtonski sporazum omogućava slobodu kretanja roba, kapitala i osoba. što zahtijeva postojanje zakona o ugovorima.¹⁹⁹ No srpski delegati su ga smatrali neustavnim jer zakon o ugovorima nije bio spomenut u Dejtonskom sporazumu; oni su predložili usvajanje identičnog zakona u oba entiteta.²⁰⁰ U toku debate predstavnik RSa je predložio prebacivanje donošenja odluke ko može regulisati ugovore na Ustavni sud BiH.²⁰¹ Napokon, zakon je dobio jednoglasnu podršku od strane federalnih predstavnika dok su RS predstavnici stavili veto koristeći entitetsko glasanje.²⁰²

Bosna i Hercegovina, uključujući oba entiteta, treba zakone za ova i druga pitanja. Odsustvo modernog zakona o ugovorima će komplikovati poslovanje TS kompanija na federalnom tržištu; prepreke za policijsku i bezbj-

¹⁹⁴ Transkript 79. sesije BiH Predstavničkog doma, 16. juna 2010., str. 29. Parlamentarni komitet ga je preuzeo 14. juna 2010., razmotrio ga 13. jula 2010. i izgleda opet glasao protiv. Srbi u komitetu su optužili Savjet ministara, koji je izradio nacrt zakona, da nisu poslali predstavnike koji su ovlašteni da pregovaraju o kompromisnom tekstu.

¹⁹⁵ Intervju Krizne grupe, Stanislav Čađo, ministar unutrašnjih poslova RSa, Banja Luka, 23. avgust 2011.

¹⁹⁶ Intervju Krizne grupe, savjetnik predsjednika Dodika, Banja Luka, mart/april 2011. Žalio se da bi zakon ignorisao pravilo da “podaci pripadaju onome koji ih prikupi”.

¹⁹⁷ Zakon o obligacionim odnosima, Član 1.

¹⁹⁸ Transkript 71. sesije BiH Predstavničkog doma, 3. februar 2010., str. 62.

¹⁹⁹ Ibid, str. 64. Član I (4) Ustava BiH kaže da “će biti slobodno kretanje kroz Bosnu i Hercegovinu”, uključujući “punu slobodu kretanja lica, dobara, usluga i kapitala”.

²⁰⁰ Transkript 71. sesije BiH Predstavničkog doma, 3. februar 2010., str. 69.; Intervju Krizne grupe, zvaničnik vlade RSa, Banja Luka, 22. avgust 2011.

²⁰¹ Transkript 71. sesije BiH Predstavničkog doma, 3. februar 2010., str. 71.

²⁰² Zapisnik 71. sesije BiH Predstavničkog doma, 3. i 10. februar 2010.

donosnu suradnju uzrokovane nedostatkom zakona o povjerljivim podacima će otežati akcije protiv terorizma i organiziranog kriminala. Cijele oblasti ekonomске aktivnosti, kao što je *leasing*, su neregulisane zbog nemogućnosti ažuriranja zakona.²⁰³ U mnogim slučajevima, delegati iz RSa su djelovali kruto i dogmatski; u drugima su nudili kompromise koje su, koliko god bili bolni, njihovi federalni partneri trebali prihvati.

Bošnjaci bi voljeli da se oslobođe entitetskog glasanja, i to barem za neka bitanja što bi učinilo državu funkcionalnijom; Srbi bi više voljeli promjenu koja još više obezbjeđuje njihova prava. Kampanja RSa da zahtijeva međuentitetski dogovor, radije nego samo zakon na nivou države, za sve nove državne nadležnosti bi zamijenila entiteski veto sa robusnjim mehanizmom. Međutim međuentitetski dogovori u sadašnjem stanju nepovjerenja i sumnje između RSa i Federacije bi bili teško izvodljivi. Odnosi između entitetskih vlada se trebaju popraviti; jedan korak bi mogao biti održavanje redovnih i čestih zajedničkih sesija. Ako je RS ozbiljna po pitanju međuentitetske suradnje kao načina poboljšavanja učinkovitosti, trebala bi početi time što će otvoreni surađivati sa vladom Federacije. Moguće područje bi bila bolja koordinacija među entitetima i državnom vladom na pripremi BIH zahtjeva za EU fondove.²⁰⁴

Iako entitetski veto Sarajevu izgleda ogroman, ima skrivene slabosti. Deset od četrnaest delegata izabranih u Predstvanički dom sa teritorije RSa se moraju složiti oko entitetskog veta da bi bio važeći.²⁰⁵ Kao rezultat izbora 2010. “patriotske” stranke su dobitne trinaest od četrnaest RS mesta – više nego dovoljno. Ipak, ova jednostranost je posljedica loše strategije opozicije a ne snage “patriotskog” bloka. Da Bošnjaci u RSu nisu razdijelili svoje glasove na tri stranke, dobili bi još jedno mjesto i da

²⁰³ Intervju Krizne grupe, zvaničnik vlade RSa, Banja Luka, 22. avgust 2011.

²⁰⁴ Zbog loše koordinacije između entiteta i države, Bosna i Hercegovina nije pripremila zajednički projekat za EU finansiranje za 2012 zbog koje je skoro izgubila 96 miliona € u EU fondovima. Intervju Krizne grupe, Renzo Davidi, zamjenik šefa EU delegacije u Bosni i Hercegovini, Sarajevo, 4. avgust 2011, EU zvaničnik, Sarajevo, 12. septembar 2011.

²⁰⁵ Glasanje se događa u dva stadija: u prvom, trećina delegate iz svakog entiteta je potrebno da bude prisutna da bi se zakon usvojio, tako da delegati iz RSa mogu blokirati zakone jednostvno odbijanjem da glasaju. Kada zakon ne dobije neophodnu podršku, ide u drugi krug u kojem je potrebno samo većinsko glasanje, ukoliko mu se ne suprostavi dvije trećine delegate iz jednog entiteta, što znači da barem deset delegate iz RSa mora glasati da bi blokirali zakon. Isti mehanizmi postoje u Domu naroda ali se rijetko koriste. Vidi Ric Bainter i Edouard d'Aoust, “Član IV – Parlamentarna skupština”, u Christian Steiner et al., *Ustav Bosne i Hercegovine: Komentar* (Sarajevo, 2010.), str. 626-28.

je opozicija izašla na izbore kao koalicija, dobili bi još dva mjeseta, ostavljajući SNSDu i SDSu tačno deset mjeseta potrebnih za veto i bez margine za grešku.²⁰⁶ Iako bi gubljenje ključnog desetog mjeseta bilo teže, dovoljno je da se RSu desi samo jednom da se nađe u onom što bi smatrala egzistencijalnom opasnošću,²⁰⁷ pošto bez entitetskog veta, RS ne može pravno zaustaviti BiH parlament od mijenjanja Ustava u smislu eliminacije autonomije entiteta.²⁰⁸

3. Snovi o nezavisnosti?

Ono što se nazire iza debata oko mehanizama blokiranja i odnosa između entiteta i države je emocionalno prenabijeno pitanje nezavisnosti RSA. Za Bošnjake i mnoge Hrvate, dopuštanje manjem entitetu da se odcijepi bi bio kriminalan čin, potvrda i nagrada za etničko čišćenje, zločine protiv čovječnosti i genocid koji su pratili njegovo rođenje. Velika većina domaćih i međunarodnih posmatrača se slaže da bi Bošnjaci reagovali oružjem da sprječe odvajanje RSA; Krizna grupa dijeli to mišljenje.

Velika većina Srba želi nezavisnost.²⁰⁹ Lideri SNSDa i SDSa bi ju također željeli. Ipak, i narod i lideri su zadovoljni da ostanu u BiH koja se ne bi previše miješala u njihove interese. Lideri RSA su veoma svjesni rizika koje u sebi sadrži eventualni pokušaj odvajanja, i ne čini se da su takvi pokušaji dio nekog kratkoročnog ili srednjeročnog programa. Umjesto toga napori RSA se fokusiraju na zaštitu i širenje autonomije unutar državne strukture, sa slabom nadom u odvajanje u dalekoj budućnosti. Njihovo optimalno rješenje je nešto što je što

²⁰⁶ Intervju Krizne grupe, Sulejman Tihić, predsjednik SDA, Sarajevo, 27. oktobar 2010. U novembru 2009., Tihić je doveo u pitanje Izborni zakon BiH pred Ustavnim sudom, posebno njegov neuspjeh da odobri reprezentaciju u skladu sa popisom iz 1991. Njegova žalba je odbijena; da je prihvaćena, Sud bi odobrio dovoljan broj bošnjačkih i hrvatskih mjeseta u RS delegaciji za državni parlament da bi učinio entitetski veto teško izvodivim ili nemogućim; vidi Odluka Ustavnog suda BiH U-13-09, 30. januar 2010.; i "Bosna i Hercegovina: Izazov korištenju entitetskog glasanja", U.S. State Department dopis, 30. decembar 2009., objavio WikiLeaks.

²⁰⁷ Analiza izbora 2010 Krizne grupe ukazuje da dok samo kombinujući glasove bošnjaka i opozicije bi bilo dovoljno da se dobije četiri mjeseta, pomak od najmanje 30.000 glasova bi bio potreban za dobijanje petog glasa.

²⁰⁸ Srbi (kao Hrvati i Bošnjaci) također imaju pravo veta za zaštitu vitalnih nacionalnih interesa koje može iskoristiti većinski dio njihovih delegata u Domu naroda, ali BiH Ustavni sud može odbiti ovaj veto (za razliku od entitetskog veta); see Bainter i d'Aoust, op. cit., str. 628-630.

²⁰⁹ Nedavna Gallupova anketa je pokazala da je 88,4% Srba za nezavisnost, Gallup Balkan Monitor 2010. anketa (online). Ovaj nalaz je u skladu sa drugim skorašnjim anketama i anđotalnim pokazateljima.

moguće bliže Bosni i Hercegovini u ranoj fazi Dayton: "BiH može biti labava federacija, konfederacija ili unija nezavisnih država ... kako god je nazvali, njene funkcije na nivou unije BiH trebaju biti ograničene na vojnu, trgovinsku i vanjsku politiku, i sve to treba da se sprovodi na osnovu pariteta i koncenzusa".²¹⁰ Srbi ne prihvataju argument da je određena mjera centralizacije potrebna da bi se povećala efikasnost države.

Međutim, srpski lideri su zabrinuti da će njihovi napori u blokiraju jačanja države propasti i da će centralna uprava ojačati dovoljno da ugrozi autonomiju RSA ili njene vitalne interese – bilo akcijama međunarodne zajednice ili samim brojem Bošnjaka, koji su moguća većina bosanske populacije. Većina Bošnjaka smatra da je je RS već dato previše i da će dalja decentralizacija dovesti do raspada zemlje.²¹¹ Ako se, s druge strane, Srbi uplaše da je autonomija RSA pod ozbiljnom prijetnjom, riskatni pokušaj secesije može postati najprimamljivija opcija za njih, tako da manevriraju da bi bili spremni. Nezavisnost je stoga i dugoročna aspiracija i rezervna opcija. Održavanje ovog pitanja živim također služi mobilizaciji nacionalističke podrške i iritiranju Bošnjaka.²¹²

Neki istaknuti Srbi odbacuju ideju da je BiH samo bošnjačka domovina i vjeruju da "Srbi trebaju pokazati da BiH nije ekskluzivno bošnjačka".²¹³ Takve emocije se mogu osjetiti širom RS, ali padaju u drugi plan u odnosu na brige oko adekvatne zaštite srpskih prava.

Vlada u Banja luci igra čudnu igru što se tiče nezavisnosti – prebacuju se sa zagovaranja referendumu o nezavisnosti na reforme za vraćanje Bosne i Hercegovine njenim dejtonskim korijenima.²¹⁴ Dok Dodik konstantno javno

²¹⁰ Intervju Krizne grupe, Milorad Dodik, RS predsjednik, 5. april 2011.

²¹¹ Uoči onog što smatraju srpskom tvrdoglavostu i potkopavanjem države Bosne i Hercegovine, neki bošnjački ekstremisti čak pozovaju na vojno rješenje za "oslobađanje" RS od srpske dominacije. Intervju Krizne grupe, Atif Dudaković, penzionisani BIH general, Sarajevo, 27. oktobar 2010.

²¹² Politički supranici također optužuju Dodika da želi da kreira magloviti entitet, "veličine Crne Gore" sa statusom Kosova, centriran oko Krajine"; intervju Krizne grupe, Zdravko Krmsanović, gradonačelnik Foče, 13. april 2011.

²¹³ Intervju Krizne grupe, biskup Grigorije, Žitomislić, mart 2011.

²¹⁴ "Nisam siguran šta je Dodikov krajnji cilj. Maksimalna autonomija ili separacija? I dalje nisam 100% ubjeden da on hoće separaciju, ali njegova retorika ukazuje na to. Zašto on to radi? Da li je to neophodno? Da li on pokušava da odvuče pažnju javnosti od ekonomskih i socijalnih poteškoća? Samo će vrijeme reći. Ali postoji veoma opasna veza između socijalnih i ekonomskih teškoća i stalnog napumpavanja nacionalističke retorike", intervju Krizne grupe, evropski ambasador, Sarajevo 14. mart 2011.

prijeti secesijom,²¹⁵ a rukovodstvo RSa nastavlja da utvrđuje svoje pozicije, Dodikovi suradnici objašnjavaju da su njegove izjave namjenjene za unutrašnju konzumaciju u RSu i žale se da ih zvaničnici u Federaciji i međunarodni igrači shvataju ozbiljno. Ipak, čak i daleko od javnosti i na bilateralnim sastancima, Dodik i njegovi najbliži savjetnici govore da ne vjeruju da BiH ima budućnost.²¹⁶ Opozicija u RSu izražava čak i manji optimizam. Ali postoji razlika između njihovog pesimizma u vezi budućnosti BiH i njihove aktivne uloge u osiguravanju da do raspada zemlje zaista i dođe. Dodik je kazao Kriznoj grupi da bi volio da počnu razgovori o mogućnosti "mirnog raspada",²¹⁷ ali to je nemoguće jer je bi se samo 21% stanovnika Federacije složilo da razgovara o tome a kamoli prihvatile secesiju.²¹⁸

Zvaničnici RSa naglašavaju da ako je njihova preferirana opcija nezavisnosti nemoguća; postoje druga rješenja trenutnih problema. Viši zvaničnici insistiraju da "nama je u redu da ne dođe do nezavisnosti ako ne bude više centralizacija."²¹⁹ Jaka, jedinstvena poruka of EU je da niti veća centralizacija a ni dijeljenje nisu kompatibilni sa ranim napretkom prema članstvu, bi mogla biti dovoljna da se ublaži trenutna tenzija između Sarajeva i Banja Luke, jer su reakcije svakog entiteta vođene strahom od namjera onog drugog. Ukoliko bi Brisel diskvalifikovao obje radikalne opcije – secesiju, koja užasava Bošnjake, i gubitak autonomije što uznemirava Srbe – i kroz već započeti dijaloški process o sudstvu, situacija bi se mogla smiriti do tačke gdje ponovo mogu početi lokalna suradnja i dijalog.

Zahtjevi RSa za nezavisnost su neutemeljeni. Želja RS za nezavisnošću, čak i kada je tako jednoglasna kao u ovom slučaju, ne znači direktno pravo na državotvornost. RS nije bila "izložena tuđem potčinjavanju, dominaciji ili eksploataciji", niti je njenom narodu "onemogućeno bilo kakvo značajno sprovođenje prava na samoopredjeljenje unutar države čiji je dio".²²⁰ Daleko od tog: Srbi u Bosni i

Hercegovini imaju neobično visok stepen samouprave i snažan glas u formulisanju državne politike. Političari RS nisu uspjeli artikulisati detaljan, koherentan set ciljeva koji im nisu omogućeni unutar Bosne i Hercegovine. Puke pritužbe na neefikasnost državnih institucija, kršenje prerogativa ili nerazumnost partnera u FBiH nije dovoljno, bez obzira koliko su osnovane. Suprotno retorici RSa, Bosnia i Hercegovina već obezbjeduje odličan okvir i široki raspon institucija unutar kojih Srbi mogu ostvarivati svoja prava na samoopredjeljenje. Ipak, kakvi god da su njihovi krajnji ciljevi, RS bi ipak trebala formulisati određenije političke ciljeve za državnu reformu, izbjegavajući prijedloge koji su očigledno neprihvativi Bošnjacima ili jednostavno provokativni, i tražiti njihovo usvajanje od strane državnih tijela.

U narednom periodu, rukovodstvo RSa bi trebalo kontrolisati svoju retoriku o nezavisnosti; nejasne poruke stvaraju konfuziju i ljutnju u Sarajevu i nemaju nikakvu konstruktivnu svrhu. Čini se da Dodikove izjave variraju svakodnevno – u rasponu od "mi nismo htjeli da budemo u BiH i mi sigurno nećemo to ni danas"²²¹ do "ja nikad nisam htio secesiju od BiH....namješteno nam je da to tako izgleda".²²² On ne može očekivati od Sarajeva i međunarodne zajednice da konstantno diferenciraju između izjava za unutrašnju i vanjsku konzumaciju. Potrebno je više dosljednosti da bi se smirile tenzije i stvorili uvjeti za uspostavljanje normalne političke komunikacije.

²¹⁵ "Dodik: Rastaćemo se referendumom za 24 sata", novinska agencija RSa SRNA, 12. septembar 2010., izvještaj sa predizbornog skupa SNSDa u Banja Luci.

²¹⁶ "Bolje je razmišljati o načinima za mirno razilaženje. Bosna i Hercegovina ne može preživjeti bez naših napora. Bosna i Hercegovina je OK sa nama na osnovu Dejtona. Mi ne želimo poduzimati nikakve avanturističke akcije protiv BiH i mi smo čak i spremni da gradimo BiH u skladu sa Dejtonom, ali čak i ako se suzdržimo i od kakve akcije, sumnjam da će BiH prživjeti." intervju Krizne grupe, Milorad Dodik, predsjednik RSa, Banja Luka, 5. april 2011.

²¹⁷ Ibid.

²¹⁸ "Fokus Gallupa na BiH", 2010.

²¹⁹ Intervju Krizne grupe, Nebojša Radmanović, srpski član BiH predsjedništva, Sarajevo, 6. juli 2011.

²²⁰ Vrhovni sud Kanade, referenca o secesiji Quebeca, [1998.] 2 S.C.R. 217. Ovo mišljenje je utjecalo na BiH Ustavnu jurispru-

denciju; vidi Joseph Marko, "komentari", u Christian Steiner, *Ustav Bosne i Hercegovine*, op. cit., str. 78.

²²¹ Milorad Dodik, *Svedok* TV intervju, RTS, 1. juni 2011.

²²² "Dodik : Nikada nisam pozivao na otcjepljenje RS od BiH", *Nezavisne Novine*, 21. jul 2011.

V. PREPREKE POMIRENJU I POVRATKU

Sjećanje na rat 1992.-1995. je glavni faktor razdvajanja među narodima BiH, narušavajući odnose između RSa i Federacije zaklanjući zajednički koncept države Bosne i Hercegovine. Mnogo napora je uloženo u promociju istine i pomirenje ali sa malo efekta. Nekoliko Srba je spremno govorilo o ratu, radije ga posmatrajući kao nesretnu istorijsku epizodu koja ne bi trebala odvlačiti fokus od budućnosti. Za malu bošnjačku zajednicu u RSu to je još uvijek dominantna realnost. Mnogi koji žive izvan RSa vide ju kao teritoriju stvorenu krvlju, čije postojanje se može prihvati samo ako Srbi i njihovi lideri priznaju ratne zločine.

Širom Bosne i Hercegovine rat je i dalje dio svakodnevice. Večernje vijesti prikazuju priče o ratnim borbama, masakrima ili šokantnim sudskim svjedočenjima skoro svakodnevno.²²³ Za većinu Srba to je "domovinski rat", borba koja je kreirala njihovu republiku i odbarnila ih od nejasnih ali zastrašujućih prijetnji od strane njihovih susjeda.²²⁴ Većina Bošnjaka uglavnom to vidi kao agresiju na Republiku Bosnu i Hercegovinu (RBiH) od strane krnje Jugoslavije (Srbije i Crne gore), u kojoj su lokalni Srbi surađivali sa agresorom u genocidnim kampanjama protiv bošnjačkog naroda. Hrvati, čije su se nacionalističke snage borile i sa Bošnjacima i sa Srbima u različitim periodima, obično imaju utisak da se njihovi doprinosi i patnje ignorisu. Razlike su upadne: kada je ratni predsjednik RSa Radovan Karadžić bio uhapšen i odveden u ICTY u Hagu 2008., 88% Federacije je vjerovalo da je kriv za većinu zločina za koje je optužen u poređenju sa samo 6,9% u RSu.²²⁵

A. RAT: ČINJENICE

Rane procjene broja poginulih su bile šokantno visoke, krećući se od četvrte miliona do 329.000,²²⁶ no određivanje tačnog broja je bilo veoma teško i veoma politizirano. Neumorni rad ICTY i Cebtra za istraživanje i dokumentaciju u Sarajevu su pokazali da se stvarni broj

²²³ Izvještavanje služi za održavanje suprostavljenih pogleda na rat. Izvještavanje iz Haga, na primjer, često prikazuje izjavu svjedoka u medijima iz Sarajeva, dok mediji u RS prenose izjave date tokom unakrsnog ispitivanja.

²²⁴ "O tadžbinski rat" je srpski eho hrvatskog opisa njihovog dijela ratovanja.

²²⁵ Gallupovo istraživanje, anketni podaci za 2008. (online)

²²⁶ Za pregled, vidi Ewa Tabeau i Jakub Bijak, "Smrti uzrokovane ratnim dejstvima u toku oružanog konflikta 1992.-1995. u Bosni i Hercegovini: kritika predhodnih procjena i skorašnjih rezultata", *European Journal of Population* vol. 21 (2005.), str. 194.

žrtava kreće oko 105.000, od čega je oko 40.000 civila.²²⁷ Oba tima su došla do tog da je bošnjačka zajednica imala disproportionalno visok broj žrtava, posebno među civilima.²²⁸ Neki bošnjački učenjaci vide nove, niže procjene gubitaka kao pokušaj da se porekne realnost patnje njihovog naroda (a neki Srbi ih koriste upravu u te svrhe). No ipak čak i tačnije procjene ukazuju na brutalan intenzitet ubijanja.²²⁹

Brojanje mrtvih daje hladni kvantitativni pogled na rat. U Srebrenici i drugim opština istočne Bosne (Foča, Višegrad, Nevesinje, Kalinovik, Zvornik) i Prijedoru u zapadnoj Bosni, bošnjačko stanovništvo je potpuno nestalo.²³⁰ Većina ovih područja su bila izložena operacijama organiziranih masovnih ubijanja; pogibije civila su visoko nadmašile vojne žrtve; više ljudi je ubijano nego je ginulo u borbama. Osim onih u ljetu 1995., posebno u Srebrenici, većina takvih ubijanja se dogodila u jednom talasu u toku ljeta 1992.

ICTY je više puta utvrdio da su srpske snage počinile genocid u Srebrenici, gdje je više od 8.000 Bošnjaka, uglavnom muškaraca i dječaka, ubijeno tokom zadnjeg jula rata.²³¹ Međunarodni sud za pravdu (ICJ) je također

²²⁷ Završna procjena ICTY ukupnog broja poginulih u ratu je 104.732, uključujući 42.106 civila. To se zasniva na ekstrapolaciji od 89.186 jedinstvenih, imenovanih zabilježenih žrtava prikupljenih iz dvanaest izvora i upoređenih sa censusom iz 1991 i glasačkim registrima iz 1997-1998 i 2000; vidi Jan Zwierzchowski i Ewa Tabeau, "Rat u Bosni i Hercegovini 1992-95: procjena umanjenog broja žrtava putem višetrukih sistema zasnovanih na cenzusu", izlaganje na Međunarodnoj istraživačkoj radionici o globalnim troškovima konfliktova, Berlin, 1.-2. februar 2010. Dio ovog materijala je na raspolaganju na stranici ICTY-a: <http://www.icty.org/sid/10562>. Centar za istraživanje i dokumentaciju u Sarajevu je neovisno prikupio zabilješke o 97.207 ratnih žrtava uključujući 39.684 civila, vidi www.idc.org.ba.

²²⁸ ICTY studije pokazuju da je 3,6 % BiH predratne zajednice ubijeno za vrijeme rata, u poređenju sa 1,7% Srba i 1,2% Hrvata; što se tiče civila, bošnjački gubici su bili 1,4%, u poređenju sa 0,5% srpskih i 0,2% hrvatskih. Nalazi Centra za istraživanje i dokumentaciju su slični.

²²⁹ Gubitak od 3,6 % bošnjačkog stanovništva je ekvivalent gubitku od više od milion osoba u državi veličine SAD.

²³⁰ Do 1997. godine u Višegradi je ostalo samo tri od više od 11.000 Bošnjaka koji su tu živjeli 1991.; pet od skoro 15.000 u Foči i manje od 400 od 40.000 u Prijedoru "Etnički sastav, lokalno izmještene osobe i izbjeglice iz 47 opština Bosne i Hercegovine, 1991. do 1997.-98.", izvještaj Ewe Tabeau, Marcina Zoltkowskog, Jakuba Bijaka i Arve Hetland, 4. april 2003., str. 69-72, dokaz P-548.2 u ICTY slučaju IT-02-54 (*Tužilac protiv Slobodana Miloševića*).

²³¹ "Zakon se ne treba ustručavati od nazivanja počinjenih zločina pravim imenom. Pokušajem da eliminišu dio BiH muslimana, snage BiH Srba su počinile genocid. Cilj im je bio istrebljenje 40.000 BiH muslimana koji su živjeli u Srebrenici, grupa koja je bila simbol BiH muslimana uopšte", presuda na

upotrijebio taj termin.²³² Identifikacija masovnih grobnica i žrtava se nastavlja šesnaest godina kasnije a ostaci se ukopavaju u memorijalnom centru u Potočarima na svaku godišnjicu masakra 11. jula. Do danas su тамо ukopani ostaci 5.137 identifikovanih žrtava.²³³

Mnogo veći broj ljudi je bio prisilno izmješten i strpan u koncentracione logore, u velikom broju silovani i mučeni, a njihovi domovi i cijela sela uništeni. Nema zvaničnih brojeva o deportacijama, ali jedan ICTY izvještaj procjenjuje da je oko 745.000 osoba bilo istjerano iz oblasti koju većim dijelom prekriva RS – drugim riječima, više od svake treće osobe je bilo protjerano sa ovog područja u toku rata.²³⁴ “velika većina [više od 92%]” džamija na području teritorije pod kontrolom Srba “su ili teško oštećene ili uništene”, posebno u velikim gradovima kao što je Banja Luka i Bijeljina, gdje su ruševine poravnane buldožerima a ostaci uklonjeni.²³⁵ U ovim područjima, srpske snage su sistematski uklanjale svaki trag bošnjačkog prisustva u napadu etničkog čišćenja da bi stvorili etnički čistu teritoriju. Područja koja su imala jasniju srpsku većinu i manju bošnjačku populaciju, su također doživjela istjerivanja ne-Srba ili njihovu tešku diskriminaciju.

Armija Bosne i Hercegovine (ABiH), hrvatske snage (HVO) i neregularne mudžahedinske grupe su sve činila zločine protiv srpskih civila i ratnih zatočenika, ali nijedna Srpska (niti hrvatska) zajednica nije doživjela ništa slično užasima koji su počinjeni u dolini Drine i na području Prijedora. Najgori zločini protiv Srba su se

žalbu, IT-98-33 (*Tužilac protiv Radislava Krstića*), 19. april 2004. Vidi također Presuda, IT-05-88 (*Tužilac protiv Vujadina Popovića i ostalih.*), 10. juni 2010. ICTY tužilac je optužio nekoliko srpskih lidera za genocid izvan Srebrenice, ali Tribunal nikog od njih nije osudio za to.

²³²“Sud zaključuje da su djela počinjena u Srebrenici i koja potпадaju pod Član II (a) i (b) Konvencije počinjena sa specifičnom namjerom da se djelomično uništi grupa BiH muslimana; i shodno tome da su to bila djela genocida, počinjena od strane članova VRS [Vojska Republike Srpske] u i oko Srebrenice oko 13. jula 1995.”. Presuda, *Bosna i Hercegovina protiv Srbije i Crne Gore*, 26. februar 2007., str. 127.

²³³Zvanična stranica memorijalnog centra u Srebrenici (online).

²³⁴Tabeau i ostali, “Etnički sastav”, op. cit., str.54,65. Ova regija se sastoji od 47 predratne opštine i pokriva većinu teritorija gdje su srpske oružane snage bile aktivne. Procjena uključuje oko 404.000 Bošnjaka, 205.000 Srba, 84.000 Hrvata i 54.000 ostalih, pri čemu Bošnjaci čine veliku većinu izmeštenih sa RS teritorija.

²³⁵“Uništenje kulturnog naslijeda u Bosni i Hercegovini, 1992.-1996.”, izvještaj András J. Riedlmajer, 2002., str.10-12, dokaz P-486 u ICTY slučaju IT-02-54 (*Tužilac protiv Slobodana Miloševića*). U izvještaju je prikazano da su u većini slučajeva džamije namjerno uništavane eksplozivnim napravama koje su u njima detonirane, a ne slučajno oštećene u borbenim operacijama.

desili u jesen 1995. u opština zapadne BiH (Bosanski Petrovac, Ključ, Mrkonjić Grad i Sanski Most) kada su napredujuće bošnjačke i hrvatske snage ubile stotine srpskih civila, uglavnom starijih. Mnogi bošnjački mudžahedini su ubili oko 60 srpskih ratnih zatočenika u kampu u Kamenici. Srpski lideri imaju pravo da zahtjevaju pravdu za ove iznimno ozbiljne zločine, ali ne smiju implicirati izjednačavanje.

B. RAT: NESLAGANJA

Srbi voljno priznaju da su snage RSa počinile ozbiljne zločine protiv Bošnjaka i da su Bošnjaci najviše propatili,²³⁶ ali takva priznanja su često praćena bijesnim osuđivanjem bošnjačkih zločina protiv Srba ili pritužbama na bošnjačko pretjerivanje u prikazivanju njihove patnje. Pod snažnim međunarodnim i domaćim pritiskom,²³⁷ predsjednik RSa Čavić formirao je komisiju 2003. za istraživanje događaja u Srebrenici. Komisija je zaključila da “je više hiljada Bošnjaka likvidirano između 10. i 19. jula 1995. na način koji predstavlja teško narušavanje međunarodnog humanitarnog zakona”; također je dokumentirala pokušaje prikrivanja lokacija 32 nove masovne grobnice.²³⁸ U dramatičnom obraćanju putem televizije 22.juna 2004. Čavić je opisao rezultate kao za njega “šokantnim suočenjem sa tragičnom istinom”. Detaljno čitajući nalaze, zaključio je da “na prvom mjestu kao čovjek i Srbin, zatim kao otac, brat i sin, a tek onda kao predsjednik ... moram kazati da su tih devet dana srebreničke tragedije crna stranica u istoriji srpskog naroda”.²³⁹

Mnoge bošnjačke izbjeglice i preživjeli iz Srebrenice doživjavaju Čavićev govor kao najsvjetlijim trenutak u njihovim odnosima sa Srbima od kraja rata.²⁴⁰ Oni smatraju Čavića hrabrim i poštenim čovjekom, voljnim da se suoči sa i izvine za obim srpskih ratnih zločina, za razliku od lidera koji su bili na njegovom mjestu ili koji su došli iza

²³⁶ Intervju Krizne grupe, Milorad Dodik, RS predsjednik, Banja Luka, 20. april 2011.

²³⁷ Sam Čavić je osjetio težinu OHROVih sankcija 1998. kada ga je Visoki predstavnik uklonio iz ureda zbog njegovih izjava u medijima o Kosovu. Sljedeći Visoki predstavnik, Wolfgang Petritsch je podigao zabranu njegovog javnog istupanja manje od godinu kasnije.

²³⁸“Događaji u i oko Srebrenice od 10. do 19. Jula 1995”, Komisija RS vlade o Srebrenici, juni 2004., str. 42.

²³⁹ Dragan Čavić, “Javno obraćanje o izvještaju srebreničke komisije”, 22. juni 2004.

²⁴⁰ Intervju Krizne grupe, predstavnici udruženja srebreničkih žrtava i preživjelih, Srebrenica 29. mart 2011. “Srebrenički izvještaj iz 2004. je jedina značajna stvar koju je vlada RSa uradila u pravcu pomirenja.”, Emir Suljagić, kantonalni minister obrazovanja u Sarajevu i preživjeli iz Srebrenice, kazao je na konferenciji u Sarajevu, 15. juni 2011.

njega. Ali međunarodna reakcija na izvještaj o Srebrenici je bilo povećavanje pritiska.²⁴¹ Posljedično, kada je Dodik preuzeo 2005. nije vidjeo nikakve koristi u daljem izražavanju kajanja. Njegova reputacija među Bošnjacima je generalno loša, čak iako je njegov stav o Srebrenici isti kao i Čavićev.²⁴² On je priznao i osudio zločine ali je također privukao pažnju na bošnjačke zločine protiv Srba.²⁴³ Čavić vjeruje da je “sretan što je živ” nakon svog govora, dok se Dodik suprodstavljao SDSu na svom vrhuncu u '90. Godinama: obojica su rizikovali.²⁴⁴ Ipak, Dodikovo kajanje zbog srpskih zločina se utopilo u njegovom populističkom stavu i prkošenjima Sarajevu i OHRu, a njegovo ponašanje nije ubijedilo Bošnjake da je njegovo zgražanje nad ratnim događajima iskreno. Njegova izborna kampanja 2010 i saga o referendumu su bili posebno provokativni..²⁴⁵

Srbi posebno mrze priznati da su njihovi najgori zločini doveli do genocida. U izbornom govoru pristalicama u Srebrenici, Dodik je kazao “ovde nije bio genocida, i mi nećemo prihvatiši da jeste” jer “je više Bošnjaka napustilo Srebrenicu tih mjesecinego što je umrlo ovdje”.²⁴⁶ Takve izjave se ponavljaju u govorima,

²⁴¹ Na primjer, 16. decembra 2004., OHR je naredio vlasti RSa da uspostavi radnu grupu da bi se ”identifikovali svi zvaničnici, sa naglaskom na one koji su još uvijek zaposleni u RS institucijama”, koji su odgovorni za zločine u Srebrenici. Na kraju je premijer RSa Dragan Mikerević (PDP) dao ostavku zbog neslaganja sa OHROM.

²⁴² “Nema sumnje da je i po nama Srebrenica sramotan, užasan čin. To je čin koji me opterećuje i kao čovjeka i kao političara. Pokušavao sam da stvorim okvir unutar kog bi smo učinili mogućim da krenemo dalje od ovog užasnog čina. Prvo trebamo u potpunosti prihvati legitimnost tribunala u Hagu.”. Citat iz: Daniel Lindvall, *Ograničenja evropske vizije u Bosni i Hercegovini: analiza pregovora o policijskoj reformi* (Stockholm, 2009.), str. 123.

²⁴³ Čavić je naveo da je “1.760 Srba, većinom civila”, ubijeno na području Srebrenice, i pročitao listu od 30 sela koja su uništile “muslimanske oružane snage, uglavnom iz Srebrenice”. Također je naveo da kada bi Srbi počeli progoniti svoje kriminalce, to bi ojačalo etičku snagu njihovog zahtjeva da i drugi učine isto. Čavić, “Javno obraćanje”, op cit.

²⁴⁴ Intervju Krizne grupe, Dragan Čavić, DP predsjednik, Banja Luka, 21. april 2011.

²⁴⁵ “Prihvatomo činjenicu da se ovdje Bošnjacima desio užasan zločin 1995., ali tamo nisu bili pobijeni civil i to nije bio genocid. Zahtijevamo da se prihvati da su i Srbi masovno propatili za vrijeme rata.”. “Dodik: U Srebrenici nisu stradali civili, i ona ostaje zauvijek u Srpskoj”, novinska agencija RSA SRNA, izvještaj sa predizbornog skupa SNSDa u Srebrenici, 10. septembar 2010.

²⁴⁶ Govor, 1. septembar 2010., www.youtube.com/watch?v=xMe5X Cd3N-Y. Dodik je također opisao Srebrenicu kao “jedan od najgorih zločina, mjesto gdje se desio ograničeni lokalni genocid”; “Dodik: U Srebrenici se desio ograničeni lokalni genocid”, Tanjug, 24. februar 2010. Ali on također tvrdi da je

novinama i televizijskim intervjuiima.²⁴⁷ Iako nije bilo mnogo fokusa na priznavanje genocida neposredno iza rata, danas je to veoma važno za mnoge Bošnjake koji osjećaju da kada Srbi poriču da se genocid, poriču da se desio ikakav zločin.

Genocid je termin koji ima mnoge neželjene konotacije još od Jugoslavije iz Drugog svjetskog rata što doprinosi srpskoj nevoljnosti da ga koristi.²⁴⁸ Neki se plaše da bi priznavanje tog zločina ugrozilo samu RS.²⁴⁹ Viši Dodikov savjetnik je kazao da kada bi se predsjednik otvoreno izvinuo, to bi bilo viđeno kao znak slabosti ili predaje, i što je još gore, priznanje da je RS “genocidna kreacija” koja nema porava da postoji.²⁵⁰ Ovo je pogrešno. Pravna terorija na kojoj se to zasniva je upitna i u bilo kom slučaju ne zavisi o tome da li će lideri RS išta priznati.

Bosanski Srbi bi mogli otići barem onoliko daleko koliko su to učinili srbijanski političari. Beogradski parlament je usvojio rezoluciju 30. marta 2010. osuđujući zločine koji su se desili u Srebrenici, kako je “određeno presudom Međunarodnog suda za pravdu”.²⁵¹ Predsjednik Tadić je posjetio memorijalni centar Potočari u Srebrenici 11. jula 2005. i 11. jula 2010. i izrazio svoje izvinjenje i žaljenje za ono što se dogodilo, iako nije koristio riječ genocid. Kao i njegovi partneri u Beogradu, Dodik bi trebao održati govore priznajući odgovornost ratnog rukovodstva RSa, idelano na veoma simboličnom mjestu kao što su Potočari ili Parlamentarna skupština BiH.

Ali mnogi se Srbi i dalje osjećaju kao žrtve. Pošto su se njihovi lideri dogovorili da ostanu u decentraliziranoj

više od 3.000 Srba ubijeno na tom području. Prema lokalnim i međunarodnim stručnjacima, većina tih žrtava su bili vojnici.

²⁴⁷ “Kao prvo, genocid se nije desio, ni u Srebrenici ni bilo gdje drugo”, Milorad Dodik, RTS, 1. juni 2011.

²⁴⁸ Na primjer, mnogi srpski nacionalisti su smatrali Hrvate “genocidnim narodom” (zbog njihovih pokušaja da istrijebe Srbe za vrijeme Drugog svjetskog rata) i koriste ovu etiketu da bi uskratili legitimnost hrvatskih aspiracija za nezavisnost 1991. Srbi koji su razmišljali na takav način razumljivo okljevaju u primjenjivanju iste logike na sebe.

²⁴⁹ Haris Silajdžić, tadašnji bošnjački član predsjedništva, je natuknuo ovo u svom govoru na generalnoj skupštini UNa. Citerajući članove Međunarodne pravne komisije o državnoj odgovornosti (“ni jedna država neće prihvatići pravomoćnost situacije koja je kreirana” genocidom), pitao je, “kada bi se primjenili ovi principi, da li bi institucije obilježene... kao počinoci genocida i dalje postojale”? Izjava na 63. sesiji Generalne skupštine, 23. septembar 2008.

²⁵⁰ Intervju Krizne grupe, Banja Luka, maj 2011.

²⁵¹ Usvojena je sa 127 glasova od 250 članova parlamenta; nacionalističke partije su je odbile podržati; liberalni LDP je odbio glasati jer riječ “genocid” nije bila navedena u rezoluciji.

Bosni i Hercegovini²⁵² kao dio međunarodnog plana koji su Bošnjaci odbili neposredno pred rat,²⁵³ mnogi tvrde da su Bošnjaci “htjeli rat, da su ga aktivno provocirali”.²⁵⁴ Oni tvrde da je “rat počeo zbog preglašavanja”, kada su bošnjački i hrvatski poslanici ignorisali primjedbe Srba i glasali za nezavisnost, i tvrde da si ne mogu dopustiti da ponovo budu preglašani. Kakve god bile koristi ovakvog stava, on ipak promašuje glavni smisao. Bošnjaci i Hrvati okrivljavaju rukovodstvo RSa za masovno etničko čišćenje, a ne za raspad stare Bosne i Hercegovine.²⁵⁵

U nekim izolovanim ruralnim područjima, Srbi se ne kaju zbog etničkog čišćenja, za koje još uvijek tvrde da je bilo neophodna odbrana. “Bilo je ili mi ili oni; 1941. je bio naš red na ”da budemo protjerani, a 1992. “je bio njihov”.²⁵⁶ Na ovim mjestima, lokalni Srbi su ubili ili otjerali doslovno sve svoje bošnjačke susjede, sa samo ograničenim učešćem viših autoriteta. Ove regije istočne RS ostaju ono što viši SNSD lider opisuje kao “kompaktnu masu mržnje i netolerancije”.²⁵⁷

C. DOLAZAK KUĆI: POVRATAK U RS

Očekivalo se da će povratak izbjeglica u njihove predratne domove biti jedan od glavnih faktora u podršci pomirenju i dugoročnoj stabilizaciji. Etničke tenzije,

međuetnički incidenti i nepovjerenje, nedostatak socijalnih servisa i mogućnosti zapošljavanja su inicijalno opstruirali process. Od otprilike 2,5 miliona izbjeglica i interno raseljenih, nešto preko miliona se vratilo u svoje domove. Nekih 740.000 se vratilo u Federaciju a oko 270.000 u RS. Neposredno nakon rata, 1996. najviše povraka je bilo u Federaciju; a u RS su povečali tek nakon 2000., kada je većina ratnih lidera bila uhapšena i il uklonjena sa vlasti. Oko 470.000 su “manjinski povratnici”,²⁵⁸ koji su sada rijetko izloženi sigurnosnim prijetnjama. U Bošnjačke zajednice u blizini Srebrenice, Foče i Doboja, Bošnjaci su se vratili u većem broju i naizgled uspostavili svoje živote. Tu oni koriste lokalne službe, prakticiraju svoju vjeru i učestvuju u političkom i privrednom životu. Međutim, povratak izbjeglica je skoro potpuno obustavljen a obnovljene političke tenzije i nacionalistička retorika političara dovode do toga da neki povratnici opet razmišljaju o odlasku.²⁵⁹

Lideri u svim političkim strankama su izgleda također izgubili interes, pošto promocija povratka više ne donosi glasove.²⁶⁰ U prvim poslijeratnim izborima, mnoge bošnjačke izbjeglice iz RSa i u manjem stepenu Hrvati, glasali su u njihovim mjestima boravka u RSu,²⁶¹ čineći njihove stranke sa sjedištem u Federaciji (SDA, SBiH i posebno SDP) važnim političkim faktorima u Narodnoj skupštini RSa. Ali od izbora do izbora sve manje ih je to činilo i podrška bošnjačkim i Federalnim multietničkim strankama je pala sa 220.000 u 1996. na 111.000 u 2000. i 53.000 u 2010. Te stranke koje su imale četrnaest mesta u RSNA u 2000. su spale na pet u 2010. U RSNA nikada nije bilo više od jednog predstavnika pretežno hrvatskih stranaka.²⁶² Srpske nacionalne stranke nikada nisu bile veoma zainteresirane u FBiH, osim Dodikove SNSD koja je 2010. dobila jedan kompenzatori mandat, sa 9.500 glasova.²⁶³

²⁵² Intervju Krizne grupe, utjecajni pravoslavni biskup Grigorije, Žitomislići, mart 2011.

²⁵³ 18. marta 1992., sve tri strane su prihvatile “Izjavu o načelima”, pripremljenu od strane predstavnika tadasne Evropske zajednice (bivši minister za vanjske poslove Velike Britanije, Lord Carrington, i portugalski ambasador, José Cutileiro); BiH predsjedništvo na čelu sa Alijom Izetbegovićem je kasnije povuklo svoj pristanak. Načela, koja su trebali biti okvir za dodatne pregovore, predviđala su transformiranje Bosne i Hercegovine u državu od tri nacionalne jedinice. “Izjava o načelima za novo Ustavno uređenje za Bosnu i Hercegovinu” (online), Univerzitet u Liverpoolu, dokumenti Davida Owena, digitalna arhiva Balkan Odyssey, BODA 1/1. SAD diplomata Herbert Okun je ovo nazvao “krojenje Bosne i Hercegovine u tri podentiteta, muslimanski, hrvatski i srpski. To je bila sušina Cutileirovog plana”. ICTY, IT-04-74 (*Tužilac protiv Jadranka Prlića i ostalih.*), 3. april 2007., transkript str.16.844.

²⁵⁴ Intervjui Krizne grupe, lokalni i entitetski RS lideri i predstavnici NVOa, različite lokacije, mart-maj 2011.

²⁵⁵ Isto se odnosi i na ICTY, koji “nije zaključio da je srpska strana bila odgovorna za započinjanje rata sproveđenjem zločinačkog plana” za podjelu BiH, nego su RS lideri namjeravali “etničku ... rekompoziciju teritorija pod kontrolom [rukovodstva BiH Srba] protjerivanjem i time drastičnim smanjenjem proporcije BiH Muslimana i Hrvata koji su živjeli тамо”. ICTY, IT-00-39-A (*Tužilac protiv Momčila Krajišnika*), “Odluka o zahtjevu apelanta Momčila Krajišnika o podnošenju novih dokaza”, 20. avgust 2008., str. 28-29.

²⁵⁶ Intervju Krizne grupe, srpski stanovnici, istočna Hercegovina, mart 2011.

²⁵⁷ Intervju Krizne grupe, viši SNSD zvaničnik, Banja Luka, 23. maj 2011.

²⁵⁸ Ovo uključuje Bošnjake koji su se vratili u RS i dijelove Federacije koji su pod vlašću Hrvata, Srbe koji su se vratili u Federaciju i mali broj Hrvata koji su se vratili u mesta gdje će biti manjina. Struktura ukupnog broja od 469.594 manjinskih povrataka je: FBiH, 275.247; RS, 172.252; i Brčko Distrikt, 22.095. UNHCR podaci na kraju 2010.

²⁵⁹ Intervjui Krizne grupe, povratnici, istočna Bosna i Hercegovina, mart-april 2011.

²⁶⁰ Intervjui Krizne grupe, grupe bošnjačkih, hrvatskih i srpskih povratnika, širom Bosne i Hercegovine, 2010.-2011.

²⁶¹ Glasanje je bilo obavljeno ili glasanjem u odsustvu ili organizovanim posjetama gradovima u kojima su te izbjeglice živjele prije rata

²⁶² Pretežno hrvatske partije su imale jednog predstavnika u RSNA do 2002.: izborna statistika, Centralna izborna komisija online.

²⁶³ Što je bio značajan porast sa 1.347 glasova koje je dobila u 2000., kada je također dobila jedan mandat.

Visoki komesar UNa za izbjeglice (UNHCR) procjenjuje da je nekih 113.000 interno izmještenih još uvijek zainteresirano za povratak ako bi se obezbjedili uslovi, uključujući rekonstrukciju kuća, mogućnosti zaposljavanja i socijalnih usluga.²⁶⁴ Rekonstrukcija kuća više nije velika briga,²⁶⁵ a pravno povratnici imaju puni pristup obrazovanju, zdravstvenim uslugama i penzijama u RSu. Nedostatak mogućnosti zaposljavanja je najveća prepreka održivom povratku. Izbjeglice se žale da javne i privatne kompanije namjerno zapošljavaju Srbe umjesto Bošnjaka i ostalih.²⁶⁶ Bosanska vlada je još uvijek posvećena povratku, na osnovu Aneksa 7 Dejtonskog sporazuma ali stotine miliona Eura su potrošene na projekte povratka i fondovi su u mnogome ispraznjeni. Značajni međunarodni napori u podržavanju povratka su se smanjili. Malo je vjerovatno da će se milion ili više osoba koje žive u inostranstvu već jednu generaciju i koji su se integrisali u nove zajednice vratiti.²⁶⁷

Ustavni sud RSa je ovu situaciju učinio još težom slabljenjem mehanizama za zaštitu bošnjačkih i hrvatskih vitalnih nacionalnih interesa, time u stvari umanjujući poziciju Hrvata i Bošnjaka u RSu sa konstitutivnih naroda na manjine. Ustav RSa (Član 70 kako je revidirano amandmanom 82) daje manjinskim delegatima pravo da se žale na zakone Ustavnog suda RSa,²⁶⁸ koji o tome odlučuje na panelu od sedam sudija (po dva Bošnjaka, Hrvata i Srbina i jedan ostali), gdje su potrebna samo dva glasa da se podnesak prihvati. Ali 14. marta 2005. Sud je zaobišao ovu odredbu sprovodeći pravilo procedure (52) koje zahtijeva najmanje pet glasova za usvajanje podneska. To pravilo odstupa od Ustava i u stvari

odusima zaštitu manjinama, ali u RSu za žalbu nema drugog puta nego kroz isti tribunal.²⁶⁹

Efekat na prava manjina je jasan: od 34 apelacije o zaštiti vitalnih nacionalnih interesa primljenih od 2005. do 2010., Ustavni sud RSa je usvojio jedan i po podnesak; odbio je devetnaest na osnovu neopravdanosti a ostale na osnovu meritornosti.²⁷⁰ Nedavno, RS Ustavni sud je podržao bošnjački zahtjev za zaštitu vitalnog nacionalnog interesa protiv najnovijeg zakona o praznicima u RSu.²⁷¹ Ustavni sud RSA bi trebao ispraviti ovu diskriminaciju vraćanjem pravila procedure na njihov izvorni oblik; prije nekoliko godina OHR bi bio u poziciji da nametne promjenu ali nije. Sada bi bilo bolje kada bi se uključila EU i pomogla u fasilitiranju mnogo šire diskusije među BiH građanima i kreatorima politika o Ustavnoj reformi koja bi ograničila veto vitalnog nacionalnog interesa samo na pitanja od stvarnog nacionalnog interesa i ojačala mehanizme za preostale slučajeve na svim nivoima vlasti. Ovo bi bilo posebno korisno jer se mehanizmi za zaštitu vitalnih nacionalnih interesa također dovode u pitanje i u Federaciji²⁷² i na državnom nivou. U trenutnom političkom okruženju trebaće mnogo godina da se stranke slože oko takvih fundamentalnih reformi ali razgovori trebaju početi sada.

D. POMIRENJE

Duboke razlike u percepcijama između Srba i povratnika o tome šta se dogodila tokom rata, legitimnosti RSa i održivosti BiH kao federalne države nastavlja da ometa međuetničko pomirenje. Bošnjački povratnici smatraju da njihovi srpski susjadi žive u "neprekidnom poricanju" o ratu.²⁷³ Isti događaji se pamte na vrlo različite načine. Tamo gdje se Bošnjaci sjećaju protjerivanja, Srbi kažu da "smo im pomogli da privremeno odu" u toku rata, a nakon "[mi] smo im pomogli da se bezbjedno vrate".²⁷⁴ Bilo je malo pokušaja da se uspostavi zajednički narativ.

²⁶⁴ Intervju Krizne grupe, UNHCR zvaničnici, Sarajevo, 24. juni 2011.

²⁶⁵ Širom RS nalaze se rekonstruisane ali prazne bošnjačke i hrvatske kuće i svetišta.

²⁶⁶ Zvaničnici u RSu kažu da ima malo posla i za koga u vrijeme ekonomске krize. Intervju Krizne grupe, načelnici Foče, Trebinje, Višegrada, februar-april 2011.

²⁶⁷ "Povratak izbjeglica je uglavnom završen", Intervju Krizne grupe, međunarodni humanitarni službenik, 24. juni 2011. Depeša od 7. jula 2009. SAD ambasade u Sarajevu koju je objavio Wikileaks navodi "priča o stvarnom povratku u BiH je manje više završena" ali tvrdi da bi "Bosna i Hercegovina trebala imati kapaciteta i mehanizam da pomogne onima koji žele da se vrate, tako da bi mogla formalno zatvoriti to poglavje do kraja 2014. godine".

²⁶⁸ Visoki predstavnik Wolfgang Petritsch je 2001. nametnuo amandmane na entitetske Ustave nakon što je BiH Ustavni sud u 2000. donio odluku da su Bošnjaci i Hrvati diskriminirani u RSu dok su Srbi diskriminirani u Federaciji. Dio paketa je bilo sprovođenje klauzule o zaštiti vitalnog interesa – mehanizmu koji sva tri konstitutivna naroda mogu koristiti na svim administrativnim nivoima da bi zaštitili ono što smatraju svojim vitalnim nacionalnim interesima.

²⁶⁹ Intervju Krizne grupe, službenici OHRA, 11. novembar 2010. OHR kaže da je dopustio da ovo prođe jer je do tada međunarodna podrška korištenju izvanrednih ("bonskikh") ovlasti oslabila. Intervju Krizne grupe, službenici OHRA, maj-august 2011.

²⁷⁰ Arhiva slučajeva RS Ustavnog suda online.

²⁷¹ Novi Zakon RSa o praznicima je uveo pravoslavnu Novu godinu kao nacionalni praznik u RSu. Bošnjački vijećnici u RS parlamentu su podigli žalbu na to, što je prihvaćeno od strane Ustavnog suda RSa 20. septembra 2011. "Ustavni sud RSa odobrio Zakon o praznicima", Deutsche Welle (online), 20. september, 2011.

²⁷² Evropski izvještaj Krizne grupe br. 209, *Federacija Bosna i Hercegovina: Paralelna kriza*, 28. septembar 2010., str. 6.

²⁷³ Fokus grupe Krizne grupe, Srebrenica, 29. mart 2011.

²⁷⁴ Intervju Krizne grupe, gradski zvaničnik Trebinja, 23. mart 2011.

Napori za pomirenje su također bili ograničeni. ICTY je pomogao uklanjanjem najgorih ratnih zločinaca iz javnog života, ali su njihovi slučajevi dugotrajni i tehnički. U sudovima RSa porodice počinju dobivati kompenzacije za ratne gubitke. Međutim, nije bilo dostačne javne rasprave i prihvatanja odgovornosti za zločine koji su uključivali značajan dio zajednice. Duboke razlike u percepcijama nedavne prošlosti, kao i nepotpuni povratak izbjeglica su spriječavali pomirenje i pretvorili ovu nekad multietničku zemlju u zbir monoetničkih regija²⁷⁵.

Iako je međunarodna zajednica finansirala veliki broj projekata podržavajući pomirenje na zapadnom Balkanu, rezultati ostaju slabi. Zadnji pokušaj, kroz osnivanje Regionalne komisije za utvrđivanje istine o svim žrtvama ratova 1991.-2001. na teritoriji bivše Jugoslavije (RECOM) je bio iniciran početkom 2011. od strane koalicije poznatih NVOa i društvenih aktivista. Podržan značajnom međunarodnom finansijskom pomoći i brojnim konferencijama i sastancima širom regije, 542.660 građana bivše Jugoslavije potpisalo je peticiju za uspostavljanje RECOMa. Srpski predsjednik Tadić, slovenački predsjednik Turk, kosovski premijer Thaçi, crnogorski premijer Lukšić i hrvatski član BiH predsjedništva Željko Komšić su među onima koji su podržali inicijativu ali i dalje ostaje da se vidi da li će Komisija biti uspostavljena i da li će dati uspješan doprinos istini i pomirenju.

VI. ZAKLJUČAK

Republika Srpska ima dvojcu glavnih arhitekata. Prvi je Radovan Karadžić koji je zajedno sa vojnim komandantom Ratkom Mladićem definisao njenu politiku, uspostavio granice, protjerao ili pobio većinu njene nesrpske populacije i onda na rubu katastrofnog poraza, prihvatio Dejtonski mirovni sporazum. Karadžić i Mladić su sada na suđenju u Hagu za genocide i zločine protiv čovječnosti. Drugi je Milorad Dodik. On je uradio dosta na čišćenju imidža Republike Srpske, ali je također duboko narušio snagu međunarodne zajednice u Bosni i Hercegovini i prekinuo njen program izgradnje države. Bilo kako bilo, sve buduće reforme na nivou države ili prenosi ovlasti na centralni nivo će trebati pristanak Banja Luke.

Ipak Dodikova RS je i dalje nesigurna. Iako zaštićena od centralističkog pritiska Sarajeva, ranjiva je iznutra. Popravljanje ovih slabosti bi trebala biti Dodikova ambicija u toku njegovog predsjedničkog mandata, ali njegove poslovne sposobnosti mu nisu pomogle da RS učini ekonomski održivom. I dalje njome dominira kronizam i korupcija; njene elite uživaju nekažnjivost; njene konstantne borbe sa Sarajevom i OHROM su otjerale investicije. Sedam godina nakon izjave njegovog predhodnika o Srebrenici i uprkos njegove lične mržnji prema ratnim zločinima, RS još uvijek nije slobodna od svog ratnog nasljeđa.

U jednom momentu u svim razgovorima o RSu postavlja se pitanje: šta njeni lideri – šta Milorad Dodik – stvarno hoće, potpunu nezavisnost ili samo autonomiju unutar labave federacije? Budućnost Bosne i Hercegovine ovisi o odgovoru i o potezima – Srba, Hrvata, Bošnjaka i međunarodne zajednice – koje će to izazvati. Odgovor je da Srbi, od Dodika nadalje, stvarno ne vole Bosnu i Hercegovinu i da se sa njom previše ne poistovjećuju. Kada bi imali slobodu izbora više bi voljeli neovisnost. Ipak, oni su vrlo svjesni da istorije ne ostavlja realnu mogućnost nezavisosti i da bi pokušaji odvajanja sadržavali ozbiljne rizike. Istovremeno, Bosna i Hercegovina koja ne postavlja previše ograničenja na mogućnost Srba da upravljaju sobom, kao što je za sada slučaj, je onakva BiH u kojoj bi se Srbi lako mogli osjećati ugodno. Najbolji opis njihovih preferenci bi mogao biti odgovor jednog Albanca početkom dvadesetog stoljeća kad su ga pitali da li želi nezavisnost od Istambula: “ne – hoćemo da nas ostave na miru”.²⁷⁶

²⁷⁵ Sa izuzetkom nekoliko većih gradova, kao što su Sarajevo, Tuzla i Banja Luka, stanovnici većine opština u Bosni i Hercegovini su skoro potpuno jednoetničke. Čak i ovim većim centrima, manje od 10% stanovnika su iz drugih etničkih grupa.

²⁷⁶ A.Herbert, Ben Kendim: *Zapis sa putovanja na istok* (London, 1924), citirano u Noel Malcom, *Kosovo: Kratka istorija* (London 1998.), str.249.

To povlači dva problema. Federacija dovoljno labava za Banja Luku je prelabava i slaba da bi zadovoljila bošnjačke nade za normalnu, funkcionalnu državu i mogla bi biti preslaba da prezivi process pristupanja EU. Osim ako se bošnjačke i srpske pozicije ne promijene značajno, to će znaciti trajni politički konflikt onakav u kakvom je BiH živjela proteklih godina. Partije su stalno hodale na ivici ambisa, flertujući sa raspadom poštovanja prema državnom autoritetu i međuetničkoj zajednici. Svaki put, povukli su se prije nego je izbilo nasilje. Međutim, dovoljno je da ovo igranje na ivici samo jednom izmakne kontroli.

Drugi problem je da Banja Luka jednostavno ne vjeruje Bošnjacima i međunarodnim partnerima, tako da se pozicionira da bi bila spremna na odvajanje ako zagrljaj države postane prečvrst ili međunarodni pritisak prejak. Ove same pripreme izazivaju strah i ljutnju u Sarajevu i prijete stvaranjem začaranog kruga.

Kritičari koji navode da srpski lideri aktivno pokušavaju da uniše Bosnu i Hercegovinu i blokiraju svaku važnu državnu reformu pretjeruju. Lideri su često koristili entitetsko glasanje da bi održali što je moguće veću autonomiju RSa. Međutim sada izražavaju interes za boljom međuetničkom suradnjom da bi postigli bolje funkcionisanje BiH kao federacije na njenom putu prema članstvu u EU. Ali njihov trud nije dovoljan ni dosljedan. Lideri RSa su previše defanzivni i daju premalo konstruktivnih prijedloga. Dodikov krug najbližih sarađnika često ima poteškoća u prikrivanju svog pesimizma u vezi uspjeha projekta BiH.

Najveća odgovornost za budućnost BiH leži na državnom nivou, na onima koji rade unutar tog nivoa, i onima koje se primarno identifikuju sa njom. Da li će Bosna i Hercegovina prezivjeti prvo će biti odlučeno u Sarajevu. Također, RS ima odgovornost i jak interes da BiH uspije, pošto sama ne bi preživjela njenu propast. Njeni lideri će morati puno više poduzeti da promijene uske interese Srba; da bi dobili lojalnost Bošnjaka i Hrvata iz RSa i mjesto u federalnoj BiH državi, moraju pokazati da ga zaslužuju.

Sarajevo/Brisel, 6. oktobar 2011.

DODATAK A

MAPA BOSNE I HERCEGOVINE

Based on UN map no. 3729 Rev. 6, March 2007.

The boundaries and names shown and the designations used on this map do not imply official endorsement or acceptance by the United Nations.

DODATAK B

POJMOVNIK SKRAĆENICA I AKRONIMA

ABIH	Armija Bosne i Hercegovine, oružane snage Republike Bosne i Hercegovine za vrijeme rata 1992-1995
BiH	Bosna i Hercegovina
DNS	Demokratski Narodni Savez, mala stranka koju predvodi Marko Pavić, a trenutno je dio vladajuće koalicije u RSu
DP	Demokratska Partija, nova opoziciona politička stranka bivšeg predsjednika RSa
EBRD	Evropska banka za obnovu i razvoj
EUPM	Policijска misija Evropske unije
FBiH	Federacija Bosne i Hercegovine
HDZ	Hrvatska demokratska zajednica, najveća pretežno hrvatska stranka u BiH, pod vodstvom Dragana Čovića
HVO	Hrvatsko vijeće odbrane, naziv koji su koristile oružane snage samoproglašenog hrvatskog entiteta za vrijeme rata 1991.-1995.
IPTF	Međunarodne policijske snage UNa su imale mandat da nadgledaju rad i reformu lokalnih policijskih snaga u BiH odmah nakon rata
KM	konvertibilna marka
NSP	Nova Socijalistička Partija, nova mala opoziciona stranka koju vodi gradonačelnik Foče Zdravko Krsmanović
OHR	Ured visokog predstavnika. Visoki predstavnik je međunarodni zvaničnik koji interpretira i sprovodi Dejtonski sporazum koji uključuje Ustav BiH
PDP	Partija Demokratskog Progresa, treća po jačini srpska stranka u RS pod vodstvom Mladena Ivanića koja je sada u opoziciji
PIC	Vijeće za implementaciju mira, međunarodno tijelo koje je odgovorno za implementaciju Dejtonskog mirovnog sporazuma koje nadgleda rad OHRe
RBiH	Republika Bosna i Hercegovina
RECOM	Regionalna komisija za uspostavljanje činjenica o svim žrtvama ratova između 1991. i 2001. na teritoriji bivše Jugoslavije
RS	Republika Srpska
RSNA	Narodna skupština Republike Srpske
SBiH	Stranka za BiH, pretežno bošnjačka stranka koja se fokusira na odbranu države i institucija pod vodstvom Harisa Silajdžića
SDA	Stranka Demokratske Akcije, najveća i najstarija pretežno bošnjačka stranka pod vodstvom Sulejmana Tihića
SDP	Socijaldemokratska Partija, velika multietnička stranka koju pretežno podržavaju Bošnjaci, nasljednica Komunističke partije BiH, pod vodstvom Zlatka Lagumđe
SDS	Srpska Demokratska Stranka, Srpska nacionalistička stranka koja je upravljala RSom za vrijeme rata 1992.- 1995. i nekoliko godina nakon toga, sada pod vodstvom Mladena Bosića
SIPA	Državna agencija za istragu i zaštitu
SP	Socijalistička Partija, mala stranka u RS koja je dio vladajuće koalicije sa SNSDom pod vodstvom Petra Đokića
SNSD	Savez Nezavisnih Socijaldemokrata, najveća pretežno srpska stranka koja trenutno vlada u RS pod vodstvom Milorada Dodika
VNI	Vitalni nacionalni interesi, mehanizam u ustavu BiH na državnom, entitetском i nekim nižim nivoima koji omogućava etničkim grupama da dovedu u pitanje i blokiraju zakone koji krše njihove nacionalne interese

ANEKS C

O MEĐUNARODNOJ KRIZNOJ GRUPI

Međunarodna krizna grupa je nezavisna, neprofitna, nevladina organizacija sa oko 130 zaposlenih na pet kontinenata, koja kroz analizu na terenu i zastupanje na visokom nivou radi u cilju razriješenja i sprječavanja smrtonosnih konfliktova. Pripadnici Krizne grupe su zasnovani na terenskim istraživanjima. Timovi političkih analitičara smješteni su u zemljama ili u blizini zemalja koje su suočene sa rizikom izbjeganja, eskalacije ili ponavljanja nasilnih sukoba. Na osnovu informacija i procjena sa terena ona izrađuje analitičke izvještaje koji sadrže praktične preporuke za ključne međunarodne donosioce odluka. Krizna grupa također objavljuje *CrisisWatch*, mjeseci bilten na dvanaest stranica koji donosi sažet i redovan osvrt na situaciju u gotovo svim trenutnim ili potencijalnim kriznim žarištima širom svijeta.

Izvještaji i analitički dokumenti Krizne grupe masovno se distribuiraju u elektronskoj formi, uz istovremeno objavljivanje na internet stranici www.crisisgroup.org. Krizna grupa saraduje blisko sa vladama i onima koji imaju uticaj na njihov rad, uključujući i medije, kako bi skrenula pozornost na vlastite analize kriznih situacija i osvojila podršku za vlastite prijedloge rješenja.

Upravni odbor Krizne grupe – koji uključuje prominentne ličnosti iz oblasti politike, diplomacije, ekonomije i medija – direktno pomaže da se vodećim kreatorima svjetske politike dostave njeni izvještaji i preporuke. Kriznom grupom kopredsedjava bivši američki ambasador Thomas Pickering. Od jula 2009. godine, na mjestu predsjednice i izvršne direktorice Krizne grupe nalazi se Louise Arbour, koja je prethodno služila na funkciji visokog komesara Ujedinjenih nacija za ljudska prava i kao glavni tužilac međunarodnog krivičnog tribunala za bivšu Jugoslaviju i Ruandu.

Međunarodno sjedište Krizne grupe nalazi se u Bruselsu, vodeći zastupnički uredi su smješteni u Washingtonu (gdje je organizacija pravno registrovana) i New Yorku, uz još jedan manji ured u Londonu i ured za vezu u Moskvi i Pekingu.

Organizacija trenutno ima devet regionalnih ureda (u Biškeku, Bogotu, Dakaru, Džakarti, Islamabadu, Istanbulu, Nairobi, Prištini i Tbilisiju), a ima lokalne zastupnike na dodatnih četrnaest lokacija (Baku, Bangkok, Beirut, Bujumbura, Damask, Dili, Jerusalem, Kolombo, Kabul, Katmandu, Kinšasa, Port-au-Prince, Pretorija, Sarajevo, Seul). Krizna grupa pokriva 60 trenutnih ili potencijalnih kriznih žarišta na četiri kontinenta. Na afričkom kontinentu je prisutna u Burundiju, Kamerunu, Centralnoj Afričkoj Republici, Čadu, Obali Slonovače, Demokratskoj Republici Kongo, Eritreji, Etiopiji, Gvineji, Gvineji-Bisao, Keniji, Liberiji, Madagaskaru, Nigeriji, Ruandi, Sijera Leoneu, Somaliji, Sudanu, Ugandi i Zimbabveu. U Aziji je prisutna u

Afganistanu, Bangladešu, Burmi/Mijamaru, Indoneziji, Kašmiru, Kazahstanu, Kirgistanu, Nepalu, Sjevernoj Koreji, Pakistanu, Filipinima, Šri Lanki, Tajvanskom prolazu, Tadžikistanu, Tajlandu, Istočnom Timoru, Turkmenistanu i Uzbekistanu. U Evropi je prisutna u Armeniji, Azerbejdžanu, Bosni i Hercegovini, Kipru, Gruziji, Kosovu, Makedoniji, Rusiji (sjeverni Kavkaz), Srbiji, i Turskoj. Što se tiče Bliskog istoka i Sjeverne Afrike, Krizna grupa je prisutna u Alžiru, Egiptu, zemljama Golfskog zaliva, Iranu, Iraku, Izraelu-Palestini, Libanu, Maroku, Saudijskoj Arabiji, Siriji i Jemenu. U Latinskoj Americi i Karibima, zastupljena je u Boliviji, Kolumbiji, Ekvadoru, Gvatemale, Haitiju, i Venecueli.

Krizna grupa prikuplja sredstva od širokog kruga vlada, fondacija i privatnih izvora. Sredstva su u proteklim godinama obezbjeđivala sljedeća državna odjeljenja i agencije: Australijska agencija za međunarodni razvoj, Australijski odjel za spoljne poslove i trgovinu, Austrijska razvojna agencija, Belgijsko Ministarstvo spoljnjih poslova, Kanadska agencija za međunarodni razvoj, Kanadski centar za međunarodni razvoj i istraživanja, Kanadski spoljni poslovi i međunarodna trgovina, Češko Ministarstvo spoljnjih poslova, Ministarstvo spoljnjih poslova Kraljevine Danske, Holandsko Ministarstvo spoljnjih poslova, Evropska komisija, Finsko Ministarstvo spoljnjih poslova, Francusko Ministarstvo spoljnjih odnosa, Njemačko Ministarstvo spoljnjih poslova, Irska pomoć, Japanska Agencija za međunarodnu saradnju, Kneževina Lihtenštajn, Ministarstvo spoljnjih poslova Luksemburga, Agencija za međunarodni razvoj Novog Zelanda, Ministarstvo spoljnjih poslova kraljevine Norveške, Slovensko ministarstvo vanjskih poslova, Švedska međunarodna razvojna agencija, Švedsko Ministarstvo spoljnjih poslova, Federalni odjel za spoljne poslove Švajcarske, Tursko Ministarstvo spoljnjih poslova, Ministarstvo spoljnjih poslova Ujedinjenih Arapskih Emirata, Odjel za međunarodni razvoj Ujedinjenog Kraljevstva, Vijeće za ekonomsku i društvena istraživanja Ujedinjenog Kraljevstva i Američka agencija za međunarodni razvoj.

Fondacije i donatori iz privatnog sektora koji su obezbjeđivali priloge godina uključuju; Carnegie Corporation of New York, The Charitable Foundation, Cliffor Chance Foundation, Connect US Fund, The Elders Foundation, Henry Luce Foundation, William & Flora Hewlett foundation, Humanity United, Hunt Alternatives Fund, Jewish World Watch, Korea Foundation, John D. & Catherine T. MacArthur Foundation, Open Society Institute, Victor Pinchuk Foundation, Plougshares Fund, Radcliffe Foundation, Sigrid Rausing Trust, Rockefeller Brothers Fund i VIVA Trust.

oktobar 2011.

ANEKS D

IZVJEŠTAJI I ANALIZE KRIZNE GRUPE O EVROPI OD 2008

Balkans

- Kosovski prvi mjesec dana*, evropska analiza br. 47, 18. mart 2008. (također i na ruskom jeziku).
- Molim pravu Srbiju da ustane*, evropska analiza br. 49, 23.april 2008. (također i na ruskom jeziku).
- Kosovska krhka tranzicija*, evropski izvještaj br.196, 25. septembar 2008. (također i na albanskom i srpskom jeziku).
- Ime Makedonije: Prevazilaženje blokade*, evropska analiza br. 52, 12. januar 2009. (također i na albanskom i makedonskom jeziku).
- BiH nepotpuna tranzicija: Između Dejtona i Evrope*, evropski izvještaj br. 198, 9.mart 2009.(također i na srpskom jeziku).
- Integracija Srba na Kosovu: Skok u nepoznato*, evropski izvještaj br. 200, 12.maj 2009.
- BIH: Test političke zrelosti u Mostaru*, evropska analiza br. 54, 27. juli 2009.
- Kosovo: Štrpce, model srpske enklave?*, evropska analiza br. 56, 15. oktobar 2009. (također i na albanskom i srpskom jeziku).
- BiH dvojna kriza*, evropska analiza br. 57, 12. novembar 2009.
- Vladavina zakona u nezavisnom Kosovu*, evropski izvještaj br.204, 19. maj 2010.
- Kosovo i Srbija nakon mišljenja ICJ*, evropski izvještaj br. 206, 26. avgust 2010.
- Federacija Bosna i Hercegovina – Paralelna kriza*, evropski izvještaj br. 209, 28. septembar 2010. (također i na bosanskom jeziku).
- Bosna i Hercegovina: Vrijeme je da Evropa djeluje*; evropska analiza br.59, 11.januar 2011.
- Sjeverno Kosovo: Dvojni suverenitet u praksi*, evropski izvještaj br. 211, 14.mart 2011.
- Bosna i Hercegovina: Državne institucije pod napadom*, evropska analiza br.62, 6.maj 2011.
- Makedonija: Deset godina nakon konflikta*, evropski izvještaj br. 212, 11. avgust 2011.

Caucasus

- Azerbaijan: Independent Islam and the State*, Europe Report N°191, 25 March 2008 (also available in Azeri and Russian).
- Armenia: Picking up the Pieces*, Europe Briefing N°48, 8 April 2008.
- Russia's Dagestan: Conflict Causes*, Europe Report N°192, 3 June 2008.
- Georgia and Russia: Clashing over Abkhazia*, Europe Report N°193, 5 June 2008.
- Russia vs Georgia: The Fallout*, Europe Report N°195, 22 August 2008 (also available in Russian).
- Azerbaijan: Defence Sector Management and Reform*, Europe Briefing N°50, 29 October 2008 (also available in Russian).
- Georgia: The Risks of Winter*, Europe Briefing N°51, 26 November 2008.
- Georgia-Russia: Still Insecure and Dangerous*, Europe Briefing N°53, 22 June 2009 (also available in Russian).
- Nagorno-Karabakh: Getting to a Breakthrough*, Europe Briefing N°55, 7 October 2009.
- Abkhazia: Deepening Dependence*, Europe Report N°202, 26 February 2010 (also available in Russian).
- South Ossetia: The Burden of Recognition*, Europe Report N°205, 7 June 2010 (also available in Russian).
- Azerbaijan: Vulnerable Stability*, Europe Report N°207, 3 September 2010.
- Georgia: Securing a Stable Future*, Europe Briefing N°58, 13 December 2010.
- Armenia and Azerbaijan: Preventing War*, Europe Briefing N°60, 8 February 2011 (also available in Russian).
- Georgia: The Javakheti Region's Integration Challenges*, Europe Briefing N°63, 23 May 2011.
- Georgia-Russia: Learn to Live like Neighbours*, Europe Briefing N°65, 8 August 2011 (also available in Russian).

Cyprus

- Cyprus: Reversing the Drift to Partition*, Europe Report N°190, 10 January 2008 (also available in Greek and in Turkish).
- Reunifying Cyprus: The Best Chance Yet*, Europe Report N°194, 23 June 2008 (also available in Greek and Turkish).
- Cyprus: Reunification or Partition?*, Europe Report N°201, 30 September 2009 (also available in Greek and Turkish).
- Cyprus: Bridging the Property Divide*, Europe Report N°210, 9 December 2010 (also available in Greek and Turkish).
- Cyprus: Six Steps toward a Settlement*, Europe Briefing N°61, 22 February 2011 (also available in Greek and Turkish).

Turkey

- Turkey and Europe: The Decisive Year Ahead*, Europe Report N°197, 15 December 2008 (also available in Turkish).
- Turkey and Armenia: Opening Minds, Openings Borders*, Europe Report N°199, 14 April 2009 (also available in Turkish).
- Turkey and the Middle East: Ambitions and Constraints*, Europe Report N°203, 7 April 2010 (also available in Turkish).
- Turkey's Crises over Israel and Iran*, Europe Report N°208, 8 September 2010 (also available in Turkish).
- Turkey and Greece: Time to Settle the Aegean Dispute*, Europe Briefing N°64, 19 July 2011 (also available in Turkish and Greek).
- Turkey: Ending the PKK Insurgency*, Europe Report N°213, 20 September 2011 (also available in Turkish).

ANEKS E

POVJERENSTVO MEĐUNARODNE KRIZNE GRUPE

PREDSJEDAVAJUĆI

Thomas R Pickering

Bivši ambasador SAD u UN, Rusiji, Indiji, Izraelu, Jordanu, El Salvadoru i Nigeriji; Dopsredsjedavajući Hills & Company

PREDSJEDNICA & IZVRŠNA DIREKTORICA

Louise Arbour

Bivši Visoki komesar UN za ljudska prava i Glavni tužilac za Međunarodni tribunal za zločine za bivšu Jugoslaviju i Ruandu

IZVRŠNI KOMITET

Morton Abramowitz

Bivši Pomoćnik državnog sekretara SAD i ambasador u Turskoj

Cheryl Carolus

Bivši Visoki komesar Južne Afrike za Veliku Britaniju i Generalni sekretar ANC

Maria Livanos Cattau

Član Odbora, Petroplus Holdings, Švajcarska

Yoichi Funabashi

Bivši glavni urednik, The Asahi Shimbun, Japan

Frank Giustra

Predsjednik i Izvršni direktor, Fiore Capital

Ghassan Salamé

Dekan, Pariška škola međunarodnih odnosa, Sciences Po

George Soros

Predsjedavajući, Open Society Institute

Pär Stenbäck

Bivši Ministar vanjskih poslova Finske

DRUGI ČLANOVI ODBORA

Adnan Abu-Odeh

Bivši politički savjetnik Kralja Abdulla II i Kralja Husseina, i Stalni predstavnik Jordana za UN

Kenneth Adelman

Bivši SAD ambasador i Direktor Agencije za kontrolu naoružanja i razoružanja

Kofi Annan

Bivši Generalni sekretar UN; Dobitnik Nobelove nagrade za mir (2001)

Nahum Barnea

Glavni kolumnista za Yedioth Ahronoth, Izrael

Samuel Berger

Predsjednik, Albright Stonebridge Group LLC; bivši SAD savjetnik za nacionalnu sigurnost

Emma Bonino

Podpredsjednica Senata; bivša Ministrica međunarodne trgovine i evropskih odnosa Italije i evropski Komesar za humanitarnu pomoć

Wesley Clark

Bivši Vrhovni komandant NATO snaga u Evropi

Sheila Coronel

Toni Stabile, profesor prakse u istraživačkom novinarstvu; Direktor Toni Stabile Centra za istraživačko novinarstvo, Univerzitet Kolumbija, SAD

Jan Egeland

Direktor, norveški Institut međunarodnih odnosa; bivši zamjenik Generalnog sekretara za humanitarne poslove i Koordinator za hitnu pomoć

Uffe Ellemann-Jensen

Bivši ministar vanjskih poslova Danske

Gareth Evans

Počasni Predsjednik Krizne grupe, bivši Ministar vanjskih poslova Australije

Mark Eyskens

Bivši Premijer Belgije

Joshua Fink

Generalni direktor i Glavni službenik za investicije, ENSO Capital management LLC

Joschka Fischer

Bivši Ministar vanjskih poslova Njemačke

Jean-Marie Guéhenno

Arnold Saltzman profesor profesionalne prakse u međunarodnim i javnim odnosima, Univerzitet Kolumbija; bivši zamjenik Generalnog sekretara za mirovne operacije

Carla Hills

Bivši SAD Sekretar za stambena pitanja i SAD trgovinski predstavnik.

Lena Hjelm-Wallén

Bivši zamjenik premijera i Ministar vanjskih poslova Švedske

Swanee Hunt

Bivši SAD ambasador u Austriji; Predsjednik, Institut za inkluzivnu bezbjednost; Predsjednik, Hunt Alternatives Fund

Mo Ibrahim

Osnivač i predsjednik Mo Ibrahim Foundation; Osnivač, Celtel International

Igor Ivanov

Bivši Ministar vanjskih poslova Ruske federacije

Asma Jahangir

UN Specijalni izvještaj za slobode religija ili vjerovanja; Predsjednik, Komisija za ljudska prava Pakistana

Wim Kok

Bivši Premijer Holandije

Ricardo Lagos

Bivši Predsjednik Čilea

Joanne Leedom-Ackerman

Bivši međunarodni sekretar Međunarodnog PEN; Pisac i novinar, SAD.

Lord (Mark) Malloch-Brown

Bivši administrator United Nations Development Programme (UNDP) i zamjenik Generalnog sekretara UNA

Lalit Mansingh

Bivši Ministar vanjskih poslova Indije, Ambasador u SAD i Visoki predstavnik za UK

Jessica Tuchman Mathews

Predsjednik, Carnegie Endowment for International Peace, SAD

Benjamin Mkapa

Bivši Predsjednik Tanzanije

Moisés Naím

Viši saradnik, Međunarodni ekonomski program, Carnegie Endowment for International Peace; bivši glavni urednik, Foreign Policy

Ayo Obe

Pravnik, Lagos, Nigerija

Güler Sabancı

Predsjednik, Sabanci Holding, Turska

Javier Solana

Bivši Visoki predstavnik EU za zajedničke vanjske i bezbjednosne politike, NATO generalni sekretar i Ministar vanjskih poslova Španije

Lawrence Summers

Bivši direktor Nacionalnog ekonomskog savjeta SAD i Sekretar trezora SAD; penzionisani Predsjednik Univerziteta u Harvardu

PREDSJEDNIČKI SAVJET

Predsjednički savjet Krizne grupe je ugledna grupa velikih individualnih i korporativnih donatora koji pružaju bitnu podršku, vrijeme i ekspertizu Kriznoj grupi u sprovođenju njene osnovne misije.

Mala Gaonkar
Frank Holmes
Steve Killelea

George Landegger
Ford Nicholson & Lisa Wolverton
Harry Pokrandt

Ian Telfer
White & Case LLP
Neil Woodyer

MEĐUNARODNI SAVJETODAVNI ODBOR

Međunarodni savjetodavni odbor Krizne grupe sačinjavaju pojedinci i korporativni donatori koji redovno dorinose radu Krizne grupe svojim savjetom i iskustvom.

APCO Worldwide Inc.	Seth & Jane Ginns	McKinsey & Company	Belinda Stronach
Ed Bachrach	Rita E. Hauser	Harriet Mouchly-Weiss	Talisman Energy
Stanley Bergman & Edward Bergman	Sir Joseph Hotung	Näringslivets Internationella Råd (NIR) – International Council of Swedish Industry	Tilleke & Gibbins
Harry Bookey & Pamela Bass-Bookey	Iara Lee & George Gund III Foundation		Kevin Torudag
BP	George Kellner		VIVA Trust
Chevron	Amed Khan	Griff Norquist	Yapı Merkezi Construction and Industry Inc.
Neil & Sandra DeFeo Family Foundation	Faisel Khan	Ana Luisa Ponti & Geoffrey R. Hoguet	Stelios S. Zavvos
Equinox Partners	Zelmira Koch Polk	Kerry Propper	
Fares I. Fares	Elliott Kulick	Michael L. Riordan	
Neemat Frem	Liquidnet	Shell	
	Jean Manas & Rebecca Haile	Statoil	

SAVJETNICI

Viši savjetnici Krizne grupe su bivši članovi Odbora koji su zadržali vezu sa Kriznom grupom, i koji se povremeno uključuju svojim savjetima i podrškom (do mjere koja je u skladu sa bilo kojom funkcijom koju obnašaju u datom trenutku).

Martti Ahtisaari	Pat Cox	Shimon Peres
Počasni predsjednik	Gianfranco Dell'Alba	Victor Pinchuk
George Mitchell	Jacques Delors	Surin Pitsuwan
Počasni predsjednik	Alain Destexhe	Cyril Ramaphosa
HRH Prince Turki al-Faisal	Mou-Shih Ding	Fidel V. Ramos
Hushang Ansary	Gernot Erler	George Robertson
Óscar Arias	Marika Fahlén	Michel Rocard
Ersin Arioglu	Stanley Fischer	Volker Rühe
Richard Armitage	Malcolm Fraser	Mohamed Sahnoun
Diego Arria	I.K. Gujral	Salim A. Salim
Zainab Bangura	Max Jakobson	Douglas Schoen
Shlomo Ben-Ami	James V. Kimsey	Christian Schwarz-Schilling
Christoph Bertram	Aleksander Kwaśniewski	Michael Sohlman
Alan Blinken	Todung Mulya Lubis	Thorvald Stoltenberg
Lakhdar Brahimi	Allan J. MacEachen	Leo Tindemans
Zbigniew Brzezinski	Graça Machel	Ed van Thijn
Kim Campbell	Nobuo Matsunaga	Simone Veil
Jorge Castañeda	Barbara McDougall	Shirley Williams
Naresh Chandra	Matthew McHugh	Grigory Yavlinski
Eugene Chien	Miklós Németh	Uta Zapf
Joaquim Alberto Chiçano	Christine Ockrent	Ernesto Zedillo
Victor Chu	Timothy Ong	
Mong Joon Chung	Olara Otunnu	
	Lord (Christopher) Patten	